

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА КИЇВСЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

*Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису*

ОСТРІКОВА ТЕТЯНА ГЕОРГІЇВНА

Прим. № _____

УДК 347.13+351.811.123.1+336.24.07

ДИСЕРТАЦІЯ
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНСТИТУТУ АВТОРИЗОВАНОГО
ЕКОНОМІЧНОГО ОПЕРАТОРА ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ
ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

081 – «Право»

Галузь знань: 08 – «Право»

Подається на здобуття ступеня доктора філософії (PhD)

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ Т. Г. Острікова

Науковий керівник: **ГЕТМАНЦЕВ Данило Олександрович**, доктор
юридичних наук, професор

Київ-2023

АНОТАЦІЯ

Острикова Т. Г. **Правове регулювання інституту авторизованого економічного оператора за законодавством України та Європейського Союзу.** – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії (PhD) за спеціальністю 081 – «Право» (08 – Право). – Навчально-науковий інститут права Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Київ, 2023.

Дисертація є комплексним дослідженням становлення інституту АЕО в Україні та ЄС.

Обґрунтовано положення про комплексний характер правового інституту АЕО. Нормативне регулювання інституту АЕО одночасно перебуває на стику фінансово-правового та адміністративно-правового регулювання. Правовий інститут АЕО не можна назвати таким, що стосується виключно однієї галузі права. Він має відношення, як до галузі фінансового права, так і до галузі адміністративного права.

Констатовано, що для комплексного інституту АЕО превалюючим є імперативний метод правового регулювання. Правила набуття статусу АЕО, необхідність перманентної відповідності таким критеріям чітко та безальтернативно встановлюється в законі. Водночас зазначено, що інститут АЕО певною мірою характеризується й окремими елементами диспозитивності. Так, суб'єкт господарювання самостійно приймає рішення щодо необхідності йому спрощень та переваг, які надаються АЕО. Суб'єкт господарювання об'єктивно заінтересований у такому спеціальному статусі і тому має право його набути за власним розсудом (елемент диспозитивності). Сама ж диспозитивність повністю реалізується в рамках загального імперативного регулювання. Все це у своїй сукупності дозволило дійти висновку, що елементи диспозитивності в комплексному інституті АЕО реалізуються на умовах та в порядку імперативного правового регулювання.

Констатовано, що тест на АЕО в силу складноструктурованості інституту АЕО має комплексний, багаторівневий та різноаспектний характер. Встановлено систему критеріїв для авторизації АЕО. Такими критеріями є:

- 1) дотримання вимог митного та податкового законодавства України, а також відсутність фактів притягнення до кримінальної відповідальності;
- 2) належна система ведення бухгалтерського обліку, комерційної та транспортної документації;
- 3) стійкий фінансовий стан;
- 4) забезпечення практичних стандартів компетенції або професійної кваліфікації відповідальної посадової особи підприємства;
- 5) дотримання стандартів безпеки та надійності.

Встановлено, що всі вищезазначені критерії характеризуються підвищеною мірою узагальненості, а отже, для цілей правозастосування, жоден із відповідних критеріїв самостійно, без урахування інших положень законодавства України з питань митної справи не може забезпечити послідовне регулювання інституту АЕО. Відповідно, саме підкритерії привносять правову визначеність у процедури авторизації АЕО.

Сформовано два типи тестів (залежно від типів авторизації) на АЕО. Виходячи із різних типів авторизації, було виокремлено:

- 1) тест на авторизацію АЕО-С – про надання права на застосування суб'єктом господарювання спрощень, передбачених ст. 13 Митного кодексу України;
- 2) тест на авторизацію АЕО-Б – про підтвердження безпеки та надійності.

Кожен із вищезазначених типів авторизації передбачає окремий тест, який складається з відповідного набору критеріїв та деталізуючих підкритеріїв. Встановлено, що тест на АЕО-С формується на основі чотирьох первинних критеріїв:

1) дотримання вимог митного та податкового законодавства України, а також відсутність фактів притягнення до кримінальної відповідальності (критерій 1);

2) належна система ведення бухгалтерського обліку, комерційної та транспортної документації (критерій 2);

3) стійкий фінансовий стан (критерій 3);

4) забезпечення практичних стандартів компетенції або професійної кваліфікації відповідальної посадової особи підприємства (критерій 4).

Описано тест на АЕО-С у формульному вигляді та сформовано відповідну формулу: $A+B+C+D=F$, де А – критерій 1 (вимога по дотриманню законодавства); В – критерій 2 (вимога належності бухгалтерського обліку); С – критерій 3 (економічна вимога); D – критерій 4 (вимога професійної кваліфікації); F – авторизація за типом АЕО-С. Саме відповідність суб'єкта господарювання всім вищезазначеним критеріям дозволяє отримати йому авторизацію за типом АЕО-С. Якщо хоча б один із критеріїв буде відсутній, суб'єкт не пройде відповідний тест на АЕО-С.

Аналогічним чином було сформовано тест на АЕО-Б. Тест на АЕО-Б складається із наступних первинних критеріїв:

1) дотримання вимог митного та податкового законодавства України, а також відсутність фактів притягнення до кримінальної відповідальності (критерій 1);

2) належна система ведення бухгалтерського обліку, комерційної та транспортної документації (критерій 2), за виключенням необхідності відповідати субумові, визначеній підпунктом «в» пункту 1 ч. 2 ст. 14 Митного кодексу України;

3) стійкий фінансовий стан (критерій 3);

4) дотримання стандартів безпеки та надійності (критерій 5).

У формульному вираженні тест на АЕО-Б має наступний вигляд: $A+B^*+C+E=G$, де А – критерій 1 (вимога по дотриманню законодавства); В* – критерій 2 (вимога належності бухгалтерського обліку, за виключенням

субумови, передбаченої в підпункті «в» пункту 1 ч. 2 ст. 14 Митного кодексу України); С – критерій 3 (економічна вимога); Е – критерій 5 (вимога безпеки та надійності); G – авторизація за типом АЕО-Б.

Як і у випадку з АЕО-С, суб'єкт господарювання для отримання авторизації АЕО-Б повинен відповідати всім вищенаведеним критеріям.

З'ясовано, що підстави набуття статусу АЕО вирізняються комплексністю та складноструктурованістю і мають два рівні: 1) перший рівень – критерії набуття статусу АЕО; 2) другий рівень – умови набуття статусу АЕО.

Визначено, що критерії фактично і є підставами для набуття статусу АЕО. Для кожного з різновидів АЕО законодавством передбачено свій набір критеріїв-підстав. Саме критерії АЕО являють собою підстави для авторизації конкретного суб'єкта господарювання, як АЕО. У зв'язку із цим такі критерії можна позначати, як критерії-підстави, які мають узагальнений характер. Самостійно критерії АЕО не можуть виступати ефективними для цілей правозастосування підставами. Вони потребують нормативної конкретизації. Для кожного з критеріїв АЕО передбачений свій набір умов, які й дозволяють встановити відповідність підприємства таким узагальненим критеріям. Тобто, щоб реалізувати правозастосовний потенціал критеріїв АЕО, потрібно звернутися до конкретного набору умов. Окремі умови передбачають своєрідні субумови, які вже конкретизують самі умови. Такі субумови являють собою третій рівень підстав набуття статусу АЕО.

Обґрунтовано, що однією із основних переваг інституту АЕО на теренах ЄС є високий ступінь уніфікації відповідного інституту. На рівні законодавства ЄС приписи про АЕО систематизовані в рамках кодифікованого акту Співтовариства – Митного кодексу Союзу. В ЄС для авторизованих економічних операторів передбачено два типи авторизації:

1) авторизований економічний оператор у сфері митних спрощень (АЕО-С);

2) авторизований економічний оператор у сфері надійності та безпеки (АЕО-Б).

З'ясовано, що кожна із вищезазначених категорій АЕО характеризується власним набором переваг. Критерії для авторизації АЕО в ЄС можна умовно розділити на: а) загальні критерії та б) спеціальні критерії. Загальні критерії висуваються до будь-якого суб'єкта господарської діяльності, який прагне отримати авторизацію АЕО. Спеціальні критерії висуваються до конкретних типів авторизації АЕО.

Дисертанткою встановлено, що в генезисі інституту авторизованого економічного оператора в праві Європейського Союзу можна умовно виокремити чотири етапи: перший етап (перша половина ХХ ст.) – формування концепції необхідності спрощення митних процедур; другий етап (остання чверть ХХ ст. – 2005 р.) – розвиток партнерства між митними службами та підприємствами у контексті спрощення митних процедур в сучасному розумінні. Створення доктринальних, а згодом і правових основ для подальшого розвитку інституту авторизованого економічного оператора в ЄС; третій етап (2005–2016 рр.) – бурхливий розвиток ідей партнерства між митними службами та підприємствами, безпосереднє запровадження інституту авторизованого економічного оператора в правовий простір ЄС; четвертий етап (2016 р. – до сьогодні) – оптимізація законодавчої бази міжнародно-правового регулювання інституту авторизованого економічного оператора в ЄС.

Встановлено, що кульмінаційний етап розвитку інституту авторизованого економічного оператора в ЄС розпочався із прийняттям нового Митного кодексу Союзу від 09.10.2013 р., що набрав чинності 01.05.2016 р. і об'єднав положення більшості прийнятих раніше актів, які стосувалися питань регулювання АЕО. Наголошено, що положення Митного кодексу Союзу привнесли деякі зміни у функціонування досліджуваного інституту, особливо у напрямку розширення критеріїв надання статусу АЕО. Зокрема, серед критеріїв було передбачено відсутність порушень митного і

податкового законодавства, високий рівень контролю своїх операцій і потоку товарів компанії і підтвердження фінансової платоспроможності. Фактично була проведена робота над помилками, які виявила практика впровадження інституту АЕО за минулі роки, що знаходила своє відображення і в збільшенні зацікавленості отримання статусу АЕО суб'єктами господарювання. При цьому зауважено, що із значним розширенням кола авторизованих економічних операторів в країнах ЄС, неабияк посилилась актуалізація вирішення проблеми укладання угод про взаємне визнання статусів АЕО на двосторонньому і регіональному рівнях. Виділяючи загальні тенденції у практиці взаємного визнання АЕО Євросоюзу з іншими країнами, в першу чергу, необхідно підкреслити, що ЄС прагне укласти договори з усіма своїми стратегічними партнерами, що забезпечить конкурентні переваги національним суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності.

Аналіз положень законодавства, що регулюють інститут АЕО в ЄС, виявив високий ступінь їх уніфікованості, що не дозволяє говорити про специфіку даного інституту на рівні національних законодавств держав-членів ЄС. Така ситуація обумовлюється тим, що на наднаціональному рівні (рівні ЄС) передбачається не тільки визначення законодавчих приписів, що в рамковому порядку регламентують інститут АЕО, але й наявні положення роз'яснювального характеру (керівництва), які покликані забезпечувати уніфіковані підходи до тлумачення тих чи інших регламентаційних положень інституту АЕО.

Крім цього, було описано становлення інституту авторизованого економічного оператора в Україні. Генезис інституту АЕО в Україні також був умовно поділений на 4 етапи: перший етап (1999–2012 рр.) – введення в Україні практики надання митними органами спрощень при здійсненні митного контролю суб'єктам господарювання; другий етап (2012–2019 рр.) – виникнення і функціонування інституту уповноваженого економічного оператора, як основи партнерства митних органів із підприємствами; третій етап (2019–2022 рр.) – заміщення УЕО інститутом авторизованого

економічного оператора в рамках наближення законодавства України з питань митної справи до стандартів Європейського Союзу; четвертий етап (починаючи з 2022 р.) останні заходи щодо уніфікації національного інституту АЕО з інститутом АЕО в ЄС (підготовка законодавства України з питань митної справи до так званого «митного безвізу»).

Сформульовані у дисертаційній роботі теоретичні висновки та практичні рекомендації є основою для подальшого вдосконалення правового регулювання інституту АЕО в Україні.

Ключові слова:

АЕО, правовий інститут, фінансове право, публічні фінанси, фінансово-правове регулювання, приватний і публічний інтерес, розсуд, корупція, податкове законодавство, податки, принципи, митні процедури, митне оформлення, митні органи, спрощення, Митний кодекс ЄС, законодавство країн ЄС

ANNOTATION

Ostrikova T. G. **Legal regulation of the authorized economic operator institute according to the Ukrainian and the European Union legislation.** – Qualifying scientific work on manuscript rights.

Dissertation research for the scientific degree of PhD in specialty 081 "Law". Institute of Law of Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, 2023.

The dissertation is a comprehensive study of the formation of the AEO institute in Ukraine and the EU.

The provision on the complex nature of the AEO legal institute is substantiated. Normative regulation of the AEO institute is simultaneously at the junction of financial-legal and administrative-legal regulation. The legal institute

of the AEO cannot be called the one that applies exclusively to one field of law. It is relevant both to the field of financial law and to the field of administrative law.

It was established that the imperative method of legal regulation prevails for the complex institute of AEO. The rules for acquiring the status of AEO, the need for permanent compliance with such criteria are clearly and irrevocably established in the law. At the same time, it is noted that the AEO institute is to some extent characterized by certain elements of dispositiveness. Thus, the business entity independently decides on its need for simplifications and advantages provided by the AEO. The business entity is objectively interested in such a special status and therefore has the right to acquire it at its own discretion (element of discretion). Dispositivity is fully realized within the framework of general imperative regulation. All this in its totality allowed us to come to the conclusion that the elements of dispositiveness in the complex institute of AEO are implemented under the conditions and in the order of imperative legal regulation.

It was established that the AEO test due to the complex structure of the AEO institute has a complex, multi-level and multifaceted nature. A system of criteria for AEO authorization has been established. Such criteria are:

- 1) compliance with the requirements of the customs and tax legislation of Ukraine, as well as the absence of criminal charges;
- 2) proper system of accounting, commercial and transport documentation;
- 3) stable financial condition;
- 4) ensuring practical standards of competence or professional qualification of the responsible official of the enterprise;
- 5) compliance with safety and reliability standards.

It was established that all the above-mentioned criteria are characterized by a high degree of generalization, accordingly, for the purposes of law enforcement, none of the relevant criteria alone, without taking into account other provisions of the customs legislation, can ensure consistent regulation of the AEO institute. Accordingly, it is the sub-criteria that bring legal certainty to the AEO authorization procedure.

Two types of tests (depending on authorization types) have been created for AEO. Based on different types of authorization, the following were distinguished:

1) test for the authorization of AEO-C - on granting the right to use by the business entity the simplifications provided for in Art. 13 of the Customs Code of Ukraine;

2) AEO-B authorization test - to confirm safety and reliability.

Each of the above-mentioned types of authorization involves a separate test, which consists of an appropriate set of criteria and detailed sub-criteria. It was established that the AEO-C test is formed on the basis of four primary criteria:

1) compliance with the requirements of the customs and tax legislation of Ukraine, as well as the absence of criminal charges (criterion 1);

2) proper system of accounting, commercial and transport documentation (criterion 2);

3) stable financial condition (criterion 3);

4) ensuring practical standards of competence or professional qualification of the responsible official of the enterprise (criterion 4).

The test for AEO-C is described in formula form and the corresponding formula is formed: $A+B+C+D=F$, where A is criterion 1 (requirement to comply with legislation); B – criterion 2 (requirement of proper accounting); C – criterion 3 (economic requirement); D – criterion 4 (professional qualification requirement); F – authorization according to the AEO-C type. It is the compliance of the economic entity with all the above-mentioned criteria that allows it to obtain authorization according to the AEO-C type. If at least one of the criteria is missing, the subject will not pass the corresponding test on AEO-C.

In a similar way, the test for AEO-B was formed. The AEO-B test consists of the following primary criteria:

1) compliance with the requirements of the customs and tax legislation of Ukraine, as well as the absence of criminal charges (criterion 1);

2) proper system of accounting, commercial and transport documentation (criterion 2, except the necessity to meet the subrequirement stated in Subs. «B» Sect. 1 P. 2 Art. 14 of the Customs Code of Ukraine);

3) stable financial condition (criterion 3);

4) compliance with safety and reliability standards (criterion 5).

In formula expression, the test for AEO-B has the following form: $A+B^*+C+E=G$, where A is criterion 1 (requirement to comply with legislation); B – criterion 2 (requirement of proper accounting, except subrequirement stated in Subsection «B» Section 1 P. 2 Art. 14 of the Customs Code of Ukraine); C – criterion 3 (economic requirement); E – criterion 5 (safety and reliability requirement); G – authorization according to the AEO-B type.

As in the case of AEO-C, a business entity must meet all of the above criteria to obtain AEO-B authorization.

It was found that the reasons for acquiring the status of AEO are complex and have two levels: 1) first level – criteria for acquiring the status of AEO; 2) the second level - the conditions for acquiring the status of AEO.

It was determined that the criteria are actually grounds for a person to acquire the status of AEO. For each of the types of AEO, the legislation provides for its own set of basic criteria. It is the AEO criteria that are grounds for authorizing a specific business entity as an AEO. In this regard, such criteria can be designated as basic criteria, which have a generalized nature. AEO criteria alone cannot act as effective grounds for law enforcement purposes. They require regulatory specification. Each of the AEO criteria has its own set of conditions that make it possible to establish the company's compliance with such generalized criteria. In order to implement the law enforcement potential of the AEO criteria, it is necessary to refer to a specific set of conditions. Individual conditions provide for peculiar sub-conditions, which already specify the conditions themselves. Such sub-conditions represent the third level of grounds for acquiring the status of AEO.

It is substantiated that one of the main advantages of the AEO institute on the territory of the EU is the high degree of unification of the corresponding

institute. At the level of EU legislation, provisions on AEO are systematized within the framework of a codified act of the Community - the Customs Code of the Union. In the EU, two types of authorization are provided for authorized economic operators:

It is substantiated that one of the main advantages of the AEO institute on the territory of the EU is the high degree of unification of the corresponding institute. At the level of EU legislation, provisions on AEO are systematized within the framework of a codified act of the Community - the Customs Code of the Union. In the EU, two types of authorization are provided for authorized economic operators:

- 1) authorized economic operator in the field of customs simplifications (AEO-S);
- 2) authorized economic operator in the field of reliability and safety (AEO-B).

It was found that each of the above categories of AEO is characterized by its own set of advantages. The criteria for the authorization of AEO in the EU can be conditionally divided into: a) general criteria and b) special criteria. General criteria are put forward to any subject of economic activity, which seeks to obtain the authorization of the AEO. Special criteria are put forward for specific types of AEO authorization.

The dissertation establishes that in the genesis of the institution of the authorized economic operator in the law of the European Union, four stages can be conditionally distinguished: the first stage (the first half of the 20th century) - the formation of the concept of the need to simplify customs procedures; the second stage (the last quarter of the 20th century – 2005) – the development of partnership between customs services and enterprises in the context of the simplification of customs procedures in the modern sense. Creation of doctrinal and later legal foundations for the further development of the institution of the authorized economic operator in the EU; the third stage (2005–2016) – the rapid development of partnership ideas between customs services and enterprises, the direct

introduction of the institution of the authorized economic operator into the legal space of the EU; the fourth stage (2016 - until today) - optimization of the legislative framework of the international legal regulation of the institute of the authorized economic operator in the EU.

It was established that the culminating stage of the development of the institution of the authorized economic operator in the EU began with the adoption of the new Customs Code of the Union dated 09.10.2013, which entered into force on 01.05.2016 and combined the provisions of most of the previously adopted acts that related to the issues of AEO regulation. It is emphasized that the provisions of the Customs Code of the Union brought some changes in the functioning of the institute under study, especially in the direction of expanding the criteria for granting the AEO status.

In particular, the criteria included the absence of violations of customs and tax legislation, high level of control of operations and of the company's flow of goods, and confirmed financial solvency. In fact, work was carried out on errors revealed by the practice of implementing the AEO institute over the past years, which was also reflected in the increase in the interest of business entities in obtaining the AEO status. At the same time, it was noted that with the significant expansion of the circle of authorized economic operators in the EU countries, the actualization of the solution to the problem of concluding agreements on the mutual recognition of AEO statuses at the bilateral and regional levels has significantly increased. Highlighting the general trends in the practice of mutual recognition of EU AEOs with other countries, first of all, it is necessary to emphasize that the EU seeks to conclude agreements with all its strategic partners, which will provide competitive advantages to national subjects of foreign economic activity.

The analysis of the provisions of the legislation regulating the AEO institute in the EU revealed a high degree of their uniformity, which does not allow us to talk about specific features of this institute at the level of national legislation of the EU member states. This situation is caused by the fact that at the supranational

level (EU level) it is envisaged not only the definition of legislative prescriptions that regulate the AEO institute in a framework manner, but also the existing provisions of an explanatory nature (guidelines) that are designed to provide unified approaches to the interpretation of certain regulatory provisions of the AEO institute.

In addition, the formation of the institution of the authorized economic operator in Ukraine was described. The genesis of the AEO institute in Ukraine was also conditionally divided into 4 stages: the first stage (1999–2012) – the introduction in Ukraine of the practice of providing customs authorities with simplifications in the implementation of customs control to business entities; the second stage (2012–2019) – the emergence and functioning of the institute of the authorized economic operator, as the basis of the partnership of customs authorities with enterprises; the third stage (2019–2022) – replacement of the AEO by the modern Institute of Authorized Economic Operator within the framework of approximation of the customs legislation of Ukraine to the standards of the European Union; the fourth stage (starting from 2022) is the last measures to unify the national AEO institute with the AEO institute in the EU (preparation of the customs legislation of Ukraine for the so-called "customs visa-free").

The theoretical conclusions and practical recommendations formulated in the dissertation are the basis for further improvement of the legal regulation of the AEO institute in Ukraine.

Key words:

AEO, law institute, financial law, public funds, financial-legal regulation, private and public interest, discretion, corruption, tax legislation, taxes, principles, customs procedures, customs clearance, customs authorities, simplifications, Union Customs Code, legislation of EU countries

Список опублікованих праць за темою дисертації

Статті у наукових фахових виданнях України (включених на дату опублікування до переліку наукових фахових видань України):

1. Острікова Т. Г. Місце і роль авторизованого економічного оператора в системі інструментів забезпечення митної безпеки. *Право України*. 2021. № 3. С. 157–168.
2. Острікова Т. Г. Правовий статус авторизованого економічного оператора в Україні. *Право України*. 2021. № 9. С. 182–192.
3. Острікова Т. Г. Становлення інституту авторизованого економічного оператора в праві Європейського Союзу та України. *Часопис Київського університету права*. 2021. № 1. С. 148–154.

Статті в іноземних виданнях:

(статті у періодичних наукових виданнях, проіндексованих у базах даних Web of Science Core та/або Scopus (крім видань держави, визнаної Верховною Радою України державою агресором))

4. Ostriкова T. AEO's Institution Development in the EU and Ukraine: Common Standards in Different Perceptions. *Lex Portus*. 2021. Vol. 7, is. 5. P. 69–87. DOI: <https://doi.org/10.26886/2524-101X.7.5.2021.4>
5. Ostriкова T. Legal Origins and Intersectoral Regulation of AEO Institution. *Lex Portus*. 2022. Vol. 8, is. 1. P. 49–65. DOI: <https://doi.org/10.26886/2524-101X.8.1.2022.3>

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Острікова Т. Г. Авторизований економічний оператор, як атрибут системи митної безпеки. *Український правовий вимір: пошук відповідей на*

глобальні міжнародні виклики : матеріали III міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 14 трав. 2021 р.) / Ун-т мит. справи та фінансів. Дніпро, 2021. С. 106–109.

7. Острікова Т. Г. Окремі підходи до визначення правового статусу авторизованого економічного оператора. *Модернізація інститутів держави і права під впливом глобалізація* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 25 листоп. 2021 р.). URL: https://www.legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2231%3A27102119&catid=283%3A2-112021&Itemid=349&lang=ru

8. Острікова Т. Г. Окремі проблеми правового статусу авторизованих економічних операторів в Україні. *Юридична наука України: історія, сучасність, майбутнє* : міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 5–6 листоп. 2021 р.) / Східноукр. наук. юрид. організація. Харків, 2021. С. 83–86.

9. Острікова Т. Г. Концепція правового походження та статус авторизованого економічного оператора (АЕО). *Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття* (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права) : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 черв. 2022 р.) : у 2 т. / НУ «ОЮА». Одеса, 2022. Т. 2. С. 166–169.

10. Острікова Т. Г. Особливості функціонування інституту АЕО у США. *Сучасні проблеми правової системи та державотворення в Україні* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 25–26 лют. 2022 р.) / Запорізька міська громадська організація «Істина», С. 52–55.

11. Острікова Т. Г. Тест на АЕО. *Український правовий вимір: пошук відповідей на глобальні міжнародні виклики* : матеріали IV міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 27 трав. 2022 р.) / Ун-т мит. справи та фінансів. Дніпро, 2022. С. 78–84.

12. Острікова Т. Г. Уніфікація інституту АЕО на рівні ЄС. *Реформування національного та міжнародного права: перспективи та пріоритети*: матеріали міжнар. нак.-практ. конф. (м. Одеса, 21–22 січ. 2022 р.) / Причорномор. фундація права. Одеса, 2022. С. 43–46.

ЗМІСТ

Перелік умовних позначень	20
ВСТУП	21
РОЗДІЛ 1. Авторизований економічний оператор як комплексний інститут права	33
1.1. Міжгалузєва природа правового статусу авторизованого економічного оператора	33
1.2. Фінансово-правове регулювання інституту авторизованого економічного оператора.....	47
1.3. Адміністративно-правове регулювання інституту авторизованого економічного оператора.....	56
1.4. Авторизований економічний оператор в системі запобіжників прояву негативної дискреції митних органів	63
Висновки до Розділу 1	83
РОЗДІЛ 2. Особливості регулювання інституту авторизованого економічного оператора за законодавством України.....	88
2.1. Підстави набуття правового статусу авторизованого економічного оператора	88
2.2. Авторизація авторизованого економічного оператора: критерії та умови відповідності	96
2.3. Спрощення та переваги авторизованого економічного оператора	122
2.4. Моніторинг відповідності критеріям для надання авторизації. Зупинення, скасування та анулювання рішення про надання авторизації авторизованого економічного оператора	129
Висновки до Розділу 2	137
РОЗДІЛ 3. Міжнародний та європейський досвід нормативної регламентації інституту авторизованого економічного оператора.....	141

3.1. Міжнародні підходи до встановлення стандартів діяльності авторизованого економічного оператора	141
3.2. Регулювання інституту авторизованого економічного оператора на рівні актів вторинного права ЄС	163
3.3. Правове регулювання інституту авторизованого економічного оператора в країнах ЄС	173
3.4. Компаративний аналіз нормативного регулювання інституту авторизованого економічного оператора в ЄС та Україні.....	177
Висновки до Розділу 3	188
ВИСНОВКИ	193
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	201
ДОДАТКИ	217

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

АЕО – авторизований економічний оператор

УЕО - уповноважений економічний оператор

ВРУ – Верховна Рада України

ЄС – Європейський Союз

КМУ – Кабінет Міністрів України

США – Сполучені Штати Америки

ВСТУП

Сучасна Україна зараз, як ніколи, потребує злагодженої співпраці бізнесу і держави, яка для цього має створити найбільш сприятливі правові умови для сумлінних підприємств, чия діяльність збагачує та зміцнює країну. Одним із способів такого сприяння є більш активне запровадження в рамках реформування українських митних органів інституту авторизованого економічного оператора (надалі – АЕО). Як доводить практика багатьох цивілізованих країн, у яких існує цей інститут (а таких приблизно 100 країн, і не тільки європейських), діяльність підприємств, що мають статус АЕО, у сфері міжнародної торгівлі значно оптимізована і має великі переваги. Євроінтеграційний вибір України, а надто надання Україні 23 червня 2022 р. статусу країни-кандидата на вступ до ЄС, зумовлює необхідність запозичувати та інтегрувати у національну законодавчу та правозастосовну практику моделі функціонування АЕО, які діють в ЄС та, відповідно, імплементовані до національного законодавства країн-членів ЄС. Законодавство України з питань митної справи має поступово наближуватися до митного законодавства ЄС, що є одним із основних завдань вітчизняної нормотворчої діяльності у митній сфері нашого часу. З огляду на це, не є винятком і гармонізація українського інституту АЕО з моделлю АЕО, що функціонує в ЄС.

При цьому, в процесі реформування інституту АЕО в Україні необхідно забезпечити дотримання балансу публічного та приватного інтересу. Це є однією з важливих засад його успішного функціонування.

Як відносно нове для нашої країни явище, інститут АЕО мало досліджений, хоча безумовно, окремі аспекти його функціонування потрапляли в поле зору вітчизняних науковців. Проте через постійні трансформації даного інституту та пошук нових законодавчих конструкцій попередні роботи досить швидко втрачали свою актуальність, оскільки переставали відповідати запитам нормотворчої та правозастосовної

діяльності. Наразі з'являються наукові праці, у яких розглядаються певні правові питання, пов'язані з упровадженням АЕО загалом та у вітчизняне законодавство з питань митної справи, зокрема. Проте, комплексного багатоаспектного дослідження інституту АЕО після законодавчих змін, що відбулися у 2019 та у 2022 роках поки що не існує.

Об'єктивна реальність ставить власні умови, яким повинна відповідати, зокрема, і юридична наука. Інститут АЕО під впливом реформаційних процесів динамічно змінюється, виникають нормативні новели, нові підходи та концепції його функціонування, що потребують їх доктринального обґрунтування, а отже, актуальність вивчення цього інституту тільки посилюється.

Науковою (доктринальною) основою проведеного наукового дослідження стали наукові праці представників як галузі фінансового та адміністративного права, так й праці представників інших галузевих наук правового циклу. При написанні даної дисертаційної роботи були використані праці та науковий доробок таких науковців як: Л. Р. Баязітов, Т. І. Білоус-Осінь, М. М. Бліхар, Д. О. Гетманцев, Б. А. Кормич, Ю. Д. Кунєв, М. П. Кучерявенко, Ю. О. Медвідь, Л. Л. Палій, П. В. Пашко, А. Є. Плетньова, Д. В. Приймаченко, А. Gayk, E. Naujoke, L. Karlsson, M. Laszuk, C. Mann, T. Otsuki, U. Ryciuk, H.-J. Schramm, A. W. Veenstra, J. Wilson та ін.

Зважаючи на комплексний характер інституту АЕО та міжгалузеву природу правового статусу АЕО, при написанні роботи використовувались праці таких фахівців в галузі теорії права, в галузі адміністративного права, в галузі фінансового права та інших галузей права, як: В. Б. Авер'янов, О. М. Бандурка, Ю. Г. Барабаш, А. І. Берлач С. В. Брояков, О. П. Гетманець, О. А. Губська, Ю. М. Жорнокуй, В. С. Журавський, О. В. Зайчук, Л. І. Заморська, О. Л. Копиленко, Є. В. Курінний, Н. О. Левицька, Р. І. Лемеха, О. А. Лукашев, А. О. Монаєнко, О. А. Музика-Стефанчук, П. М. Рабінович, О. Ф. Скакун, , О. В. Харенко, Н. Я. Якимчук та ін.

Для якнайглибшого осмислення та широкого осягнення обраної теми залучалася до аналізу правова регламентація інституту АЕО в інших державах та/або на рівні міжнародних організацій, зокрема в ЄС.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертація виконана на кафедрі фінансового права Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка відповідно до: Резолюції Генеральної Асамблеї ООН № 70/1 «Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року» від 25.09.2015 р., Угоди про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, Указу Президента України № 722/2019 «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» від 30.09.2019 р., Плану заходів з виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, затвердженого постановою КМУ від 25.10.2017 р. N 1106, Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2022-2025 роки, схваленої розпорядженням КМУ від 29.12.2021 р. №1805-р, Плану заходів з реформування та розвитку системи органів, що реалізують митну політику, затвердженого постановою КМУ від 13.05.2020 р. № 569-р. Тема дисертації затверджена рішенням вченої ради Київського національного університету імені Тараса Шевченка (протокол № 5 від 28.11.2019 р.).

Мета і завдання дослідження. Мета дисертаційної роботи полягає у визначенні теоретичних основ становлення інституту АЕО в Україні та ЄС, а також у формуванні теоретично виправданих та практично доцільних пропозицій щодо поліпшення ефективності функціонування національного інституту АЕО шляхом внесення змін до законодавства України з питань митної справи.

Виходячи із зазначеної мети, було поставлено наступні завдання:

– розкрити міжгалузеву природу правового статусу АЕО;

- визначити основний метод правового регулювання інституту АЕО;
- синтезувати тест на авторизацію на основі критеріїв та вимог до підприємства – претендента на статус АЕО;
- провести типізацію тестів на АЕО;
- визначити специфіку антикорупційного ефекту інституту АЕО;
- здійснити аналіз складноструктурованої системи підстав (критеріїв) набуття статусу АЕО;
- визначити витоки становлення концепції АЕО;
- встановити особливості закріплення та функціонування інституту АЕО на рівні ЄС;
- окреслити етапи становлення інституту АЕО в Україні та ЄС.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у сфері функціонування інституту авторизованого економічного оператора.

Предметом дослідження є правове регулювання інституту авторизованого економічного оператора за законодавством України та Європейського Союзу.

Методи дослідження. Послідовність проведеного дослідження, обґрунтованість і достовірність авторських висновків, вивіреність теоретичних положень та конструкцій була забезпечена застосуванням загальних та спеціальних методів наукового пізнання в їх логічній та функціональній єдності. Загальні методи дозволили чітко структурувати досліджуваний матеріал, визначити архітектуру дисертації та сформулювати теоретичні конструкції найвищої міри узагальнення. Методом формальної логіки сукупно з герменевтичним методом здійснено аналіз основних термінів та понять теми (розділи 1, 2, 3). Застосування системного методу дозволило скласти складно структурований тест на АЕО (підрозділ 1.2), визначити систему критеріїв та умов набуття статусу АЕО (підрозділ 2.1), сформулювати уявлення про структуру процедур авторизації АЕО (підрозділ 2.3). Індуктивний та дедуктивний метод дослідження дав змогу здійснити узагальнення ознак АЕО, що у свою чергу дозволило сформулювати

сам концепт АЕО (індуктивний метод) (розділи 1, 2), та виявити особливості окремих типів авторизації АЕО (дедуктивний метод) (розділ 2).

При проведенні даного дослідження була залучена низка спеціальних, власне юридичних методів. Мова йде про такі методи наукового пізнання, як порівняльно-правовий, історико-правовий, формально-юридичний метод тощо. Так, порівняльно-правовий метод застосовано при співставленні різних типів авторизації АЕО, дослідженні та порівнянні зарубіжних підходів до оформлення інституту АЕО, протиставленні різних концептів закріплення інституту АЕО (розділи 2 та 3). Історико-правовий метод дозволив провести аналіз історичних етапів становлення інституту АЕО. Важливо, що саме цей метод використовувався як для дослідження етапів становлення вітчизняного інституту АЕО, так і для вивчення міжнародних процесів оформлення даного інституту загалом чи в окремо взятій країні (розділи 2, 3). Емпіричний матеріал та практика запровадження інституту АЕО, кількісні та якісні показники функціонування цього інституту досліджувалися шляхом використання кейс-стаді методу (розділи 2, 3). Формально-юридичний метод дозволив системно дослідити весь нормативний масив, яким регулюються відносини у сфері авторизації АЕО (розділи 1, 2, 3).

Наукова новизна одержаних результатів. Дана дисертаційна робота є першим у національній юридичній науці комплексним дослідженням, у якому здійснено спробу всебічного системного аналізу інституту АЕО в Україні та ЄС. На підставі його результатів були сформульовані наступні теоретичні положення та узагальнення, що характеризуються науковою новизною:

уперше:

– обґрунтовано позицію про інститут АЕО як про комплексний інститут права, правова основа регулювання якого перебуває на стику фінансово-правового та адміністративно-правового регулювання;

– сформульовано визначення поняття «правовий статус АЕО», під яким пропонується розуміти сукупність основних прав, обов'язків, законних

інтересів у поєднанні з правосуб'єктністю, юридичною відповідальністю, правовими засадами та гарантіями функціонування підприємства-резидента, що виконує будь-яку роль в міжнародному ланцюзі постачання товарів (виробник, експортер, імпортер, митний представник, перевізник, експедитор, утримувач складу) та відповідно до вимог митного законодавства отримало авторизацію одного або обох типів і набуло статус авторизованого економічного оператора. Отже, це юридично закріплене правове становище економічного оператора, що характеризується комплексом (системою) юридичних прав і обов'язків, а також правових гарантій та засад відповідальності, у зв'язку із отриманням ним авторизації. Особливістю правового статусу АЕО є залежність правового становища АЕО від одного з основних елементів його статусу – права економічного оператора користуватися спрощеннями і перевагами;

– обґрунтовано, що категорія «правовий статус АЕО» має збірний, універсальний характер, який виражається в такому: поглинає правові статуси учасників зовнішньоекономічної діяльності; відображає особливості юридичної особи та її становища у системі митних правовідносин; права АЕО не можуть бути реалізовані без інших його компонентів: кореспондуючих обов'язків органів державної влади, юридичної відповідальності, правових гарантій, без правосуб'єктності (правоздатності та дієздатності) юридичної особи, громадянина-підприємця тощо;

– синтезовано тест на АЕО, який являє собою сукупність визначених законом критеріїв, що дозволяють встановити відповідність конкретного суб'єкта господарювання вимогам щодо АЕО;

– окреслено систему ознак тесту на АЕО, а саме: 1) багаторівневність тесту; 2) двоскладність тесту; 3) узагальненість первинних критеріїв та деталізованість підкритеріїв; 4) односистемність критеріїв; 5) різноаспектність критеріїв; 6) загальнообов'язковість всіх критеріїв специфічного юридичного складу;

– залежно від змістової направленості авторизації виокремлено два

типи тестів: 1) тест на авторизацію АЕО-С: про надання права на застосування суб'єктом господарювання спрощень, передбачених ст. 13 Митного кодексу України; 2) тест на авторизацію АЕО-Б: про підтвердження безпеки та надійності;

– відповідно до характеру авторизації АЕО визначено її дві складові: 1) процедурну (встановлення/регламентування порядку набуття суб'єктами господарювання статусу АЕО); та 2) матеріальну (визначення критеріїв та умов, що їх конкретизують, яким повинен відповідати суб'єкт господарювання, щоб отримати правовий статус АЕО);

– визначено, що правовий зміст критерію «дотримання вимог митного та податкового законодавства» не в повній мірі розкривається умовами відповідності підприємства цьому критерію, які фактично звужені до ненакладення на визначене законом коло суб'єктів адміністративних стягнень за порушення митних правил, в той час як відсутність серйозного порушення або неодноразових порушень податкового законодавства, так само як і необхідність дотримання вимог податкового законодавства та вимог, встановлених іншим законодавством, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи, не увійшли до переліку умов відповідності цьому критерію. Констатовано, що певною мірою вимога щодо необхідності дотримання підприємством вимог податкового законодавства опосередковано розкривається в умовах відповідності іншим критеріям. Однак, така виявлена неповна відповідність змісту вказаного критерію деталізованим умовам, за яких він вважається дотриманим, потребує виправлення у майбутньому, коли кількість АЕО істотно зросте. Запропоновано визначити в Митному кодексі дефініцію серйозних та неодноразових податкових порушень для цілей оцінки відповідності першому критерію, задля уникнення оціночних підходів у їх тлумаченні;

– встановлено наявність окремих відмінностей в нормативному регулюванні та підходах до оцінки фінансової стійкості підприємств для отримання статусу АЕО в Україні та в ЄС: в Україні відповідність

підприємства критерію фінансової стійкості оцінюється через формальний розрахунок коефіцієнтів, а також підтвердження заявником відсутності податкового боргу та неперебування в процедурі санації, відсутність провадження у справі про банкрутство, в той час як в ЄС на законодавчому рівні відсутні нормативні значення коефіцієнтів платоспроможності та ліквідності, а також певні коефіцієнти можуть братися митним органом до уваги, як один з, але не єдиний фактор, при оцінці достатності фінансового стану заявника. Окрім того, митні органи в ЄС можуть керуватись різними джерелами інформації для оцінки відповідності підприємства цьому критерію, а митні органи України не мають законодавчих підстав аналізувати та брати до уваги чинники, через які виникло, наприклад, негативне значення чистих активів. Наведені недоліки пропонується вирішити шляхом внесення запропонованих в дослідженні змін в законодавство з питань митної справи та більш комплексного аналізу фінансового стану підприємства-заявника митними органами;

– окреслено та концептуально обґрунтовано історичні періоди генезису інституту АЕО в ЄС (перший період – перша половина ХХ ст.; другий – остання чверть ХХ ст. – 2005 р.; третій – 2005–2016 рр.; четвертий – з 2016 р. – до сьогодні) і в Україні (перший період – 1999–2012 рр.; другий – 2012–2019 рр.; третій – 2019–2022 рр.; четвертий – починаючи з 2022 р.), а також охарактеризовано трансформаційні етапи набуття цим інститутом нових якостей, що визначають його суть у відповідний період розвитку.

удосконалено:

– підхід, згідно з яким АЕО, як комплексний інститут права, регламентується шляхом застосування переважно імперативного методу правового регулювання, з окремими елементами диспозитивності (диспозитивність у поведінці), що властиво для цього інституту;

– систему ознак комплексних інститутів права, до якої віднесено такі ознаки: а) подібність предмета та методу правового регулювання нормативних приписів, що регламентують конкретну сферу суспільних

відносин; б) наявність нормативних приписів з більш ніж однієї галузі права; в) спільні принципи правового регулювання відповідної сфери суспільних відносин;

– наукові підходи з визначення поняття «митні формальності», під яким пропонується розуміти спеціальні дії у рамках митних процедур, які здійснюються під час митного контролю та митного оформлення, що виконуються митними органами або ж автоматизованою системою митного оформлення в автоматичному режимі з метою забезпечення неухильного дотримання вимог законодавства України з питань митної справи;

– підхід, відповідно до якого застосування розсуду в класичному розумінні цього терміну не є правом владного суб'єкта, адже, по суті, якщо розсуд реалізується владним суб'єктом, то він набуває своєрідних гібридних форм «права-обов'язку»;

– позицію, згідно з якою своєрідними запобіжниками негативного прояву розсуду можуть слугувати: 1) принципи права, які встановлюють рамки та орієнтири для цілей реалізації дискреції; 2) визначення конкретних альтернатив, одну з яких повинен обрати владний суб'єкт для реалізації розсуду; 3) встановлення об'єктивних запобіжників (конкретних інструментів), що усувають/суттєво обмежують розсуд владного суб'єкта;

– визначення поняття «юридичний факт», під яким ми пропонуємо розуміти обставини об'єктивної дійсності (дії, події, умови), з наявністю або ж із відсутністю яких правові норми пов'язують виникнення, зміну, припинення правовідносин, реалізацію суб'єктивних прав та юридичних обов'язків. Наголошено, що у контексті підстав набуття правового статусу АЕО питання умов, як одного з різновидів юридичних фактів, з наявністю яких пов'язують виникнення в особи певних прав та/або обов'язків набуває неабиякого значення.

набули подальшого розвитку:

– система ознак інституту права, до яких було віднесено такі:
а) належить до групи нормативних приписів; б) відособленість;

в) однорідність регламентованих суспільних відносин; г) спрямованість на врегулювання специфічного виду суспільних відносин;

– положення щодо структури правового статусу АЕО, у якій можна виокремити такі елементи: 1) цільовий блок: мета діяльності, завдання, функції діяльності авторизованого економічного оператора; 2) компетенційний блок: права та обов'язки АЕО, спрощення як виключне право на здійснення митних операцій, юридична правоздатність, дієздатність, сфера діяльності АЕО; 3) організаційно-структурний блок: порядок включення до реєстру АЕО, порядок призупинення статусу АЕО, порядок виключення з реєстру АЕО, дозволи та інші способи легалізації діяльності АЕО, адміністративна відповідальність АЕО, гарантії діяльності, обмеження (заборони) діяльності, порядок взаємодії з митними органами, взаємне визнання правового статусу АЕО митними адміністраціями різних країн, повноваження органів державної влади щодо АЕО;

– позиція, згідно з якою застосування розсуду є доцільним там, де деталізовано описати на нормативному рівні алгоритм поведінки та виписати формулу кінцевого рішення суб'єкта владних повноважень заздалегідь не вбачається за можливе, адже суспільні відносини є варіативними, а тому не завжди піддаються шаблонному нормативному регулюванню, тож, зважаючи на це, надзвичайно актуальним стає застосування можливостей інституту розсуду, який і покликаний упорядковувати «живі та активні відносини»;

– теоретичні положення, в яких стверджується, що інститут АЕО є одним із інструментів, застосування якого дозволяє виключити або в максимально можливий спосіб мінімізувати вплив «людського чинника» на реалізацію митних процедур (під «людським чинником» у даному контексті слід розуміти потенційні корупційні ризики, які можуть зумовлюватися діями посадових осіб митних органів);

– підходи до праворозуміння змісту поняття «правова підстава»:
1) формалістичний підхід: правова підстава – це конкретний нормативно-правовий акт (нормативно-правові акти) або ж конкретна норма права;

2) змістовий підхід: правовою підставою є конкретний юридичний факт або ж низка юридичних фактів, з наявністю та/або відсутністю яких чинне законодавство пов'язує виникнення, зміну або ж припинення певних правовідносин.

– позиція, згідно з якою змістовий блок спрощень та переваг АЕО має як матеріально-правову, так і процедурну складову, однак при цьому потрібно зауважити, що у терміносполучці «спрощення та переваги» процедурна складова отримує свій яскравий вияв саме у частині спрощень, тоді як в частині переваг процедурна складова виражена меншою мірою.

Практичне значення одержаних результатів. Дане дисертаційне дослідження характеризується як теоретичним, так і практично орієнтованим спрямуванням. Результати, отримані в процесі його проведення, можуть бути у подальшому використані:

– у *науково-дослідних розвідках* для подальшого дослідження проблематики, що пов'язана з інститутом АЕО;

– у *нормотворчості* – при підготовці законопроектів про внесення змін до Митного кодексу України та підзаконних нормативно-правових актів, які визначають засади та процедури регулювання діяльності АЕО;

– у *практично-прикладній діяльності* – при проведенні наукових та науково-методичних семінарів, що стосуються функціонування інституту АЕО;

– у *навчальному процесі* – при підготовці підручників, посібників, навчальних та навчально-методичних видань з дисциплін «Фінансове право», «Адміністративне право», «Митне право», а також в освітньому процесі у вищих навчальних закладах, які здійснюють підготовку фахівців за спеціальністю «Право».

Апробація результатів дослідження. Дисертаційна робота була виконана та у подальшому обговорена на кафедрі фінансового права Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Запропоновані у роботі рекомендації та

пропозиції, головні наукові висновки та положення проведеного дослідження отримали своє відображення та/або були озвучені у доповідях на всеукраїнських та міжнародних науково-практичних конференціях: «Український правовий вимір: пошук відповідей на глобальні міжнародні виклики» (м. Дніпро, 14 трав. 2021 р.); «Юридична наука України: історія, сучасність, майбутнє» (м. Харків, 5–6 листоп. 2021 р.); «Модернізація інститутів держави і права під впливом глобалізація» (м. Київ, 25 листоп. 2021 р.); «Реформування національного та міжнародного права: перспективи та пріоритети» (м. Одеса, 21–22 січ. 2022 р.); «Сучасні проблеми правової системи та державотворення в Україні» (м. Запоріжжя, 25–26 лют. 2022 р.); «Український правовий вимір: пошук відповідей на глобальні міжнародні виклики» (м. Дніпро, 27 трав. 2022 р.); «Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів ХХІ століття» (м. Одеса, 17 черв. 2022 р.). Крім того, основні результати, пропозиції та рекомендації, що знайшли своє відображення у дисертації, використовуються під час опрацювання законопроектів, що належать до предмету відання Комітету з питань фінансів, податкової та митної політики Верховної Ради України, що підтверджується Довідкою про впровадження результатів дисертаційного дослідження, виданою 05 червня 2023 р. Комітетом з питань фінансів, податкової та митної політики Верховної Ради України.

Публікації. Основні положення і висновки дисертаційного дослідження відображено у 3 наукових статтях, перелік яких затверджено МОН України, 2 статтях, проіндексованих у Scopus, 7 тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації визначаються метою та завданням дослідження. Структурно дисертація складається зі вступу, трьох розділів, кожен із яких містить по чотири підрозділи, висновків, списку використаних джерел (132 найменування) та додатків. Загальний обсяг дисертації 220 сторінок, з яких основного тексту 180 сторінок.

РОЗДІЛ 1

АВТОРИЗОВАНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ ОПЕРАТОР ЯК КОМПЛЕКСНИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА

1.1. Міжгалузєва природа правового статусу АЕО

Дослідження, в яких вивчаються проблеми, що знаходяться на галузєвому стику, вже давно, ще з 50-х – 70-х рр. минулого століття, утвердились як такі, що дозволяють глибше осягнути складні й неоднозначні за своєю природою явища. Та якщо на початках це стосувалося переважно природничих наук (згадайте про нову на той час науку біоніку, яка виникла на основі законів біології і механіки), то пізніше такий підхід набув свого поширення і охопив суспільні, зокрема і юридичні науки. Пояснюється це тим, що багатоаспектне, багатовимірне вивчення того чи іншого явища за допомогою наукового інструментарію міжгалузєвих наук дає кращі результати. Більше того, саме в дослідженнях на міждисциплінарному (міжгалузєвому) стику часто формуються нові знання та робляться наукові відкриття. Спеціально-галузєві наукові розвідки (мова йде про дослідження, які не виходять за межі окремо взятої галузі права) часто вимушено обмежені конкретними доктринальними та нормативно-галузєвими рамками, що не завжди позитивно впливає на всебічність і глибину вивчення явища та якість висновків.

Тож не випадково, що в наш час, коли суспільство живе в умовах численних і неймовірно різноманітних зв'язків глобалізованого світу, міждисциплінарні дослідження набувають широкого застосування. Безумовно, юридичні науки не виняток, оскільки предметом їх вивчення в узагальненому вигляді є правова природа явищ суспільного життя з широким спектром правовідносин, що упорядковується нормами законів. Саме у комплексному єднанні норм різних галузей права часто можна побачити нестандартні підходи та рішення. Інститут АЕО є доволі новим у вітчизняному юридичному просторі феноменом, нормативне регулювання

якого перебуває на стику фінансово-правового та адміністративно-правового регулювання [125, с. 55] та закріплюється в нормах законодавства України з питань митної справи, податкового та іншого законодавства.

Вивчення категорії правового статусу суб'єктів митних правовідносин, на думку О.І. Федотової, полягає у визначенні його змісту й структури, характеристики правової природи та особливостей. Вчена зазначає, що в юридичній літературі за ознакою змісту правовий статус класифікують як 1) загальний (конституційний); 2) спеціальний (родовий), що відображає особливості правового становища певних суб'єктів або їх категорій; 3) галузевий, що характеризує особливості прав та обов'язків суб'єктів у певній сфері суспільних відносин. [91, с. 7-12]. В цілому, погоджуючись з запропонованою класифікацією, варто додати, що в певних правовідносинах правовий статус може мати також міжгалузеву природу, тобто визначатися нормами не однієї галузі права, а різних інститутів права. Отже, для з'ясування наявності ознак міжгалузевості правового статусу АЕО нам необхідно розкрити характеристики даного інституту права, зокрема його комплексність.

Не викликає сумніву, що природа АЕО є правовою, адже саме в правовій площині виявляється його сутність як інструмента, який сприяє наближенню національних стандартів регулювання відповідної сфери до стандартів, які застосовуються в ЄС, коли діяльність підприємства відповідає визначеним критеріям, що є підставою для надання митними органами авторизації та застосування спрощень та переваг, що не тільки спрощує та полегшує міжнародну торгівлю, а й забезпечує ефективну співпрацю підприємств при формуванні безпечних ланцюгів постачання товарів за рахунок економії часу, зменшення заходів контролю з боку митних органів, а також підвищує як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках конкурентоспроможність українських АЕО, як суб'єктів митних правовідносин та як учасників міжнародних ланцюгів постачання товарів. Вже у цій характеристиці проглядається міжгалузєва природа правового

статусу АЕО, яка виявляється через сполучення правових засобів фінансового та адміністративного права.

На наше переконання, саме словосполучення «правова природа» вказує на усталену змістову характеристику певного правового явища, що специфікує його (вирізняє) з-поміж інших однопорядкових явищ. Таким чином, можна резюмувати, що терміносполука «правова природа» вказує на виключність певної характеристики аналізованого правового явища, щодо якого вона і застосовується. Невиправдано часте застосування словосполучення «правова природа» вихолощує його глибинний зміст, нівелює його, так би мовити, фундаментальність, значущість. Вказуючи на міжгалузеву природу правового статусу АЕО, ми, тим самим, хотіли підкреслити виключність відповідної характеристики досліджуваного правового явища.

Функціонування правового інституту АЕО в Україні одночасно ґрунтується на нормах фінансового права (наприклад, дотримання заявником вимог податкового законодавства, відносини, пов'язані із сплатою мита тощо) і адміністративного права (законодавчо-визначені умови та процедура авторизації, ухвалення рішення про надання авторизації АЕО митним органом, подальший моніторинг відповідності з боку митних органів тощо). При цьому, адміністративно-правовий характер інституту АЕО нас цікавить в першу чергу в контексті законодавства України з питань митної справи, адже процедура надання авторизації АЕО та порядок ухвалення відповідних рішень суб'єктом владних повноважень визначаються Митним кодексом України.

Вважаємо, що глибоке розкриття комплексності АЕО, як інституту права, а отже і міжгалузевої природи правового статусу АЕО має ґрунтуватися на загальнотеоретичних знаннях про саме явище комплексних правових інститутів та про смислове наповнення поняття «інститут права».

Так, Н. М. Пархоменко визначає інститут права як систему, хоча і взаємопов'язаних та в той же самий час і відносно відокремлених один від

одного нормативних приписів, які у своїй сукупності формують певну частину правової галузі та регламентують окрему сферу правовідносин [60, с. 198]. Своєю чергою, Л. І. Загорська визначає правовий інститут як структурний елемент права, за допомогою якого забезпечується регламентація правовідносин, що визначається групою відносно однорідних норм права, які і входять у такий інститут права [20, с. 81]. Лаконічне та системне визначення правового інституту було запропоновано Н. О. Левицькою, яка зазначає, що інститут права – це комплекс правових положень, які завдяки спеціальним правовим засобам та прийомам забезпечують регламентацію однорідних за своїм характером суспільних відносин [28, с. 2]. С. М. Олейников визначає інститут права як «впорядкований окремий комплекс правових норм, що регулюють вид (сторону) однорідних суспільних відносин у межах однієї або декількох галузей за допомогою специфічних прийомів і способів» [19, с. 181].

З вищенаведеного вбачається, що визначень поняття «інститут права» є багато, однак всі вони подібні одне одному за своїм змістом. Аналіз та узагальнення розглянутих дефініцій дозволяє виокремити притаманні інституту права ознаки:

1. Група нормативних приписів. Слід зазначити, що інститут права формує не розрізнені правові приписи, а системно-оформлені положення, які структурно згруповані в єдине нормативне утворення. Всі норми інституту перебувають в логічній кореляції, що дозволяє відмежувати інститут права від розрізненого нормативного масиву.

2. Відносна відособленість. Нормативні приписи, які формують інститут права, являють собою відносно самодостатню систему правових положень, на основі яких можна забезпечити регламентацію окремої сфери (групи) суспільних відносин в рамках відповідної галузі права. Так, для того, щоб забезпечити процедури податкового консультування, достатньо застосовувати положення двох статей Податкового кодексу України (ст. ст. 52 та 53), які й формують інститут податкових консультацій [9, с. 30].

3. Однорідність регламентованих суспільних відносин. Правовий інститут є відносно відокремлений не тільки в частині нормативної оформленості, але й у частині сфери суспільних відносин, які таким інститутом регламентуються. Тобто, інститут права регулює відносини, які стосуються конкретного, предметного аспекту. Наприклад, у сфері податкових відносин окрему специфічну сферу суспільної взаємодії становлять відносини податкового контролю. Як слушно зазначає М. П. Кучерявенко, для фінансового права, підгалуззю якого є податкове право, характерний набір інститутів, які всебічно забезпечують рух публічних коштів [65, с. 9]. Одним із таких інститутів якраз таки і є податковий контроль, який є системно-оформленим інститутом підгалузі податкового права [27].

4. Спрямованість на врегулювання специфічного виду суспільних відносин. Дана ознака прямо пов'язана із попередньою, проте не є в повній мірі тотожною їй. Відносини, що регламентаційно охоплюються інститутом права, вирізняються видовою специфікою. Так, у сфері оподаткування виокремлюють такі видові відносини, як: відносини податкового контролю, відносини зі звітування, відносини з податкового консультування, відносини з притягнення до фінансової відповідальності платника податків тощо.

В теорії права існують різні критерії для класифікації інститутів права. Одним з таких критеріїв є сфера його поширення. Хоча між теоретиками права точаться дискусії щодо класифікації інститутів за цим критерієм, слід зазначити, що за одним з підходів інститути права можна поділити на галузеві, міжгалузеві та комплексні. Інші вчені, зокрема О.Ф. Скакун пропонують не розмежовувати ці поняття, розглядати їх як синонімічні, які не взаємовиключають одне одного. Зокрема, вказується на поділ інститутів права на прості (галузеві) та складні (комплексні, міжгалузеві). [82, с. 305-306]. В контексті викладеного, варто відмітити, що «комплексність» – це поняття радше статичне (вказує на наявність низки структурних елементів),

тоді як «міжгалузевість» - це термін, що характеризує синергію елементів різних утворень (вказує на динаміку).

Окремими специфічними різновидами інститутів є міжгалузеві нормативні-правові інститути. Так, Н. О. Левицька визначає міжгалузевий інститут як сукупність правових положень, що регламентують суспільні відносини, які характеризуються спільними ознаками в рамках предметів регулювання суміжних галузей права [27, с. 22]. Також, вчена звертає увагу на те, що міжгалузеві нормативні інститути являють собою систему приписів, які відображають загальні для декількох суміжних галузей права юридичні конструкції та підходи до нормативного регулювання і мають уподібнений характер. Комплексні ж нормативно-правові інститути, на думку вченої, мають кумулятивний характер, бо містять нормативно-правові приписи різних галузей, об'єднання яких необхідно для регулювання відповідних суспільних відносин, що становлять предмети регулювання різних галузей [27, с. 22]. Міжгалузеві інститути можна розглядати як спеціальні інструменти, які на якісно новому рівні забезпечують вирішення актуальних суспільних проблем [65, с. 9].

Предмет і метод правового регулювання є основними критеріями галузевого поділу права. Наголошується, що «міжгалузеві зв'язки компонентів системи права засновуються на синергетиці належного та ефективного процедурного забезпечення реалізації матеріальних приписів, що, в свою чергу, відображає загальні закономірності формування міжгалузевих зв'язків права, як способу відтворення нового типу структурного компонування його складових елементів» [99, с. 88]. Складні (комплексні, міжгалузеві) інститути права складаються з сукупності відносно відособлених норм права різних галузей і спрямовані на регулювання певної групи (виду) взаємозалежних суспільних відносин [88, с. 141]. В теорії права вважається, що такі комплексні інститути права можуть знаходитись на стику як суміжних галузей права, так і на стику не подібних за предметом та методом правового регулювання галузей права.

Якщо слідувати таким підходам, то інститут АЕО є комплексним інститутом права, адже його нормативно-регулятивна основа формується за рахунок норм суміжних публічно-правових галузей права – фінансового права та адміністративного права, при чому адміністративно-правовий характер інституту АЕО визначається в нормах Митного кодексу України. Ці галузі права:

- 1) подібні за методом правового регулювання;
- 2) предмет правового регулювання хоча і не є тотожним, однак має спільні характеристики.

Подібність методу правового регулювання. Перед тим, як охарактеризувати тотожність основного методу правового регулювання фінансових та адміністративних відносин, потрібно дати визначення поняття «метод правового регулювання». Так, М. П. Кучерявенко визначає, що наукова теорія у своїх дослідженнях спирається на поєднання таких методів, як обґрунтування, пояснення та опис, треба погодитися, що основним методом правової доктрини є опис. При цьому, основний акцент як на методі правового дослідження робиться саме на описі [25, с. 58]. Лаконічне визначення поняття «метод правового регулювання» було запропоновано Г. О. Саміло. Вчена вважає, що під методом правового регулювання потрібно розуміти систему правових засобів, прийомів та способів регламентації та впливу права на суспільні відносини [80, с. 163]. В. С. Смородинський визначає метод правового регулювання як «підхід до впорядкування певної сфери суспільних відносин, що обумовлює використання того чи іншого специфічного комплексу юридичних засобів» [19, с. 139].

Отже, можна резюмувати, що методом правого регулювання є сукупність прийомів, способів та засобів, за допомогою яких відбувається регламентація певної групи суспільних відносин.

У юридичній науці виділяють два основні методи правового регулювання:

- 1) імперативний метод;

2) диспозитивний метод.

Імперативний метод – це метод владних приписів. Імперативний метод регулює суспільні відносини шляхом встановлення категоричних велінь, яким суб'єкти правозастосування повинні слідувати без можливості самостійного врегулювання таких відносин на власний розсуд. Прямо протилежна ситуація з диспозитивним методом правового регулювання, який дозволяє учасникам суспільних відносин врегулювати порядок правовідносин між ними на власний розсуд.

Разом з тим варто зауважити, що, мабуть, не існує жодної галузі права, яка в чистому вигляді ґрунтується виключно на імперативному або диспозитивному методі правового регулювання. Так, у цілій низці імперативних за методом правового регулювання галузей права є наявні окремі вкраплення (елементи) диспозитивного методу (наприклад, у податковому праві – відстрочення або розстрочення податкового боргу платника податків; в адміністративному праві – інститут адміністративного договору; в митному праві – укладення підприємством з утримувачем складу тимчасового зберігання договору зберігання ввезеного товару). Аналогічна ситуація і з диспозитивними за методом правового регулювання галузями права, де в імперативному порядку можуть встановлюватися істотні умови окремо взятих правочинів, обов'язкова форма правочинів тощо. Це не означає, що імперативних та диспозитивних галузей права не існує і що всі галузі права є змішаними. Ключовим є визначення превалюючого методу правового регулювання.

Для всіх публічних галузей права основоположним є імперативний метод правового регулювання. Не є винятком фінансове та адміністративне право, для яких імперативний метод виступає запорукою належного розвитку відповідної категорії суспільних відносин. Публічні галузі права забезпечують регламентацію найбільш важливих сфер функціонування держави як окремого суспільно-політичного утворення, а відповідно,

головним методом правового регулювання таких відносин повинен бути саме метод владних велінь.

Інститут АЕО також характеризується превалуванням імперативного методу правового регулювання. Правила набуття статусу АЕО, необхідність перманентної відповідності таким критеріям чітко та безальтернативно встановлюється в законі. Водночас, інститут АЕО в певній мірі характеризується й окремими елементами диспозитивності. Так, суб'єкт господарювання самостійно приймає рішення стосовно необхідності спрощень, які надаються у разі отримання статусу АЕО, та з'ясовує, чи справді він матиме від цього переваги у своїй господарській зовнішньо-економічній діяльності. Тобто, щоб імпортувати чи експортувати товар, підприємство-резидент не повинно в обов'язковому порядку отримувати статус АЕО. Однак, саме такий спеціальний статус, як АЕО, забезпечує певні спрощення та переваги для підприємства, що має цей статус. Відповідно суб'єкт господарювання об'єктивно заінтересований у спеціальному статусі і тому має право його набути за власним розсудом (елемент диспозитивності). При цьому, набуття статусу АЕО передбачає здійснення чітко визначеної правової процедури та з'ясування виконання претендентом на отримання цього статусу законодавчо встановлених умов (елемент імперативності). Зазначимо, що елемент диспозитивності цілком реалізується в рамках загального імперативного методу регулювання. Варіативність алгоритмів поведінки суб'єкта господарювання (набувати статус АЕО чи не набувати) залежить від власної волі суб'єкта.

При цьому сам суб'єкт не може визначати процедуру набуття відповідного статусу, коригувати яким-небудь чином умови (критерії) набуття статусу АЕО. Тобто елемент диспозитивності в контексті комплексного інституту права АЕО має поведінковий характер: стосується питання реалізації такого суб'єктивного права чи утримання від його реалізації.

Ще одним елементом диспозитивності в аспекті комплексного інституту АЕО є можливість вибору для суб'єкта господарювання, чи отримувати авторизацію АЕО-С або ж АЕО-Б, чи набути обидва статуси. Іншими словами, підприємству-резиденту надано право самостійно обирати, чи хоче воно мати один із відповідних статусів та користуватися набором спрощень та/або переваг, які забезпечуються таким статусом, чи отримати всі переваги та спрощення, що забезпечуються комплексним статусом – правовим статусом АЕО-С та АЕО-Б одночасно.

Знову ж таки, як ми бачимо, відповідний елемент диспозитивності має поведінковий характер. Самостійно врегулювати ключові аспекти набуття статусу АЕО суб'єкт господарювання не може. Суб'єкт господарювання так само не має широкої варіативності альтернатив у частині критеріїв набуття відповідного статусу. Надається такий статус також суб'єктом владних повноважень шляхом прийняття відповідного рішення. Все це у сукупності вказує на те, що елементи диспозитивності в комплексному інституті АЕО реалізуються на умовах та в порядку імперативного правового регулювання. Це дозволяє сформулювати наступну характеризуючу максиму: «диспозитивність на умовах імперативності».

Подібною є ситуація із спрощеною системою оподаткування, що регламентується податковим законодавством. Платник податків так само, виходячи із поведінкової диспозитивності, може обирати, чи провадити йому господарську діяльність на загальній або ж спрощеній системі оподаткування. Так само, як із отриманням статусу АЕО, платник податків не є абсолютно вільним у можливості обрати спрощену систему оподаткування – конкретний платник податків повинен відповідати нормативно визначеним умовам та обрати спрощену систему оподаткування на основі законодавчих податково-правових процедур. Втім, важливо звернути увагу на ключову, принципову відмінність у ситуації з набуттям статусу АЕО і платника єдиного податку: критерії набуття статусу АЕО є набагато комплекснішими, а отже, досягнути рівня фактичної відповідності таким критеріям набагато

складніше, ніж у випадку із питанням набуття статусу платника єдиного податку.

Отже, можемо резюмувати, що комплексний інститут АЕО регламентується переважно із застосуванням імперативного методу правового регулювання. Разом з тим слід зважати на наявність фрагментарно-ситуативних елементів диспозитивності (диспозитивність у поведінці), властивих інституту АЕО.

Подібність правової природи предметів правового регулювання.

Перед тим, як проводити безпосередній аналіз предметів правового регулювання галузі фінансового та адміністративного права, слід визначити загальні підходи до розуміння змісту поняття «предмет правового регулювання». Досить логічне трактування даного поняття у О. Ф. Скакун, яка визначає предмет правового регулювання як систему відносин, що регламентуються «за посередництвом нормативних приписів» [82, с. 255]. Також пропонується предмет правового регулювання розглядати, як «матеріальний чинник, який генерує та об'єднує норми права різного змісту в групи – інститути, підгалузі, галузі та підсистеми права» [19, с. 167].

Потрібно відмітити, що предмет правового регулювання виступає одним з основних чинників поділу нормативних утворень на окремі галузі права. Своєю специфікою наділені також і предмет фінансового та адміністративного права.

О. П. Гетманець визначає предмет фінансового права як систему суспільних відносин, які отримують свій вияв у рамках діяльності з формування, розподілу, використання і подальшого контролю за рухом публічних фінансів, що має місце у процесі діяльності відповідних публічно-владних суб'єктів (державних органів та органів місцевого самоврядування) [94, с. 34]. Подібний підхід застосовує М. П. Кучерявенко, який визначає предмет фінансового права як відносини, що складаються у сфері провадження державою та відповідними територіальними громадами діяльності з приводу акумуляції, розподілу (перерозподілу) та подальшого

використання публічних фінансів [92, с. 28]. Отже, предмет фінансового права пов'язаний із публічно-владною діяльністю уповноважених на це суб'єктів з приводу акумуляції публічних коштів.

Що стосується визначення предмета адміністративного права, то в науковій спільноті адміністративістів також спостерігається певна однотайність думок. Так, Є. В. Курінний надає таке, доволі лаконічне, визначення цього поняття: предмет адміністративного права – це системно оформлені однорідні відносини охоронного та регулятивного характеру, що мають процесуальну або ж матеріальну правову природу, що стосуються реалізації прав та обов'язків суб'єктів управлінської діяльності або ж сфери адміністративно-юрисдикційного захисту [24, с. 34].

Більш комплексним вбачається підхід Т. О. Коломоєць, яка розділяє предмет адміністративного права на наступні змістові блоки:

а) публічне адміністрування соціальної, культурної, політичної та економічної галузі суспільного життя;

б) процедури, що пов'язані із наданням органами місцевого самоврядування та органами державної влади громадянам відповідних адміністративних послуг;

в) відносини, що пов'язані з публічною службою;

г) юрисдикційні провадження, що реалізуються адміністративними судами (судовий порядок) або ж уповноваженими на це суб'єктами владних повноважень (адміністративний порядок);

г) процедури застосування адміністративного примусу [2, с. 11].

Розглянуті визначення дозволяють зробити таке узагальнення: визначальною, сутнісною рисою предмета адміністративного права є обов'язковий зв'язок владних відносин з публічно-владним управлінням та/або адміністративно-юрисдикційними провадженнями.

Отже, можемо дійти висновку, що предмет адміністративного та фінансового права характеризується певного роду подібністю в частині владно-управлінського характеру. Так, безумовно, між ними є певні

специфікуючі відмінності. Однак подібність предмета правового регулювання в частині управлінської характеристики має вирішальний вплив на узагальнену подібність предмета адміністративного та фінансового права. Фінансове право – це галузь права, яка регламентує відносини владно-майнового характеру. Оскільки предмет даного дослідження охоплюється переважно нормами митного права, саме воно в першу чергу потрапляє в поле зору нашого наукового інтересу. Адміністративно-правовий характер інституту АЕО проявляється саме в митному праві. У свою чергу, митне право також може характеризуватися як таке, що регламентує відносини владно-майнового характеру. Правова регламентація АЕО також характеризується владно-майновим характером, адже, з одного боку, стосується управлінських відносин, що реалізуються в рамках специфічних митних процедур, а з другого – відносин, пов'язаних з акумуляцією надходжень від справляння мита.

До ознак комплексних інститутів права можна віднести:

- а) подібність предмета та методу правового регулювання нормативних приписів, що регламентують конкретну сферу суспільних відносин;
- б) наявність нормативних приписів з більш ніж однієї галузі права;
- в) спільні принципи правового регулювання відповідної сфери суспільних відносин.

Якщо певна сфера нормативного регулювання характеризується вищезазначеними ознаками, то її можна назвати такою, що має комплексний, міжгалузевий характер.

Подібність предмета та методу правового регулювання. У вже проведеному аналізі було встановлено, що норми, які формують правовий інститут АЕО, належать до сфери фінансового та адміністративного права та знаходять своє закріплення в першу чергу в приписах Митного кодексу України, а також розкриваються нормами митного, податкового та іншого законодавства. Ці галузі права, своєю чергою, характеризуються подібністю предмета та методу правового регулювання, тож метод правового

регулювання є практично тотожним. Що ж стосується предмета правового регулювання, то він подібний за своїми характеристиками. Отже, можна констатувати наявність відповідної ознаки.

Нормативні приписи більш, ніж однієї галузі права. Як уже послідовно резюмувалося, правовий режим АЕО встановлюється положеннями різних галузей права, а нормативно-правове регулювання даного інституту права знаходить своє відображення в приписах законодавства України з питань митної справи, податкового та іншого законодавства. Таким чином, можна констатувати наявність відповідної ознаки.

Саме ж податкове законодавство, як слушно відмічає О. П. Орлюк, являє собою сукупність нормативно-правових актів, які інтегрують у собі нормативні приписи, що пов'язані між собою тотожним предметом регулювання – відносинами у сфері оподаткування [48, с. 400]. Своєю чергою, Н. Ю. Пришва говорить про те, що сам термін податкове законодавство можна розглядати в широкому сенсі (власне податкові закони, міжнародні договори, акти органів місцевого самоврядування з питань місцевих податків тощо) або ж виключно у вузькому сенсі (власне податкові законодавчі акти) [68, с. 59].

Спільні принципи права. Інститут АЕО регламентується вихідними положеннями публічно-правового характеру. Відносини, що пов'язані з АЕО, регламентуються такими загальними для адміністративного та фінансового, права принципами права: принцип законності, принцип правової визначеності, принцип позитивного правового регулювання, принцип превалювання публічного інтересу над приватним інтересом тощо. Отже, інститут АЕО регламентується всіма тими вихідними положеннями права, завдяки яким відбувається регулювання публічних за своїм характером відносин.

Усі окреслені вище ознаки у сукупності формують уявлення про те, що, інститут АЕО є комплексним та таким, що перебуває на стику регулювання

адміністративного та фінансового права. Відповідна специфіка якісно вирізняє інститут АЕО з-поміж інших інститутів, що регламентуються Митним кодексом України. Оскільки в ході дослідження ми дійшли висновку що комплексний інститут АЕО складається з норм різних галузей права, а отже правовий статус АЕО визначається нормами не однієї галузі права, а кількох, це вказує на міжгалузеву природу правового статусу АЕО, визначення, структура та елементи якого більш детально розкривається нами нижче в дослідженні.

1.2. Фінансово-правове регулювання інституту АЕО

Як уже зазначалося, інститут АЕО відноситься до комплексних інститутів, а правовий статус АЕО має міжгалузевий характер і пояснюється це тим, що основи нормативного регулювання АЕО отримують свою формалізацію як у рамках фінансового права, так і зокрема в межах адміністративного права. А отже, правовий режим АЕО встановлюється положеннями різних галузей права. Одразу потрібно відмітити, що в кількісному відношенні спектр адміністративно-правового регулювання АЕО набагато ширший, ніж фінансово-правового. Проте співвідношення кількісної характеристики в жодній мірі не применшує якісну характеристику значимості фінансово-правового регулювання для інституту АЕО.

Основоположною теоретичною конструкцією в аспекті здійснюваного дослідження є «фінансово-правове регулювання». Відповідно, для забезпечення послідовності подальшого аналізу слід первинно визначити її зміст, характеристики тощо.

О. А. Лукашев зазначає, що фінансово-правове регулювання має своїм призначенням забезпечити функціонування фінансової системи [31, с. 31]. Як влучно зауважує М. М. Бліхар, фінансово-правове регулювання завжди пов'язане з грошовими потоками [8, с. 201]. У даному разі маємо уточнити –

не з будь-якими грошовими потоками, а з потоками публічних фінансів. Крім цього, науковець слушно резюмує, що фінансово-правове регулювання характеризується такими напрямками: 1) бюджетний напрям; 2) податковий напрям; 3) валютний напрям [8, с. 201].

Фактично, основні аспекти фінансово-правового регулювання, якраз таки й орієнтовані на формування нормативного базису для відповідних підгалузей/інститутів фінансового права (бюджетного, податкового права (як підгалузей) та валютного права (інститут)). Таким чином, можемо резюмувати, що фінансово-правове регулювання не є певною теоретичною абстракцією. Воно орієнтоване на забезпечення регламентації конкретних суспільних відносин. Разом з тим, потрібно прояснити один ключовий аспект: фінансове право є своєрідною метагалуззю права, яка інтегрує в собі цілу низку підгалузей та інститутів права. Загальної нормативної основи фінансове право немає, адже в прикладному, правозастосовному відношенні ґрунтується на нормативних положеннях конкретних підгалузей/інститутів права (бюджетного, податкового, валютного права тощо). З вищезазначеного випливає, що термін «фінансово-правове регулювання» має певного роду «синтетичний» характер, адже регламентуються відносини, які належать до предмета фінансового права, в межах власне податково-правового регулювання, бюджетно-правового регулювання тощо. Отже, фінансово-правове регулювання та податково-правове регулювання/бюджетно-правове регулювання/валютно-правове регулювання співвідносяться як ціле і його частини, як загальне і спеціальне.

Такі теоретичні конструкції, беззаперечно, потрібно розглядати у поєднанні із практичною складовою євроінтеграційного вектору розвитку України. Наша держава, проголосивши курс на євроінтеграцію та ратифікувавши Угоду про асоціацію з ЄС, поклала на себе обов'язок імплементації відповідних регламентів та конвенцій, зокрема, з метою спрощення митних процедур для суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, спрощення руху товарів між Україною та ЄС, суттєвого спрощення митних

формальностей для підприємств із високим ступенем довіри (запровадження митного інституту Авторизованого економічного оператора (АЕО)), що надається митними органами України, органами країн ЄС [40]. В умовах глобалізації торговельних зв'язків найбільш важливою на сьогодні формою реалізації партнерських взаємовідносин між митними органами та підприємствами – суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності є отримання статусу авторизованого економічного оператора. Нагадаємо, правовою основою для запровадження інституту АЕО стала Конвенція про спрощення формальностей у торгівлі товарами від 20 травня 1987 р., Конвенція про єдиний режим транзиту від 20 травня 1987 р. зі змінами тощо, в результаті чого було прийнято міжнародні документи, положення яких зумовили ухвалення нового Митного кодексу ЄС, який багато в чому і став основою (прообразом) для запровадження нового інституту АЕО в Україні. З огляду на доктринальну та законодавчу новизну інституту АЕО та переважну відсутність досвіду його практичної реалізації, виникає потреба аналізу правового статусу останнього та визначення його місця в системі митного права України, що дозволить розкрити зміст, максимально точно визначити характер та межі правових можливостей АЕО як суб'єкта управлінських відносин митно-правового характеру.

Слід відмітити, що актуальність і новизна означеної проблематики виносять дослідження правового статусу інституту АЕО на якісно новий рівень. Наразі з'являється все більше наукових праць, у яких досліджуються окремі правові питання, пов'язані з впровадженням інституту АЕО у вітчизняну митну сферу та його функціонуванням. Вивченню окремих аспектів спрощення митних процедур присвячено праці В. Б. Авер'янова, Ю. П. Битяка, І. Г. Бережнюка, В. М. Гаращука, Є. В. Гармаша, І. П. Голосниченка, М. О. Губи, Є. В. Додіна, Н. М. Дукової, С. В. Ківалова, Т. О. Коломоєць, В. К. Колпакова, Б. А. Кормича, Т. А. Латковської, А. В. Мазура, І. В. Міщенко, П. В. Пашка, С. С. Терещенка, В. П. Тимощука, І. О. Федотової та ін. У той же час слід звернути увагу на відсутність

проведення комплексного дослідження правового статусу АЕО. Вважаємо, що проблематика правового статусу в правовій науці є однією із центральних. Правовий статус, дійсно, можна назвати відправною точкою і водночас фундаментом законодавчо сконструйованої моделі АЕО в Україні. Переконані, чітке розуміння функцій, прав, обов'язків, повноважень і взаємодії АЕО з іншими учасниками митних правовідносин дозволить уникнути інформаційного та доктринального протиріччя ідей, що наразі утворилося навколо досліджуваного інституту. Окрім того, допоможе краще зрозуміти відповідність національного законодавства міжнародним стандартам в царині митного регулювання, що, безперечно, є важливим кроком у процесі вдосконалення не лише інституту АЕО, а й митного адміністрування та розвитку теорії митного права в цілому.

Актуальність дослідження підсилюється фактом відсутності доктринально уніфікованого тлумачення категорії «правовий статус авторизованого економічного оператора», а також, що не менш важливо, комплексного аналізу норм права, які визначають умови надання (отримання), припинення та скасування статусу АЕО, з урахуванням правозастосовної практики.

Інститут АЕО є відносно новим елементом складного механізму державного управління, запровадження якого передбачає: надання суттєвих спрощень митних формальностей для підприємств з так званим «високим ступенем довіри»; створення передумов для надання митними органами України та країн ЄС статусу авторизованого економічного оператора та участь українських АЕО у формуванні так званих «безпечних ланцюгів» постачання товарів відповідно до вимог Рамкових стандартів ВМО; підвищення конкурентоспроможності українських підприємств на зовнішньому та внутрішньому ринку тощо [55].

Слід зауважити, що в теорії права категорія «правовий статус» вживалася вченими-правниками переважно стосовно прав та свобод людини, однак згодом відбулася трансформація в бік розширення його значення, а

Отже, його почали вживати щодо юридичних осіб приватного та публічного права. Сучасна доктрина трактує правовий статус, як систему соціально допустимих нормативно закріплених і гарантованих авторитетом держави можливостей особистості, як суб'єкта певних правовідносин. До визначення вказаної категорії слід також включати права, свободи, обов'язки та відповідальність особи, його правосуб'єктність [83]. Отже, можна погодитись з А. О. Монаєнко, узагальнюючи позицію якого можна сказати, що складові розглядуваної терміносполуки, а саме слово «статус» означає сукупність прав, обов'язків, які виникають у зв'язку із здійсненням суб'єктами певної діяльності, а також гарантії реалізації їх владних повноважень (якщо такі наявні) у відповідній сфері [42, с. 186]. Подібної позиції з приводу визначення змісту загальнотеоретичного поняття «правовий статус» дотримується і Н. Я. Якимчук [93; 104; 105].

Стосовно АЕО, правовий статус, якщо скористатися узагальненням Н. Я. Якимчук, «виступає правовою конструкцією, що формулюється безпосередньо з метою моделювання правових можливостей та правових зв'язків абстрактного суб'єкта права» [104].

Положення загальної теорії права передбачають виокремлення в структурі правового статусу наступних елементів: права, обов'язки, законні інтереси, правосуб'єктність, юридична відповідальність та правові засади [91].

Оскільки складовою мети даного дослідження є проведення теоретичного аналізу правового статусу АЕО та напрацювання рекомендацій, спрямованих на вдосконалення правового статусу АЕО, відзначимо, що поняття «удосконалення» в широкому сенсі означає «зміну у чому-небудь у бік поліпшення; результат такої зміни» [89], тобто можна припустити, що це зміни спрямовані на покращення стану суб'єкта, надання йому нових якостей, що необхідні для забезпечення відповідності динамічним зовнішнім умовам відповідно до мети його діяльності. На нашу думку, вдосконалення правового статусу АЕО слід розглядати як процес, у межах якого елементам

правового статусу АЕО надається оновлене змістове та якісне наповнення. У даному контексті правозастосовна практика та правові норми, що регулюють правовідносини за участю АЕО, є тим матеріалом, піддавши який аналітичному осмисленню з точки зору елементів адміністративного статусу АЕО, можна глибше осягнути суть останнього. Слід зауважити, категорія «правовий статус АЕО», по-перше, носить збірний, універсальний характер, як би вбираючи правові статуси учасників зовнішньоекономічної діяльності, імпортерів, експортерів, митного перевізника, митного представника, власника складу тимчасового зберігання. По-друге, вона (категорія) відображає особливості підприємства-резидента (юридичної особи, а також громадянина-підприємця) та його становища у системі митних правовідносин. По-третє, права АЕО не можуть бути реалізовані без інших його компонентів: юридичних прав і обов'язків, юридичної відповідальності, правових гарантій, без правосуб'єктності (правоздатності та дієздатності) юридичної особи, громадянина-підприємця тощо. При цьому дана категорія дозволяє здійснити цілісний та системний розгляд прав та обов'язків АЕО [53, с. 84].

Керуючись положеннями загальної теорії права, правовий статус АЕО можна охарактеризувати крізь призму: загального статусу (статус юридичної особи або статус громадянина-підприємця), міжгалузевого статусу (визначається нормами комплексного інституту права) та спеціального статусу (обумовлений безпосередньо концепцією АЕО) [7]. Слід також додати, що окремий рівень правового статусу характеризується відповідною сукупністю прав, обов'язків, обмежень, гарантій та відповідальності.

Правовий статус АЕО є частиною загального правового статусу підприємства [52], якому, однак, надано авторизацію та право на застосування спрощень, користування перевагами. При цьому, таке підприємство-резидент (юридична особа, а також громадянин-підприємець) користується усім спектром загальних прав і обов'язків, передбачених національним законодавством (вчиняти правочини, виступати позивачем чи

відповідачем в суді тощо), набуваючи, окрім загальних прав і обов'язків, додаткові (спеціальні) права та обов'язки в митних правовідносинах. Так, ст. 4 Митного кодексу України визначає поняття «АЕО» як «підприємство, якому митними органами надано авторизацію АЕО згідно з цим Кодексом», а поняття «підприємство», у свою чергу, – як «будь-яка юридична особа, а також громадянин-підприємець». Слід звернути увагу, що в цивільному законодавстві України вживається терміносполука «фізична особа-підприємець», в той час як у Митному кодексі України, так само як і у Господарському кодексі України, вживається терміносполука «громадянин-підприємець». Зазначені розбіжності юридичної термінології потребують нормативного врегулювання та уніфікації у вказаних законодавчих актах. Зауважимо, спеціальний правовий статус АЕО осягає не всі права і обов'язки підприємства, а лише ті, які пов'язані з законодавством України з питань митної справи, з тими правовідносинами, які пов'язані з отриманням виключного права на застосування спрощень і переваг при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності. Загальний статус підприємства в межах митних правовідносинах, закріплений в нормах Митного кодексу України та є однаковим для всіх суб'єктів, що відповідають умовам його надання. Спеціальний статус фіксує особливості становища саме підприємств (юридичних осіб, а також громадян-підприємців), які отримали авторизацію АЕО, та забезпечує можливість здійснення ними своєї діяльності із використанням спрощень та переваг. Разом з тим правовий статус АЕО можна розглядати як родовий, тобто такий, що відображає специфіку правового становища окремих категорій підприємств, які володіють встановленими законодавством України з питань митної справи правами та обов'язками. На нашу думку, критерієм для віднесення АЕО до родової групи є вид діяльності, а також статус декларанта. Наприклад, експорт та імпорт товарів, надання послуг в сфері перевезень [34].

Отже, правовий статус АЕО – це юридично закріплене правове становище економічного оператора, що характеризується комплексом

(системою) юридичних прав і обов'язків, а також правових гарантій та засад відповідальності, у зв'язку із отриманням ним авторизації.

Особливістю правового статусу АЕО є залежність правового становища АЕО від одного з основних елементів його статусу – права економічного оператора користуватися спрощеннями і перевагами. Основним елементом правового статусу АЕО, що вирізняє його з родової групи юридичних осіб та громадян-підприємців, є права та обов'язки щодо застосування спрощень і переваг. Окремо слід згадати про права та обов'язки, пов'язані з отриманням статусу АЕО, як момент виникнення прав на користування митними спрощеннями та перевагами.

Аналіз чинного законодавства дозволяє стверджувати, що до основних прав АЕО належать такі: фінансового характеру (отримання загальної гарантії); технічного характеру (самостійне накладення пломб спеціального типу, випуск за місцезнаходженням, зниження автоматизованою системою митного оформлення ступеня ризику для визначення переліку митних формальностей під час здійснення митного оформлення товарів, транспортних засобів комерційного призначення); процедурного характеру (спрощене декларування, першочерговий порядок виконання митних формальностей, використання спеціально-визначеною смуги руху в пункті пропуску через державний кордон України); національного характеру (використання національного логотипу АЕО); інформаційного характеру (отримання повідомлення митного органу про те, що відповідні товари і транспортні засоби комерційного призначення на основі результатів аналізу ризиків за загальною декларацією прибуття обрано для проведення митного огляду в пункті пропуску).

Обов'язки АЕО також можна диференціювати на: загальні, що покладаються на підприємство-резидента (юридичну особу, а також громадянина-підприємця), як необхідність дотримуватися вимог законодавства, утримання від вчинення протиправних дій; спеціальні, що варіюються відповідно до виду діяльності підприємства-резидента

(юридичної особи, а також громадянина-підприємця), як дотримання критеріїв відповідності АЕО, а отже, вимог митного та податкового законодавства України; відсутність фактів притягнення до кримінальної відповідальності; обов'язок належно організувати систему ведення бухгалтерського обліку, комерційної та транспортної документації; стійкий фінансовий стан; забезпечення практичних стандартів компетенції або професійної кваліфікації відповідальної посадової особи підприємства [34] тощо).

Однак, на нашу думку, законодавчого закріплення переліку прав, якими користуються АЕО, не достатньо. Вбачається, що набагато важливішим є забезпечення їх реалізації, що здійснюється за допомогою великого масиву процесуальних (процедурних) норм. На жаль, саме через їх численність, а також без закріплення механізмів їх процесуальної реалізації норми матеріального права ризикують набути суто декларативного характеру. Не менш вагомою є необхідність застосування регулятивної функції органів державної влади у митній сфері, в якій провідну роль виконує Державна митна служба України. Саме на цей державний орган покладаються регулятивні та контрольні-наглядові функції, що забезпечують дотримання прав та обов'язків АЕО. Зважаючи на зазначене, можна стверджувати, що порядок реалізації прав та обов'язків АЕО, хоча і не охоплюється дослідженням його правового статусу, однак є надзвичайно важливим для забезпечення належного функціонування даного інституту митного права в Україні.

Підсумовуючи розглянуте вище, робимо такі висновки:

– правовий статус АЕО – це сукупність основних прав, обов'язків, законних інтересів у поєднанні з правосуб'єктністю, юридичною відповідальністю, правовими гарантіями та правовими засадами функціонування підприємства-резидента, що виконує будь-яку роль в міжнародному ланцюзі постачання товарів (виробник, експортер, імпортер, митний представник, перевізник, експедитор, утримувач складу) та отримало

авторизацію одного або обох типів відповідно до вимог митного законодавства України і набуло статус АЕО;

– категорія «правовий статус АЕО» має збірний, універсальний характер, який виражається в такому: поглинає правові статуси учасників зовнішньоекономічної діяльності; відображає особливості підприємства-резидента (юридичної особи, а також громадянина-підприємця) та його становища у системі митних правовідносин; права АЕО не можуть бути реалізовані без інших його компонентів: кореспондуючих обов'язків органів державної влади, юридичної відповідальності, правових гарантій, без правосуб'єктності (правоздатності та дієздатності) юридичної особи, громадянина-підприємця тощо;

– елементи правового статусу можна умовно розділити на цільовий, компетенційний та організаційно-структурний блоки. Основним елементом правового статусу АЕО, що вирізняє його з родової групи суб'єктів митних правовідносин, є право на застосування спрощень та переваг.

1.3. Адміністративно-правове регулювання інституту АЕО

Розвиток міжнародної торгівлі в сучасному глобалізованому світі загострив конкурентну боротьбу, в якій перемагав не просто сильніший за спроможністю та обсягами товару, а той, хто здобув імідж надійного партнера, чесного бізнесмена і добросовісного платника податків. Щоб сприяти розвитку діяльності таких підприємств, певною мірою полегшити її, в Україні активізується запровадження АЕО. Правовий статус АЕО надає суб'єктам господарювання цілу низку переваг, що суттєво нівелюють для них адміністративне навантаження, пов'язане, зокрема, з митними формальностями. Таким чином, набуття статусу АЕО для суб'єктів господарювання стає завданням найвищої пріоритетності, однак реалізувати його не так просто в силу жорстких критеріїв відповідності статусу АЕО.

Першою чергою, потрібно відмітити, що для надання авторизації суб'єкт господарювання повинен виконати комплекс вимог – критеріїв, які встановлюються Митним кодексом України. Ці критерії не можна назвати простими, односкладними за змістом, оскільки вони інтегрують у собі низку підкритеріїв, що дозволяє говорити про складноструктуровану систему критеріїв АЕО, яку можна синтезувати як тест на набуття статусу АЕО.

Тест на АЕО, являючи собою синтез низки критеріїв, що висуваються до конкретного суб'єкта господарювання – претендента на статус АЕО, є своєрідним індикатором його відповідності/невідповідності на отримання бажаного статусу. Тест, в силу складноструктурованості інституту АЕО, має комплексний, багаторівневий та різноаспектний характер. У зв'язку із цим вбачається за доцільне охарактеризувати систему ознак, притаманних тесту.

1. Багаторівневість тесту – критерії АЕО мають складноструктурований характер, адже низка критеріїв, що визначаються положеннями ч. 3 ст. 12 Митного кодексу України, згодом отримують свою конкретизацію в рамках своєрідних підкритеріїв (умов), що закріплені в ч. 1–5 ст. 14 Митного кодексу України. Фактично, щоб зрозуміти регулятивний характер первинного критерію (критерію, закріпленого в ст. 12 Митного кодексу України), потрібно звернутися до цілої системи підкритеріїв (умов), тих, що формалізовані в рамках ст. 14 Митного кодексу України. Такого роду підхід дозволяє говорити, що система критеріїв АЕО має принаймні два рівні, де критерії первинного рівня конкретизуються підкритеріями другого рівня. При цьому, наприклад, такий підкритерій (умова), як «належна система бухгалтерського обліку» в свою чергу також складається з кількох субумов – а) відповідність такої системи основним принципам бухгалтерського обліку та фінансової звітності в Україні; б) забезпечення фіксування у хронологічному порядку всіх господарських операцій; в) забезпечення можливості виокремлення відомостей про товари з різним митним статусом.

2. Двоскладність тесту – для АЕО-С та АЕО-Б застосовуються спеціальні комплекси критеріїв, що обумовлює окремий тест для АЕО-С та АЕО-Б. Так, тест на АЕО-С формується за рахунок критеріїв, визначених пп. 1–4 ч. 3 ст. 12 Митного кодексу України, тоді як тест на АЕО-Б визначається положеннями пп. 1–3 та 5 ч. 3 ст. 12 Митного кодексу України. Відповідно, поняття «тест на АЕО» має узагальнено-синтетичний характер, тому що фактично інтегрує в собі окремий тест на АЕО-С та окремий тест на АЕО-Б.

3. Узагальненість первинних критеріїв та деталізованість підкритеріїв – первинні критерії, які застосовуються в тесті на АЕО, мають підвищену міру узагальненості. Такі первинні критерії отримують свою безпосередню деталізацію в підкритеріях, які в цілях забезпечення належного нормативного регулювання вже сформульовані більш конкретизовано.

4. Односистемність критеріїв – всі первинні критерії та підкритерії АЕО сформульовані в єдиній системі, яка отримує свою безпосередню формалізацію у ст. 12 та ст. 14 Митного кодексу України. При цьому законодавець самостійно визначає конкретний набір критеріїв із відповідної системи, що й формує тест АЕО-С та тест АЕО-Б відповідно.

5. Різномасштабність критеріїв – змістова характеристика критеріїв АЕО, визначених ст. 12 Митного кодексу України, вказує на те, що вони є різномасштабними за своїм регулятивним призначенням та сферами регулювання, стандарти до яких вони встановлюють. Так, перший критерій направлений на визначення стандартів з дотримання законодавства/не притягнення до відповідальності, другий – стандарти належного документування операцій, третій – стійкий фінансовий стан, як стабільна основа функціонування суб'єкта господарювання тощо.

6. Загальнообов'язковість всіх критеріїв специфічного юридичного складу – для цілей визначення відповідності суб'єкта господарювання критеріям АЕО-С та АЕО-Б формуються специфічні юридичні склади, які й утворюють тест на АЕО. Для того, щоб підтвердити відповідність критеріям

обраного типу АЕО, суб'єкт господарювання повинен відповідати всім, без винятку, критеріям, що формують такий спеціальний юридичний склад. Так, АЕО-С повинен відповідати всім критеріям пп. 1–4 ч. 3 ст. 12 Митного кодексу України (спеціальний юридичний склад для АЕО-С), тоді як тест на АЕО-Б визначається положеннями пп. 1–3 та 5 ч. 3 ст. 12 Митного кодексу України, при цьому треба брати до уваги і положення підпункту "в" пункту 1 частини другої статті 14 Митного кодексу України (спеціальний юридичний склад для АЕО-Б). Якщо існує невідповідність хоча б одному з критеріїв, то суб'єкт господарювання не зможе отримати статус АЕО.

Як ми вже зазначали, загальні критерії АЕО, які й виступають основою тесту на АЕО, закріплені в ст. 12 Митного кодексу України [39]. Так, для надання підприємству статусу АЕО застосовуються такі критерії 1) дотримання вимог митного та податкового законодавства України, а також відсутність фактів притягнення до кримінальної відповідальності (критерій 1); 2) належна система ведення бухгалтерського обліку, комерційної та транспортної документації (критерій 2); 3) стійкий фінансовий стан (критерій 3); 4) забезпечення практичних стандартів компетенції або професійної кваліфікації відповідальної посадової особи підприємства (критерій 4); дотримання стандартів безпеки та надійності (критерій 5).

Це загальні критерії, які стосуються будь-якого суб'єкта-претендента на отримання авторизації. Головна риса вищезазначених критеріїв – підвищений ступінь узагальненості, виражений в їх єдності, комплексності. Завдяки цьому для цілей правозастосування жоден із відповідних критеріїв самостійно, без урахування інших положень законодавства України з питань митної справи, не може забезпечити послідовне регулювання інституту АЕО. Такого роду узагальненість відповідних критеріїв нівелюється приписами конкретизаційного характеру – підкритеріями (умовами), що закріплені у ст. 14 Митного кодексу України. Саме вони привносять правову визначеність

у процедури авторизації АЕО. Без відповідних конкретизаційних підкритеріїв уявити ефективно діючий тест на АЕО не вбачається за можливе.

Як уже відмічалось, сама терміносполука «тест на АЕО» має доволі умовний характер, адже суб'єкт господарювання проходить авторизацію не як АЕО загалом, а як АЕО-С та/або АЕО-Б. Суб'єкт господарювання може самостійно обрати один тип авторизації АЕО або ж одразу обидва. При цьому важливо, що тип авторизації, на який претендує суб'єкт господарювання, обирається останнім за власним розсудом.

Виходячи із різних типів авторизації, можемо виокремити:

1) тест на авторизацію АЕО-С: про надання права на застосування суб'єктом господарювання спрощень, передбачених ст. 13 Митного кодексу України; 2) тест на авторизацію АЕО-Б: про підтвердження безпеки та надійності.

Для кожного із вищезазначених типів авторизації передбачається окремий тест, який формується із відповідного набору критеріїв та деталізуючих підкритеріїв (умов).

Отже, на підставі вимог-критеріїв, закріплених у Митному кодексі України, можемо синтезувати їх у тести для набуття суб'єктом господарювання відповідного типу авторизації.

I. Тест на АЕО-С – формується на основі чотирьох первинних критеріїв, яким повинен відповідати претендент на статус АЕО-С, а саме: критерію 1, критерію 2, критерію 3, критерію 4.

У формульному вираженні тест на АЕО-С має такий вигляд:

$A+B+C+D=F$, де:

A – критерій 1 (вимога по дотриманню законодавства);

B – критерій 2 (вимога належності бухгалтерського обліку);

C – критерій 3 (економічна вимога);

D – критерій 4 (вимога професійної кваліфікації);

F – авторизація за типом АЕО-С.

Саме відповідність суб'єкта господарювання всім вищезазначеним критеріям дозволяє отримати йому авторизацію за типом АЕО-С. Якщо хоча б один із критеріїв буде відсутній, суб'єкт не пройде відповідний тест на АЕО-С. Безумовно, така формула також має узагальнений характер, адже кожен із таких критеріїв конкретизується відповідними підкритеріями. Важливо зауважити, що владний суб'єкт позбавлений можливості дискреційного виокремлення нових, не передбачених чинним законодавством критеріїв.

Авторизація АЕО-С надає суб'єкту господарювання право користуватися низкою переваг:

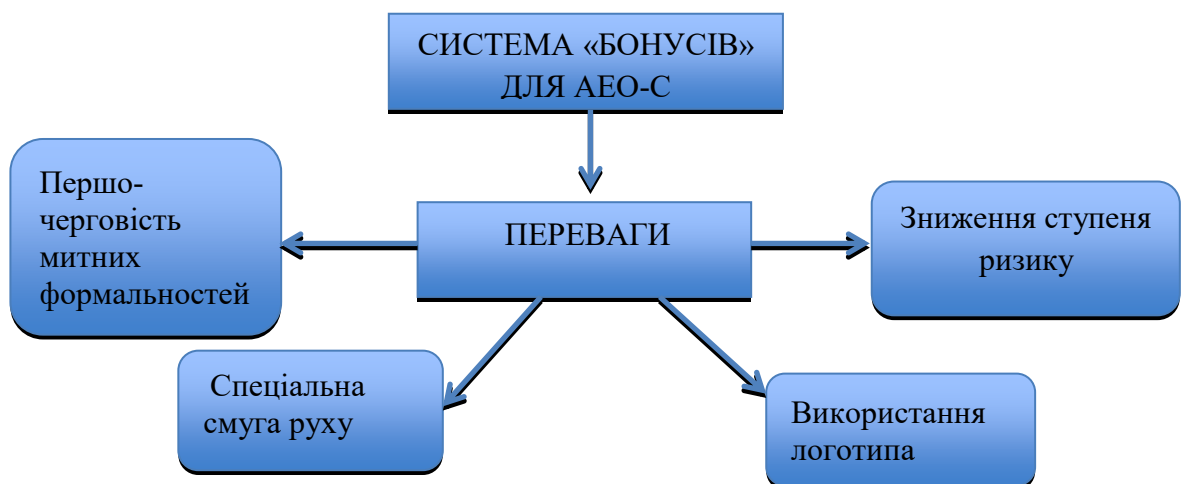
1) переваги для АЕО-С:

– виконання митних формальностей щодо товарів, транспортних засобів комерційного призначення в першочерговому порядку;

– зниження автоматизованою системою митного оформлення ступеня ризику для визначення переліку митних формальностей під час здійснення митного оформлення товарів, транспортних засобів комерційного призначення;

– використання спеціально визначеної (за наявності) смуги руху в пункті пропуску через державний кордон України для переміщення автомобільних транспортних засобів комерційного призначення;

– використання національного логотипа АЕО [37] (див. мал. 1).

Мал. 1. Система «бонусів» для АЕО-С

II. Тест на АЕО-Б – формується на основі чотирьох первинних критеріїв, яким повинен відповідати претендент на статус АЕО-Б, а саме: критерію 1; критерію 2 (вимога належності бухгалтерського обліку з урахуванням положень підпункту «в» пункту 1 ч. 2 ст. 14 Митного кодексу України); критерію 3; критерію 5.

У формульному вираженні тест на АЕО-Б має такий вигляд:

$$A+B^*+C+E=G, \text{ де}$$

A – критерій 1 (вимога по дотриманню законодавства);

B* – критерій 2 (вимога належності бухгалтерського обліку з урахуванням положень підпункту «в» пункту 1 ч. 2 ст. 14 Митного кодексу України);

C – критерій 3 (економічна вимога);

E – критерій 5 (вимога безпеки та надійності);

G – авторизація за типом АЕО-Б.

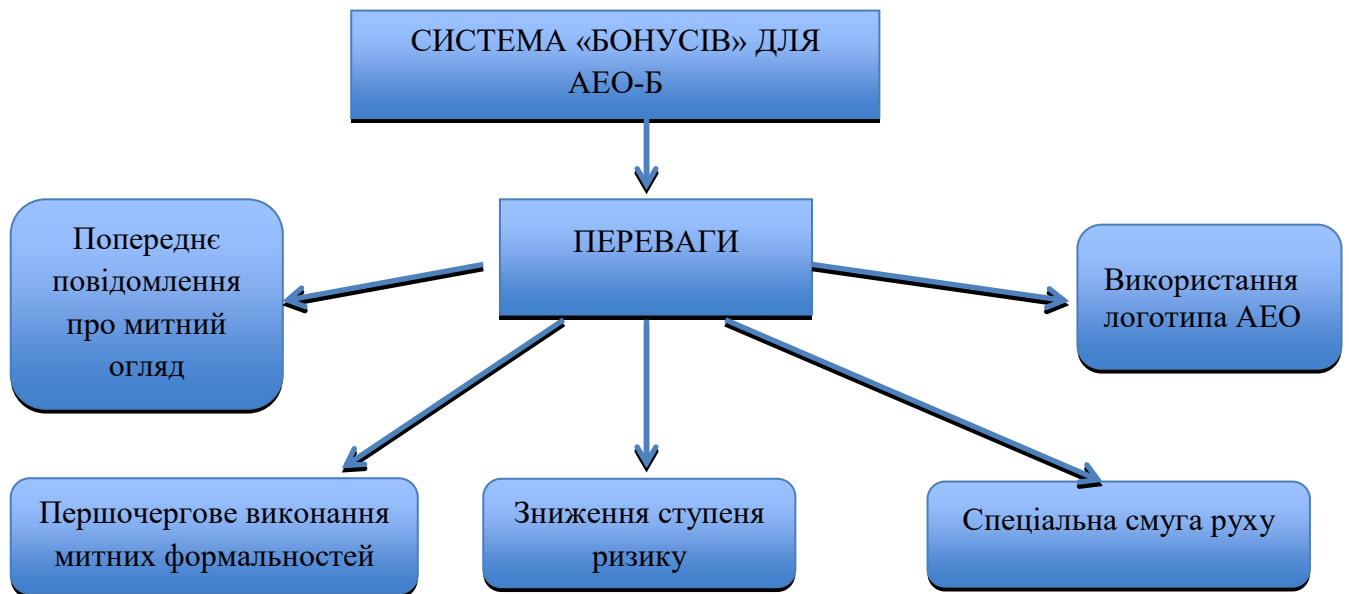
Так само, як і у випадку з АЕО-С, суб'єкт господарювання для отримання авторизації АЕО-Б повинен відповідати всім вищезазначеним критеріям [57]. Авторизація АЕО-Б надає суб'єкту господарювання право користуватися низкою переваг, до яких відносяться такі:

- отримання повідомлення митного органу про те, що відповідні товари і транспортні засоби комерційного призначення на основі результатів аналізу ризиків за загальною декларацією прибуття обрано для проведення митного огляду в пункті пропуску (пункті контролю) через державний кордон України до моменту їх переміщення через митний кордон України;

- виконання митних формальностей щодо товарів, транспортних засобів комерційного призначення в першочерговому порядку;

- зниження автоматизованою системою митного оформлення ступеня ризику для визначення переліку митних формальностей під час здійснення митного оформлення товарів, транспортних засобів комерційного призначення;

- використання спеціально визначеної (за наявності) смуги руху в пункті пропуску через державний кордон України для переміщення автомобільних транспортних засобів комерційного призначення;
- використання національного логотипа АЕО [37] (див. мал. 2).

Мал. 2. Система «бонусів» для АЕО-Б

Важливо зауважити, що успішне проходження тесту на набуття статусу АЕО наділяє суб'єкт господарювання не тільки правами, а й покладає на нього певні обов'язки, головним з яких є стабільне дотримання всіх вимог тесту. У разі виявленої у подальшому невідповідності хоча б одному з критеріїв авторизацію можна втратити.

1.4. АЕО в системі запобіжників прояву негативної дискреції митних органів

З огляду на предмет нашого дослідження, вбачається важливим питання мінімізації потенційної можливості негативного прояву застосування посадовими особами владних органів права на власний розсуд. Прояв негативного розсуду з боку публічно-владного суб'єкта є настільки ж деструктивним, як і пряме порушення вимог чинного законодавства чи протиправна бездіяльність. Негативний розсуд суб'єкта владних

повноважень може повністю знівелювати права та обов'язки приватних суб'єктів. Запобігти негативному розсуду можуть тільки нормативні запобіжники або ж специфічні правові інститути, які фактично унеможливають прояв негативного розсуду з боку владних суб'єктів. Одним із таких інститутів, що привносить елемент об'єктивності у сферу фінансово-правових відносин, і є інститут авторизованого економічного оператора (АЕО).

При цьому, ми не заперечуємо той факт, що в окремих випадках розсуд (дискреція) владного суб'єкта є об'єктивно необхідною. Застосування розсуду є доцільним там, де деталізовано описати на нормативному рівні алгоритм поведінки та виписати формулу кінцевого рішення суб'єкта владних повноважень заздалегідь не вбачається за можливе. Суспільні відносини є варіативними, а тому не завжди піддаються шаблонному нормативному регулюванню. Тож сама реальність вимагає залучення в окремих випадках такого інструменту регулювання, як інститут розсуду, який і спрямовується на упорядкування «живих та активних відносин».

Перед тим, як перейти до безпосереднього аналізу розсуду у сфері митних відносин загалом та ролі АЕО в запобіганні негативному розсуду, слід дати визначення поняття «розсуд», або ж, як його прийнято називати у доктринально-правових колах, – «дискреція». Зауважимо, що етимологічно первинним є термін «дискреція», який походить від французького слова «discretionnaire», що означає «той, що заснований на власному розсуді» [103, с. 195]. Як стверджують дослідники тематики, пов'язаної з правом на розсуд, уперше цей термін у власне юридичному сенсі було застосовано ще в 1705 р. [16]. На сьогоднішній день варіативність підходів та джерел права, в яких визначається термін «розсуд (дискреція)», більш ніж різноманітна – починаючи від доктринальних джерел, у яких дефініція цього поняття формулюється науковцями, та закінчуючи міжнародними актами «м'якого права». Фундаментальною, з точки зору узагальнення позицій видатних національних вчених-правників, є Науковий висновок щодо меж

дискреційного повноваження суб'єкта владних повноважень та судового контролю за його реалізацією, що був підготовлений та оприлюднений Касаційним адміністративним судом у складі Верховного Суду.

У зазначеному висновку резюмується, що розсуд суб'єкта владних повноважень реалізується на основі дискреційних повноважень, які по своїй суті є правом-обов'язком владного суб'єкта [45]. Такої думки, зокрема, доходить М. П. Кучерявенко, який відмічає, що приватний суб'єкт може самостійно прийняти рішення чи реалізовувати своє право та/або законний інтерес або ж ні, що, однак, не властиво владному суб'єкту, який при наявності законодавчо визначених підстав зобов'язаний реалізувати належні йому дискреційні повноваження [26, с. 40]. Отже, реалізація розсуду не є в класичному розумінні цього терміну правом владного суб'єкта. Фактично, якщо розсуд реалізується владним суб'єктом, то він набуває своєрідних гібридних форм «права-обов'язку».

Головна особливість такого права-обов'язку, на наше переконання, полягає в тому, що владний суб'єкт повинен реалізовувати розсуд тільки на підставі закону (виключно у випадках, коли це прямо визначається законом). Однак закон не закріплює кінцевий результат такого розсуду – зміст висновку, якого дійшов владний суб'єкт. Цим і обумовлюється специфічний правовий режим розсуду, де, з одного боку, він повинен мати чітко визначені, нормативно-закріплені підстави своєї реалізації, а з іншого – закон надає владному суб'єкту широкі можливості визначати кінцевий результат реалізації такого рішення – висновок, як потрібно діяти в тій чи іншій ситуації приватному суб'єкту, забезпечити реалізації прав та інтересів приватного суб'єкта, або ж відмовити у задоволенні вимог такого підпорядкованого учасника суспільних відносин. І, що важливо для українських реалій, юрисдикційні органи (зокрема, суди) мають дуже обмежені повноваження з приводу втручання у розсуд владного суб'єкта, який реалізується останнім на основі нормативно закріплених підстав. З цього випливає ще одна іманентна ознака розсуду – розсуд не береться

нізвідки. Він (розсуд) реалізується тільки тоді, коли це прямо визначено нормативними положеннями. Такий підхід обумовлюється імперативними вимогами позитивного принципу правового регулювання, якими у своїй діяльності повинні керуватися всі владні суб'єкти (є похідним від конституційного положення, що закріплено в ч. 2 ст. 19 Конституції України).

Послідовне доктринальне визначення поняття «розсуд» було сформульоване Й. Пуделькою, який відмічає, що розсуд – це здійснення або ж утримання від реалізації адміністративно-владним суб'єктом юридично значущих дій, результат реалізації яких визначає сам владний суб'єкт [75]. Незважаючи на лаконічність даної дефініції розсуду, автор, на наш погляд, зумів передати в ній суть самого поняття. Важливо, що автор слушно акцентує увагу і на тому, що розсуд може реалізуватися не тільки шляхом вчинення активних дій, але й у формі бездіяльності (утримання владним суб'єктом від вчинення юридично значущих дій). Отже, розсуд може проявлятися не тільки у прийнятті конкретного рішення чи вчиненні дії, але й у формі бездіяльності у разі, якщо вона відповідає принципам та цілям правового регулювання. В аспекті принципів, то вони відіграють неабияку роль і в податково-правовій дискреції. При цьому, не мало важливим є той аспект, що часто платник податків посилається на порушення принципу стабільності, коли встановлюються додаткові обтяження для самого платника, а як же тоді бути якщо податкові пільги запроваджуються із порушенням принципу стабільності? Це дискусійне питання, зокрема, задають собі Д. О. Гетманцев та Ю. А. Коваль [13, с. 343–344]. Питання і насправді у значній мірі стосується балансу публічного та приватного інтересу.

Авторський підхід до визначення поняття «дискреція» був застосований Ю. Г. Барабашем. Так, вчений-правник зауважує, що дискреція інтегрує в собі два елементи: 1) вольовий елемент, який означає вільну реалізацію розсуду з боку суб'єкта правозастосування; 2) інтелектуальний

елемент, що має морально-правовий характер, так як дискреційні повноваження реалізуються владним суб'єктом виходячи із засад закономірної логіки (виходячи із основ здорового глузду). При цьому науковець відмічає, що під здоровим глуздом слід розуміти скоріше не просто закономірний порядок дій, а радше усталений, регламентований правом суспільний порядок [4, с. 50]. Фактично вчений проводить змістовне структурування досліджуваного поняття. У цілому погоджуючись із позицією Ю. Г. Барабаша, слід зазначити, що дещо дискусійним вбачається висновок про вільний характер реалізації розсуду. Тут важливо мати на увазі, що певна міра свободи у суб'єктів реалізації розсуду все-таки є, однак така свобода точно не має необмеженого характеру. Навіть якщо розсуд не обмежується чіткими нормативними рамками, то в будь-якому випадку розсуд суб'єктів правозастосування обмежений загальними принципами права. Контроль за відносно «живою» межею розсуду реалізує судова гілка влади.

Власну позицію з приводу визначення змісту поняття «дискреція» мав, зокрема, В. Б. Авер'янов. Так, вчений резюмує, що дискреція – це один із способів реалізації державної влади, що змістовно полягає у реалізації владним суб'єктом (конкретним органом чи окремо взятою посадовою особою) наданих йому приписами нормативних актів повноважень діяти виходячи із власного розсуду, без якої-небудь потреби по узгодженню своєї позиції чи дій з іншими владними суб'єктами [1, с. 195]. При цьому, на наше переконання, суб'єкт владних повноважень при реалізації розсуду завжди повинен мати на увазі, що згодом належність відповідної реалізації дискреції може бути перевірена судом. Так, владний суб'єкт при реалізації дискреції не повинен узгоджувати своє рішення із судом, однак такий владний суб'єкт має зважати, що саме суд у разі оскарження рішень, дій чи бездіяльності здійснених на підставі розсуду, може визначити їх неправомірність та скасувати результати такої дискреції.

Послідовне визначення аналізованого поняття було запропоноване М. В. Оніщуком. Так, вчений зазначає, що дискреція – це сукупність прав та обов'язків владного суб'єкта, який може за власним розсудом визначати частково або ж повністю зміст та/або вид рішення управлінського характеру, обирати за власним розсудом вибору одного з декількох можливих до реалізації алгоритмів поведінки/рішень, зважаючи на те, що кожен із таких алгоритмів/рішень є правомірним [47, с. 7]. Цікавим є те, що автор прямо зазначає про специфічну природу розсуду як «права-обов'язку», адже владний суб'єкт, в силу специфіки свого правового статусу, не тільки має право реалізувати розсуд, але в певній мірі зобов'язаний його реалізувати, при цьому зовнішня форма реалізації розсуду може виявлятися у конкретному різновиді дій, у одному з-поміж цілої варіативності рішень або навіть у певній бездіяльності.

Системним та змістовним є також підхід до визначення поняття «дискреційні повноваження», що був застосований в акті м'якого права Ради Європи, а саме у Додатку до Рекомендації № R(80)2 Комітету Міністрів Ради Європи. Так, згідно з вищезазначеним документом, дискреційні повноваження – це повноваження, які надають публічним суб'єктам деяку міру свободи щодо прийняття владних рішень, що дозволяє вибирати адміністративному органу з кількох юридично допустимих рішень одне, яке він вважає найбільш доцільним у відповідній конкретній ситуації [106].

Дане визначення містить цікаві пояснення, а саме, що розсуд – це не просто абсолютна свобода розсуду, а можливість вибору порядку поведінки з-поміж декількох потенційно можливих алгоритмів поведінки. При цьому слід підкреслити певну умовність альтернативних варіантів поведінки, адже, як правило, мова йде не про конкретні задалегідь прописані у нормативних положеннях варіанти поведінки, а про фактичну обмеженість варіантів дій, які може реалізувати владний суб'єкт (задовольнити або ж відмовити у задоволенні заяви приватного суб'єкта; задовольнити заяву з умовою або ж без такої тощо).

Доволі послідовно та системно аналізується питання розсуду (дискреції) також і на рівні правової доктрини. Як відомо, пізнати сутність якого-небудь поняття неможливо без системного заглиблення в його зміст, визначення його ознак, специфіки проявів та зв'язків із іншими поняттями (явищами). Саме правова доктрина дозволяє нам поглянути на відповідну проблематику розсуду (дискреції) більш детально та послідовно.

Часто дискрецію називають «адміністративний розсудом», адже реалізація розсуду переважно належить до сфери владних повноважень адміністративних органів. Дискреція забезпечує адміністративним органам своєрідні рамки вибору, оскільки останні можуть обирати з-поміж декількох можливих алгоритмів поведінки той, який розглядається адміністративним органом як найбільш оптимальний. При цьому такі рамки адміністративної дискреції визначає закон (у широкому значенні цього терміну). Адміністративні органи, коли реалізують дискреційні повноваження, обирають між бездіяльністю та дією, а коли обирають дію, то можуть обрати один чи декілька варіантів дії та/або рішень, що є допустимими/доцільними у відповідності із законом [98, с. 6–7]. У той же час дискрецію (розсуд) не можна зводити виключно до адміністративного розсуду, адже не тільки адміністративні органи можуть її застосовувати. Поняття розсуду є більш широким, ніж просто розсуд адміністративних органів. Правом на дискрецію наділені й інші суб'єкти владних повноважень. До таких суб'єктів відносяться в тому числі й судові органи. Щодо останніх слід зауважити, що саме суди є тими владними інституціями, які наділені повноваженнями із здійснення контролю за належністю реалізації розсуду адміністративними органами. При цьому в українській судовій системі такого роду повноваження головним чином, проте не виключно, здійснюється судами адміністративної юрисдикції.

Разом з тим потрібно мати на увазі, що виключити з діяльності адміністративних органів застосування розсуду неможливо з об'єктивних причин, а не тому, що адміністративні органи не можуть відмовитися від

реалізації дискреційних повноважень. Розсуд як явище є безальтернативною та необхідною конструкцією, яка міцно інтегрована в усталену управлінську діяльність. Саме шляхом реалізації розсуду забезпечується вирішення цілої низки засадничих управлінських завдань. Одним із таких завдань дискреції є створення умов для ефективної, справедливої та орієнтованої на потреби конкретного приватного суб'єкта правозастосовної діяльності. Важливу роль розсуд відіграє також і в правотворчості. На нашу думку, у правотворчості розсуд взагалі отримує широку реалізацію, адже в самій основі творення норм права лежить хоча й обмежена рамками вже діючих нормативних приписів, проте все одно достатня свобода варіативності нових ідей та положень.

Можна виокремити такі основні три різновиди дискреції:

- розсуд (дискреція) з приводу прийняття рішення/вчинення юридично значущих дій – орган державної влади може самостійно вирішувати, чи приймати конкретне рішення/вчиняти певну дію, або ж утриматися від цього;
- розсуд (дискреція) з приводу можливості обирати один із юридично допустимих варіантів рішень та/або дій – орган державної влади має можливість з-поміж декількох нормативно допустимих алгоритмів дій/рішень обрати найбільш оптимальний;
- розсуд (дискреція) з приводу способу вчинення дії та/або форми владного рішення – орган державної влади має можливість обрати за власним розсудом, який конкретно алгоритм дій реалізувати у тій чи іншій ситуації.

Розсуд не має абсолютно довільної форми реалізації. Розсуд завжди перебуває у нормативно визначених рамках. Це потрібно для того, щоб уникнути свавільних дій з боку владного суб'єкта.

Оскільки владний суб'єкт у питаннях реалізації розсуду зв'язаний законом, це дає можливість здійснення адміністративними судами контролю (перевірки) належності реалізації дискреційних повноважень. Якщо раніше в юридичній спільноті вважалось, що можливість судового контролю за реалізацією дискреції має розглядатися в суттєво обмеженому вигляді, то що

далі, то більше така позиція піддається критиці. І така критика є цілком обґрунтованою. Зараз мова вже йде не про формально-юридичний контроль за дотриманням законності, а про судовий нагляд за змістовною стороною розсуду. На наш погляд, такий підхід слід розглядати як вочевидь прогресивно-орієнтований. Цілком послідовним вбачається підхід, згідно з яким адміністративні суди мають повноваження на здійснення контролю за відповідністю розсуду положенням закону. Більше того, суди все частіше починають співставляти дискреційно обумовлені рішення із вимогами принципів права, загальними правами людини, процедурними положеннями, окремо взятими фактичними складами тощо [98, с. 6–7].

Як слушно зауважує М. В. Оніщук, розсуд є об'єктивно необхідним управлінським інструментом. Своє твердження науковець обґрунтовує наступними тезами:

– дискреція надає можливість органу державної влади проводити самостійну оцінку фактичного складу, на основі якого і ухвалюється відповідне владне рішення;

– дискреційні повноваження, наділяючи владного суб'єкта правом-обов'язком діяти в конкретній ситуації, тим самим наділяють такого суб'єкта можливістю приймати рішення про міру впливу на певний об'єкт, з приводу якого і реалізується управлінська діяльність;

– розсуд надає можливість владному суб'єкту самостійно здійснювати вибір з приводу безпосередньої форми реалізації дискреційних повноважень: діяти або ж бездіяти; якщо вчиняти юридично значущі дії, то у який спосіб, або ж який акт приймати тощо;

– розсуд часто пов'язаний із альтернативами, з-поміж яких владний суб'єкт може обрати той варіант, що, на його думку, є належним;

– в окремих випадках суб'єкт, що реалізує розсуд, має можливість обрати процедуру прийняття владного рішення, певну свободу строків прийняття рішень та обрати конкретний спосіб здійснення розсуду [47, с. 8].

О. В. Харенко поділяє типи дискреції залежно від обсягу повноважень владного суб'єкта. Відповідно, на основі доктринально-правових позицій науковець виокремлює такі типи розсуду:

– дискреція імперативного типу. Імперативний тип розсуду визначається наявністю положень законодавства, які надають можливість владному суб'єкту обрати один із декількох потенційно можливих для реалізації алгоритмів поведінки. Можна виокремити принаймні два підтипи даного типу розсуду, а саме: перший характеризується тим, що передбачено декілька чітко та вичерпно сформульованих альтернатив; другий – тим, що розсуд має певні рамки його реалізації, тобто має межі за типом «від» і «до»;

– дискреція диспозитивного типу – застосовується у разі, якщо нормативні приписи надають можливість владному суб'єкту приймати рішення шляхом суб'єктивної оцінки конкретного фактичного складу (вибір робиться переважно суб'єктивно, а не з низки заздалегідь сформульованих альтернатив);

– дискреція інтерпретаційного типу – може застосовуватися у разі, якщо положення законодавства (в широкому значенні цього терміну) містять поняття оціночного характеру, тобто категорії, які не мають прямого значення, а підлягають оцінці виходячи із конкретного фактичного складу. Як приклад подібних нормативних сталих понять можна навести такі: поважність причин, суспільна необхідність, суспільний інтерес, доцільність, достатність тощо.

Науковець справедливо відмічає, що сьогодні актуальною залишається проблематика, пов'язана із визначенням міри свободи суб'єкта реалізації розсуду. Особливої актуалізації ця проблематика набуває в контексті реалізації диспозитивного та інтерпретаційного типів розсуду. Стандарти реалізації розсуду не закріплені законодавчо, а це тільки погіршує ситуацію [96, с. 114]. Там, де відсутня достатня міра стандартизації, там непоодинокими є випадки прояву негативного розсуду. Негативний розсуд є наслідком незаконної дискреції.

Незаконний розсуд може отримувати свою реалізацію у наступних формах: 1) перевищення суб'єктом правозастосування його дискреційних повноважень; 2) ухилення від застосування дискреції, коли це необхідно зробити, або ж недостатня міра застосування дискреційних повноважень; 3) зловживання наявними дискреційними повноваженнями.

Дискрецію слід відмежовувати від специфічних підходів до тлумачення нормативних приписів. Мова йде про поширювальне тлумачення нормативних положень, що часто може ототожнюватися із способами реалізації дискреції. Відповідне поширювальне тлумачення може реалізовуватися шляхом застосування системного, граматичного, телеологічного або ж історичного тлумачення [98, с. 7].

З огляду на те, що діяльність АЕО пов'язана з міжнародним ланцюгом постачання товарів, до нього, беззаперечно, може бути застосований розсуд посадових осіб митного органу. Цікавою вбачається така тенденція, що розсуд в аспекті митних відносин одразу розглядають крізь призму корупційних ризиків. Так, Р. І. Лемеха зазначає, що посадові особи митних органів уповноважені законом на власний розсуд здійснювати тлумачення положень чинного законодавства, в аспекті вирішення питання з приводу забезпечення пропуску товарів та/або транспортних засобів через митний кордон України. І в цьому автор вбачає суттєві корупційні ризики [30, с. 87]. Розсуд, який пов'язаний з певними девіаціями у митних відносинах, повинен розглядатися апріорі як такий, що є негативним розсудом. Так, Н. О. Ханова визначає це поняття як дискрецію, що використана з неправомірною метою та реалізована всупереч законодавчо визначеним вимогам, тобто з метою, яка не відповідає цілям нормативного регулювання та принципам права [95, с. 163]. Фактично, авторка цього твердження зводить негативний розсуд до прямого порушення положень законодавства.

Разом з тим недостатньо просто окреслити проблему негативного розсуду, потрібно запропонувати шляхи її вирішення. Так, якщо узагальнити,

то своєрідними запобіжниками прояву негативного розсуду можуть слугувати:

- 1) принципи права, які встановлюють рамки та орієнтири для цілей реалізації дискреції;
- 2) визначення конкретних альтернатив, з-поміж яких повинен обрати владний суб'єкт при реалізації розсуду;
- 3) встановлення об'єктивних запобіжників (конкретних інструментів), що усувають/суттєво обмежують розсуд владного суб'єкта.

Принципи права як запобіжники негативного розсуду. Принципи права можуть виступати як один із запобіжників негативного розсуду владного суб'єкта. Саме принципи права встановлюють ті орієнтири, якими повинен керуватися владний суб'єкт при реалізації розсуду: визначають мету застосування розсуду та окреслюють рамки реалізації дискреційних повноважень. Однак головний недолік принципів права як запобіжників негативного розсуду є те, що вони характеризуються підвищеною мірою оціночності їх змісту. Відповідно, у правозастосовній практиці існують об'єктивні ризики, що пов'язані з ефективністю застосування принципів як гаранта належності реалізації розсуду. Мова йде про те, що суди можуть скептично ставитися до регулятивної та векторально-орієнтаційної ролі принципів права. Таким чином, принципи права радше відіграють роль ідеальних механізмів забезпечення належності розсуду, аніж конкретних правозастосовних інструментів.

Нормативно закріплені альтернативи (обмежено-варіативний розсуд). У даному разі мова йде про певні обставини, за яких суб'єкт владних повноважень не є абсолютно вільним у своєму розсуді. Навіть більше того, законодавець свідомо надає владному суб'єкту тільки можливість обрати один із декількох чітко визначених алгоритмів поведінки. За відповідної ситуації владний суб'єкт об'єктивно не може вчинити дії та/або прийняти рішення з абсолютною мірою свободи розсуду. Проте це не означає, що у владного суб'єкта у такому випадку цілком відсутній розсуд. Просто

результат реалізації такого розсуду знаходиться, так би мовити, під контролем законодавця.

Об'єктивні запобіжники (запобіжники негативного розсуду техніко-юридичного характеру). Під об'єктивними запобіжниками негативного розсуду розуміємо певні правові норми, інститут права чи нормативні конструкції, які у сфері, де прояв негативного розсуду може мати найбільшу міру поширення, унеможлиблюють або ж суттєво знижують ризики прояву негативного розсуду. Іншими словами, йдеться про нормативні інструменти, які не те, щоб ставлять розсуд у які-небудь рамки чи його спрямовують на прийняття рішення щодо певних дій, а про ситуацію, коли розсуд виключається як явище загалом. При цьому в контексті об'єктивних запобіжників акцентується увага саме на тих, де прояв розсуду є типовим явищем.

Сфера митних формальностей в повній мірі відповідає критеріям поширеності розсуду. Інститут АЕО є якраз таким об'єктивним запобіжником, який майже цілком виключає можливість негативного прояву з боку суб'єкта владних повноважень. Спрощення та переваги, які отримують АЕО, дозволяють уникнути суб'єктивного впливу посадових осіб митних органів на хід митних формальностей. І досягається такий результат шляхом повного виключення посадових осіб митниці з провадження цілого ряду митних формальностей, що об'єктивно робить неможливим прояв негативного розсуду з їх боку.

Разом з тим система управління ризиками має потенціал для суттєвого розширення можливостей реалізації розсуду з боку владних суб'єктів, що в певній мірі нівелює абсолютність виключення розсуду в аспекті провадження митних формальностей по відношенню до АЕО.

У свою чергу, корупційні ризики є доволі високими у сфері, пов'язаній з митними формальностями. Одним з інструментів, за допомогою якого можна забезпечити мінімізацію таких корупційних ризиків, є інститут АЕО. Для того, щоб зрозуміти, де саме тут наявні корупційні ризики, потрібно

первинно визначитися із змістовим наповненням такого основоположного для сфери митних відносин поняття, як «митні формальності».

Можна виокремити два типи дефініцій поняття «митні формальності»: 1) доктринальне визначення; 2) нормативне визначення.

Доктринальне визначення. Насамперед важливо звернути увагу саме на доктринальні підходи до визначення змісту цього поняття. Так, Ю. Д. Кунєв вважає, що митні формальності слід розглядати крізь призму повноважень суб'єкта, який реалізує такі митні формальності (законодавчо закріпленні повноваження та дії посадових осіб із реалізації митних формальностей) та взаємодії з об'єктами, з приводу яких і реалізуються такі формальності (поводження із товарами, документами, транспортними засобами тощо) [23].

Свій підхід до визначення змісту митних формальностей на основі аналізу міжнародних договорів сформувала А. Є. Плетньова, яка зазначає, що митні формальності – це проваджувані з метою забезпечення дотримання митного законодавства дії, що пов'язані із здійсненням посадовими особами митних органів відповідних повноважень щодо реалізації митних процедур, а саме сплати мита, митного оформлення, митного контролю тощо [64, с. 168].

Нормативне визначення. У даному разі мова йде про визначення митних формальностей, що отримало свою формалізацію у Митному кодексі України. Так, відповідно до нормативних положень митні формальності – це сукупність дій, що підлягають виконанню відповідними особами і митними органами, а також автоматизованою системою митного оформлення з метою дотримання вимог законодавства України з питань митної справи [36] (п. 29 ч. 1 ст. 4 Митного кодексу України). З розглянутого визначення вбачається, що поняття «митні формальності» розкривається через такі його складові:

1) *об'єктно-діяльнісний аспект* – вказує на те, в чому полягає діяльність з приводу реалізації митних формальностей, що у нашому випадку означає сукупність дій, пов'язаних з реалізацією відповідних митних процедур;

2) *суб'єктний та технічно-програмний аспект* – вказує на те, за посередництвом кого/чого реалізуються митні формальності; у нашому випадку це конкретні суб'єкти – посадові особи митних органів або ж технічно-програмний комплекс – тобто автоматизована система митного оформлення, що в автоматизованому режимі визначає перелік митних формальностей, які необхідно реалізувати, та доцільність залучення до їх виконання посадових осіб відповідного митного органу;

3) *телеологічний аспект* – вказує на узагальнене призначення митних формальностей; у нашому випадку, призначення митних формальностей полягає у забезпеченні дотримання вимог приписів законодавства України з питань митної справи.

З вищезазначеного вбачається, що митні формальності являють собою спеціальні дії в рамках митних процедур, які здійснюються під час митного контролю та митного оформлення, що виконуються митними органами або ж автоматизованою системою митного оформлення в автоматичному режимі з метою забезпечення неухильного дотримання вимог законодавства України з питань митної справи.

Інститут АЕО є одним із інструментів, застосування якого дозволяє виключити, або ж у максимально можливий спосіб мінімізувати вплив «людського чинника» на реалізацію митних процедур. «Людський чинник» у даному разі розглядається нами крізь призму потенційно можливих корупційних ризиків, які можуть обумовлюватися діями посадових осіб митних органів.

Слід відмітити, що корупція являє собою надзвичайно деструктивне явище, що, безумовно, призводить до порушень належної, законодавчо визначеної логіки розвитку конкретної сфери суспільних відносин. Важливо, що нормативне визначення поняття «корупція» закріплено в спеціальному законі – Законі України «Про запобігання корупції», а саме: «Корупція – це використання особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування або ж особою, яка до них порівняна, наданих їй

службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі уповноваженій на виконання функцій держави або місцевого самоврядування або ж особі, яка до них прирівняна, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей» (абз. 7 ч. 1 ст. 1 Закону) [72].

Із цього визначення вбачається, що корупційні дії можуть мати як низхідний характер (вимога про надання неправомірної вигоди йде від суб'єкта владних повноважень), так і висхідний характер (пропозиція неправомірної вигоди походить від приватного суб'єкта). Питання боротьби з корупційними проявами є цілком актуальним і для митних відносин. Своєю чергою, інститут АЕО дозволяє звести до мінімуму такі корупційні ризики в митних процедурах. З огляду на це спробуємо послідовно та системно розглянути антикорупційний ефект, що забезпечується шляхом нормативної імплементації інституту АЕО.

Антикорупційними запобіжниками в аспекті АЕО, в першу чергу, виступають спрощення та переваги, які отримує АЕО в силу свого спеціального статусу. Вищезазначені спрощення та переваги обумовлюються особливою довірою до АЕО, яка визначається специфікою його правового статусу та фактичними характеристиками, якими наділений АЕО. До спрощень, які впливають на рівень корупційних ризиків, належить процедура випуску за місцезнаходженням. Що стосується переваг, які дозволяють сприяти мінімізації потенційно можливих корупційних аспектів, то до них відноситься:

- виконання митних формальностей в першочерговому порядку;
- зниження автоматизованою системою митного оформлення ступеня ризику для визначення переліку митних формальностей.

Слід розглянути антикорупційний ефект кожного із зазначених спрощень/преваг, що обумовлюються правовим статусом АЕО.

Процедура випуску за місцезнаходженням та її антикорупційний ефект. Процедура випуску за місцезнаходженням регламентується приписами ст. 249¹ Митного кодексу України («Процедура випуску за місцезнаходженням»). Суб'єкти господарювання, які мають статус АЕО, можуть отримати дозвіл на застосування такого спрощення, як «процедура випуску за місцезнаходженням», тільки за наступних умов (ч. 2 ст. 249¹ Митного кодексу України):

– отримання суб'єктом господарювання авторизації на застосування одного із спрощень, що визначаються пп. 1–4, ч. 1 ст. 13 Митного кодексу України (під час ввезення товарів на митну територію України та/або вивезення за її межі товарів, які оподатковуються вивізним митом);

– отримання суб'єктом господарювання авторизації на застосування спрощення «самостійне накладення пломб спеціального типу (під час вивезення товарів за межі митної території України» [39].

Ключовим вбачається те, що процедура випуску за місцезнаходженням може отримувати своє застосування тільки на об'єкті, що визначений в дозволі з приводу застосування відповідного спрощення. Дана процедура може бути застосована як по відношенню до товарів, що ввезені на митну територію України (поміщені у відповідний митний режим), так і щодо товарів, що вивозяться за межі митної території України (поміщені у відповідний митний режим). Варто зауважити, що як правильно резюмує Б. А. Кормич, в ЄС аналогом поняття «митний режим» є терміносполука «митна процедура» [22, с. 143].

Принципово важливим є те, що аналізоване спрощення має в максимально можливій мірі виключити особисту участь представників митниці від провадження митних формальностей. Фактично особиста участь посадових осіб митниці у провадженні відповідних митних процедур часто виступає корупціогенним чинником. Що стосується спрощення «процедура

випуску за місцезнаходженням», то його завдання полягає в автоматизації таких процесів та зняття будь-яких питань, що пов'язані із суб'єктивними проявами працівників митниці. Такого роду підхід обумовлюється тим, що митні формальності під час застосування спрощення «процедура випуску за місцезнаходженням» виконуються із застосуванням автоматизованої системи митного оформлення [39]. Автоматизація процедур митного оформлення привносить об'єктивність та дозволяє уникнути деструкції митних відносин внаслідок потенційно можливих корупційних проявів.

Проте не можна безапеляційно стверджувати, що правило про «виключення» з митних процедур для АЕО людського чинника має абсолютний характер. Скоріш за все, навпаки, діє загальне правило про необхідність безпосередньої участі посадових осіб митних органів у реалізації митних формальностей. Автоматизований режим може мати місце тільки у разі відсутності ризиків, що визначається на основі застосування системи управління ризиками. Тут важливо відмітити, що, як правило, оцінка таких ризиків проводиться в автоматичному режимі – автоматизованою системою митного оформлення. Такого роду ризики може визначатися і в ручному режимі – конкретною посадовою особою митного органу. Втім, зважаючи на розглянуте, слід констатувати позитивний антикорупційний ефект від можливості одержання АЕО такого спрощення, як «процедура випуску за місцезнаходженням».

Виконання митних формальностей у першочерговому порядку та їх антикорупційний ефект. Потрібно зазначити, що виконання митних формальностей у першочерговому порядку є специфічним привілеєм, який, як правило, застосовується щодо окремих категорій товарів, специфічних різновидів діяльності або ж суб'єктів із специфічним правовим статусом. Відповідно, можна виокремити такі види чинників, які обумовлюють першочерговий порядок виконання митних формальностей:

– виходячи із об'єкта – це першочергове переміщення через митний кордон товарів необхідних для подолання наслідків стихійного лиха, аварій,

катастроф, епідемій, а також живих тварин, органів та інших анатомічних матеріалів людини для потреб трансплантації, товарів, що мають обмежений строк чи особливий режим зберігання, товарів військового призначення, радіоактивних матеріалів, фото-, аудіо- і відеоматеріалів для засобів масової інформації, товарів міжнародної технічної та гуманітарної допомоги, товарів, що переміщуються в рамках угод про виробничу кооперацію, товарів, що переміщуються за процедурою МДП (ч. 1 ст. 360 Митного кодексу України); товарів, у складі вантажів з допомогою (ч. 2 ст. 250 Митного кодексу України) [39];

– виходячи із суб'єкта – це першочергове переміщення через митний кордон товарів, що ввозяться іноземним інвестором до статутного фонду підприємства з іноземними інвестиціями (ч. 1 ст. 251 Митного кодексу України); першочергове виконання митних формальностей з приводу товарів, транспортних засобів комерційного призначення АЕО [39].

Будь-який суб'єкт господарювання заінтересований у першочерговому проходженні митних формальностей. Наявність такої переваги, як першочергове проходження митних формальностей дозволяє не зазнавати суб'єктам господарювання зайвих економічних втрат, пов'язаних із часовими затримками та простоями комерційного транспорту. При цьому посадові особи митних органів мають менше можливостей затримувати у часі проходження митних формальностей або ж пропонувати суб'єктам господарювання прискорити їх. У цьому, зокрема, і полягає антикорупційний ефект такої переваги, як виконання митних формальностей у першочерговому порядку.

Зниження автоматизованою системою митного оформлення ступеня ризику для визначення переліку митних формальностей та її антикорупційний ефект. Зазначимо, що ризиковість самої операції є основною причиною максимізації контрольних заходів у рамках процедур, пов'язаних з митними формальностями. Важливо брати до уваги і такий

аспект: зниження ступеня ризику для визначення конкретного переліку митних формальностей має непрямий (опосередкований) вплив на зниження корупційних ризиків, оскільки діє у вигляді специфічного запобіжника, який мінімізує контакти суб'єктів господарювання з представниками митних органів.

Отже, інститут АЕО великою мірою впливає на зниження рівню корупційних ризиків у рамках митних відносин. При цьому немає підстав стверджувати, що спрощення та переваги, які забезпечуються статусом АЕО, абсолютно виключають такі корупційні ризики.

На доктринальному рівні важливо забезпечити аналіз функціонування інституту АЕО в аспекті його впливу на створення сприятливих умов для розвитку зовнішньоекономічної діяльності, а також того, який позитивний вплив він справляє на діяльність митних органів та, зокрема, на виконання ними таких завдань, як створення сприятливих умов для полегшення торгівлі. Сучасні науковці звертають увагу на питання стимулювання торгівлі та зменшення корупції в країні [132; 130; 112], але немає жодного комплексного дослідження, яке б стосувалося можливого впливу АЕО на зазначені процеси.

Було висунуто гіпотезу про те, що інститут АЕО покращує рівень міжнародної торгівлі, знижуючи рівень корупції митних органів. Щоб її підтвердити чи спростувати, знадобилось не одне дослідження і не одна публікація, причому перевага надавалась тим, у яких приділялась увага вивченню проблеми стимулювання торгівлі, розвитку концепції АЕО та використання гравітаційної моделі.

Для аналізу впливу АЕО на міжнародні торгові потоки використовувалась саме ця модель [132]. Щодо результатів змінних стимулювання торгівлі в гравітаційній моделі, ми помітили, що всі вони були вагомими, однак лише АЕО та програма «Єдине вікно» мали очікувані ознаки, тоді як Угода про взаємне визнання [130, с. 12] – ні. Це ілюструє

неспроможність за інших рівних умов існування Угоди про взаємне визнання сприяти покращенню торгових показників країн.

Дослідження європейських вчених [112, с. 40] підтримує твердження, що митні органи, особливо ті, що належать до «червоної зони», потребують інтенсивної реформи. І на це є три основні причини. По-перше, деякі країни не вийдуть із своєї червоної зони (висока корупція та неефективність антикорупційних заходів) лише за допомогою маргінальних реформ. По-друге, окремі корумповані митники гальмують прогрес, який сприяє стимулюванню торгівлі, якщо така реформа загрожує їхнім особистим фінансовим інтересам. Керівникам митних установ потрібно впровадити достатньо масштабну програму реформ, щоб забезпечити отримання великих доходів, які можуть допомогти збільшити оплату праці митним інспекторам. По-третє, корупція та неефективність реформ підсилюють один одного. Сприяння торгівлі зменшує корупціогенні фактори в діяльності митних органів та підвищує їх ефективність, але лише в тому разі, якщо програми боротьби з корупцією та підвищення ефективності сприяють збільшенню бюджетних доходів, які забезпечують стимулювання торгівлі.

Отже, всебічний аналіз впливу АЕО на стимулювання торгівлі та на корупцію митних органів дозволив зробити висновок, що запровадження інституту АЕО має позитивний ефект на сприяння зовнішньоекономічній діяльності та легальній торгівлі.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

Робота над першим розділом дисертації дозволила зробити наступні висновки:

1. Зазначено, що не існує жодної галузі права, яка в чистому вигляді ґрунтується виключно на імперативному або ж диспозитивному методі

правового регулювання. Так, у цілій низці імперативних за методом правового регулювання галузей права є наявні окремі фрагментарно-ситуативні елементи диспозитивного методу (наприклад, у податковому праві – відстрочення або розстрочення податкового боргу платника податків; в адміністративному праві – інститут адміністративного договору). Аналогічна ситуація і з диспозитивними за методом правового регулювання галузями права, де в імперативному порядку можуть встановлюватися істотні умови окремо взятих правочинів, обов’язкова форма правочинів тощо. Це не означає, що імперативних та диспозитивних галузей права не існує і що всі галузі права є змішаними. Резюмується, що ключовим є визначення превалюючого методу правового регулювання. Для всіх публічних галузей права основоположним є імперативний метод правового регулювання. Не є винятком у даному разі й фінансове та адміністративне право, для яких імперативний метод правового регулювання виступає запорукою належного розвитку відповідної категорії суспільних відносин. У той же самий час, як слушно зазначає Д. О. Гетманцев, останнім часом у сфері оподаткування з’явилося багато відносин сервісного типу, в рамках яких уже держава та її контролюючі органи виступають правозобов’язаним суб’єктом [14, с. 207].

2. Констатовано, що предмет адміністративного та фінансового права характеризується певного роду подібністю в частині владно-управлінського характеру. Так, безумовно, між ними є низка специфікуючих відмінностей. Однак подібність предмета правового регулювання в частині управлінської характеристики має вирішальний вплив на узагальнену подібність предмета адміністративного та фінансового права. Фінансове право – це галузь права, яка регламентує відносини владно-майнового характеру. Втім, варто звернути увагу на той аспект, що як правильно зазначає О. А. Музика-Стефанчук, на сьогоднішній день точаться доктринальні дискусії з приводу термінологічної вивіреності: слід застосовувати поняття «фінансове право» чи «публічні фінанси» [43, с. 262]. Адміністративно-правовий характер інституту АЕО проявляється саме в митному праві. Зауважено, що митне

право може характеризуватися як таке, що регламентує відносини владно-майнового характеру. Нормам регулювання АЕО також притаманний владно-майновий характер. Разом з тим наголошено, що з одного боку, в інституті АЕО реалізуються управлінські відносини, що здійснюються в рамках специфічних митних процедур, регламентування яких забезпечується адміністративним правом, з другого – він стосується відносин, пов'язаних з акумуляцією надходжень від справляння мита, регламентування яких забезпечується фінансовим правом. Наведене формує уявлення про комплексну природу інституту АЕО, що перебуває на стику регулювання адміністративного та фінансового права.

3. Встановлено, що інститут АЕО регламентується вихідними положеннями публічно-правового характеру. Відносини, що пов'язані з АЕО, регулюються такими загальними для адміністративного та фінансового права принципами права, як: принцип законності, принцип правової визначеності, принцип позитивного правового регулювання, принцип превалювання публічного інтересу над приватним інтересом тощо. Отже, інститут АЕО регламентується всіма вихідними положеннями права, на підставі яких відбувається регулювання публічних за своїм характером відносин.

4. Зазначено, що для сучасної України інститут АЕО є відносно новим елементом складного механізму державного управління, запровадження якого передбачає надання суттєвих спрощень митних формальностей для підприємств з так званим «високим ступенем довіри». Зроблено акцент на важливості створення передумов для подальшого надання митними органами України та країн ЄС статусу авторизованого економічного оператора та участь українських АЕО у формуванні так званих «безпечних ланцюгів» постачання товарів відповідно до вимог Рамкових стандартів ВМО, а також на потенційних можливостях інституту АЕО у підвищенні конкурентоспроможності українських підприємств на зовнішньому та внутрішньому ринках тощо.

5. Проаналізовано зміст категорії «правовий статус АЕО». Зауважено, що категорія «правовий статус АЕО», по-перше, має збірний, універсальний характер, як би вбираючи правові статуси учасників зовнішньоекономічної діяльності: імпортерів, експортерів, митного перевізника, митного представника, власника складу тимчасового зберігання. По-друге, вона (категорія) відображає особливості юридичної особи, а також громадянина-підприємця та її (його) становища у системі митних правовідносин. По-третє, права АЕО не можуть бути реалізовані без інших його компонентів: юридичних прав і обов'язків, юридичної відповідальності, правових гарантій, без правосуб'єктності (правоздатності та дієздатності) юридичної особи, громадянина-підприємця тощо. При цьому категорія правового статусу дозволяє здійснити розгляд прав та обов'язків АЕО в цілісному, системному вигляді.

6. Окреслено систему основних прав та обов'язків АЕО. Зазначено, що до основних прав АЕО можна віднести такі: фінансового характеру – отримання загальної гарантії; технічного характеру – самостійне накладення пломб спеціального типу, випуск за місцезнаходженням, зниження автоматизованою системою митного оформлення ступеня ризику для визначення переліку митних формальностей під час здійснення митного оформлення товарів, транспортних засобів комерційного призначення; процедурного характеру – спрощене декларування, першочерговий порядок виконання митних формальностей, використання спеціально-визначеної смуги руху в пункті пропуску через державний кордон України; національного характеру – використання національного логотипу АЕО; інформаційного характеру – отримання повідомлення митного органу про те, що відповідні товари і транспортні засоби комерційного призначення на основі результатів аналізу ризиків за загальною декларацією прибуття обрано для проведення митного огляду в пункті пропуску. Обов'язки АЕО також було диференційовано на: загальні – ті, що покладаються на будь-яку юридичну особу, громадянина-підприємця (необхідність дотримання

митного та податкового законодавства, утримання від вчинення протиправних дій); спеціальні – що варіюються відповідно до виду діяльності підприємства (дотримання критеріїв відповідності АЕО, що полягають у: дотриманні вимог митного та податкового законодавства України, а також відсутність фактів притягнення до кримінальної відповідальності; належної системи ведення бухгалтерського обліку; комерційної та транспортної документації; стійкому фінансовому стані; забезпеченні практичних стандартів компетенції або професійної кваліфікації відповідальної посадової особи підприємства тощо).

7. Визначено характеристику розсуду як права-обов'язку владного суб'єкта. Головна специфіка такого права-обов'язку полягає в тому, що владний суб'єкт повинен реалізовувати розсуд тільки на підставі закону (виключно у випадках, коли це прямо визначається законом). Однак закон не закріплює кінцевий результат такого розсуду – зміст висновку, якого дійшов владний суб'єкт. Цим і обумовлюється специфічний правовий режим розсуду, де, з одного боку він повинен мати чітко визначені, нормативно закріплені підстави своєї реалізації, а з іншого – закон надає владному суб'єкту широкі можливості визначати кінцевий результат реалізації такого рішення – висновок-настанову, як потрібно діяти в тій чи іншій ситуації приватному суб'єкту для забезпечення прав та інтересів приватного суб'єкта, або ж відмову у задоволенні вимог такого підпорядкованого учасника суспільних відносин. І, що важливо, вітчизняні юрисдикційні органи (зокрема, суди) мають вкрай обмежені повноваження з приводу втручання у розсуд владного суб'єкта, який реалізується останнім на основі нормативно закріплених підстав.

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВОСТІ РЕГУЛЮВАННЯ ІНСТИТУТУ АЕО ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

2.1. Підстави набуття правового статусу АЕО

Будь-яке правове явище має певну вихідну точку, початок свого становлення. У праві такого роду вихідними точками є саме правові підстави, які й визначають появу певних правових явищ, формалізують їх, встановлюють основу для реалізації прав та обов'язків, забезпечують значимість окремих юридичних фактів тощо. При цьому проблема визначення змісту поняття «правова підстава» завжди ніби залишається за «лаштунками» наукових досліджень. У зв'язку із цим бачимо об'єктивну необхідність перед дослідженням проблематики, пов'язаної із підставами набуття правового статусу АЕО, визначити зміст такої загальнотеоретичної правової категорії, як «правова підстава».

Загалом потрібно відмітити, що у теорії права можна зустріти цілу низку варіативних підходів до характеристики правової природи цього поняття. Розглянемо два з них, на наш погляд, основні:

1) *формалістичний підхід*: правова підстава – це конкретний нормативно-правовий акт (нормативно-правові акти) або ж конкретна норма права;

2) *змістовий підхід*: правовою підставою є конкретний юридичний факт або ж низка юридичних фактів, з наявністю та/або відсутністю яких чинне законодавство пов'язує виникнення, зміну або ж припинення певних правовідносин.

Змістовий підхід до визначення поняття «правова підстава», на наше переконання, є найбільш послідовним, адже відображає матеріальну характеристику відповідного поняття. Формалістичний підхід вбачається дещо поверхневим, оскільки не визначає, що саме лежить в основі виникнення тих чи інших прав та обов'язків особи. Вказівка на норму права

та/або нормативний акт як на правову підставу не характеризує змістову складову даної правової категорії. Тож формалістичний підхід не можна розглядати як пріоритетний для застосування.

Змістового підходу до характеристики правових підстав дотримується й І. В. Спасибо-Фатеева. Якщо узагальнити позицію вченої, то правова підстава являє собою певний юридичний факт або ж низку юридичних фактів, з наявністю яких пов'язують виникнення конкретних суб'єктивних прав [86, с. 294–295].

Отже, наріжним каменем правових підстав є фундаментальна категорія права «юридичний факт». Незважаючи на певного роду подібність підходів до визначення юридичного факту, слід констатувати цілу варіативність їх теоретичних формулювань. Розглянемо деякі з них. Зважаючи на те, що ціла низка науковців характеризувала поняття юридичних фактів крізь призму власного предмета наукових досліджень (галузево-орієнтовано), ми в окремих випадках намагатимемося наводити відповідні авторські підходи з певною мірою теоретичним узагальненням.

Доволі лаконічне визначення, що окреслює основні риси юридичних фактів як правових явищ, авторства В. В. Копейчикова, який вважає, що юридичний факт – це обставини суспільного життя, які визначаються нормативними приписами як такі, що обумовлюють виникнення, зміну та/або припинення регламентованих правом суспільних відносин [18, с. 193]. П. М. Рабінович стверджує, що юридичним фактом є передбачена гіпотезою нормативного припису певна обставина об'єктивної дійсності, з настанням якої нормативні положення передбачають виникнення, зміну або ж припинення конкретних правовідносин [77, с. 135]. Фактично за своїм змістом відповідна дефініція юридичного факту є подібною до попередньо озвученої позиції. Однак як у першому, так і в другому випадку, не було взято до уваги, що інколи дія норми права в частині трансформації певних правовідносин не завжди «робить прив'язку» до наявності юридичного факту; часто така прив'язка містить вказівку певних юридичних фактів. Мова

йде про таке формулювання правової норми, у якому визначається коло так званих «негативних умов», відсутність яких дозволяє говорити про можливість реалізації тих чи інших прав та/або обов'язків. Разом з тим справедливим вбачається твердження, що відсутність певних обставин вже формує конкретну об'єктивну дійсність, яка має свій фактичний зміст. Проте такого роду роздуми радше належать до категорій філософсько-правового змісту.

У світлі вищезазначеного цінним вбачається позиція Т. О. Чернадчук, яка слушно резюмує, що юридичні факти – це не тільки життєві обставини, але і певні юридично значущі умови [100, с. 77]. Умови об'єктивної дійсності також мають значення юридичних фактів, адже слугують основою для визначення фактичного складу, з наявністю якого пов'язується виникнення, зміна та припинення конкретних правовідносин.

На наше переконання, юридичні факти, в яких відсутня вольова складова, слід детермінувати не як акти поведінки, а як «події», які мають місце незалежно від волі окремо взятих осіб (вольовий чинник відсутній). Саме наявність чи відсутність вольового чинника і є підставою для розмежування двох різновидів юридичних фактів: а) дії – юридичні факти, які пов'язані із вольовою (активною) поведінкою особи; б) події – явища об'єктивної дійсності, які не залежать від волі (або залежать, проте тільки частково) однієї конкретної особи.

Дещо абстраговано підходить до формулювання дефініції «юридичні факти» В. А. Андропова, яка пропонує розуміти юридичні факти як своєрідну зону правової дії, де відбувається «зіткнення» норми права з реальним життям. Це твердження певною мірою правильне, але тільки певною мірою, бо воно дуже узагальнене, через що суть поняття нівелюється, так би мовити, відходить на другий план. При цьому вчена зазначає, що саме юридичні факти привносять правові відносини у площину фактичних суспільних відносин [3, с. 150]. Із цією тезою також важко погодитися, адже відповідно до неї правовідносини протиставляються фактичним суспільним

відносінам, де перші проникають у сферу других, а не навпаки. Такого роду позиція не є коректною, адже юридичні факти – це закріплені на нормативному рівні фактичні обставини, які нормотворець вирішив наділити юридичною значущістю.

Інший підхід до розуміння розглядуваного поняття у О. В. Басая, який відмічає, що юридичні факти – це обставини (дії як владних, так і приватних суб'єктів; події), наявність або ж відсутність яких визначається нормативними приписами як підстава виникнення прав та обов'язків суб'єктів права, умова настання конкретних правових наслідків [5, с. 14]. Незважаючи на загалом концептуальну правильність відповідної позиції, зауважимо, що юридичні факти можуть виступати не тільки підставою для виникнення прав та обов'язків, але й підставою для припинення окремих прав та обов'язків.

Доволі комплексне визначення юридичного факту було запропоноване Г. М. Чуваковою, яка зазначає, що юридичний факт – це явище з дуальною характеристикою, адже, з одного боку, юридичний факт є об'єктивним фрагментом дійсності (дія або подія), тоді як з іншого – юридичний факт є поняттям, що закріплюється у конкретному нормативному приписі [101, с. 8]. Не можемо не зауважити, що вчена зробила правильний акцент на тому, що юридичний факт – це не тільки категорія юридична, але і явище об'єктивної дійсності. У цьому і проявляється зв'язок юридичних фактів із реальним життям. Юридичний факт не є явищем, відірваним від об'єктивної дійсності. У протилежному випадку норма права, яка посилається на такі юридичні факти, розглядатиметься як «мертва норма».

Подібної позиції з приводу характеристики юридичних фактів дотримується також О. І. Харитонова, яка справедливо стверджує, що юридичні факти поєднують дві невід'ємні одна від одної характеристики:

— матеріальну характеристику: юридичні факти являють собою явище об'єктивної дійсності, адже є конкретними діями або ж подіями, що і визначає їх матеріальну природу як реальних, а не синтетичних явищ;

– юридичну характеристику: юридичні факти не є звичайними, природними явищами об'єктивної дійсності – це такі явища, існування яких зумовлено конкретними нормами права, а, відповідно, вони здатні породжувати настання тих чи інших правових наслідків [97, с. 45]. Критично осмисливши напрацювання науковців щодо дефініції розглянутого поняття та з'ясувавши його обов'язкові характерні ознаки, які виражають суть юридичного факту як явища, можна запропонувати таке визначення: юридичний факт – це обставини об'єктивної дійсності (дії, події, умови), з наявністю або ж із відсутністю яких правові норми пов'язують виникнення, зміну, припинення правовідносин, реалізацію суб'єктивних прав та юридичних обов'язків.

В. О. Зайчук та Н. М. Оніщенко надають докладний загальний перелік як сутнісних, так і факультативних ознак юридичних фактів: є обставинам об'єктивної дійсності, окремо взятими фактами або умовами; закріплюються у гіпотезі правової норми; є підставою для виникнення, зміни та/або припинення регламентованих правом відносин; обумовлюють виникнення або ж припинення юридичних прав та обов'язків суб'єктів таких відносин; публічно-правовий примус виступає гарантією забезпечення юридичної значущості таких юридичних фактів [87, с. 447].

Вищезначені ознаки у повній мірі характеризують специфіку поняття «юридичний факт». Разом з тим варто зосередити особливу увагу на зв'язку фактичних обставин з юридичними фактами. Перехід фактичних обставин у статус юридичних фактів забезпечується за допомогою права. Саме право є тим елементом, що трансформує звичайні суспільні відносини у власне правовідносини. При цьому концепція юридичних фактів є тим елементом, який робить звичайні фактичні обставини юридично значущими обставинами.

Повертаючись до проблематики підстав набуття правового статусу АЕО, зауважимо, що попередньо не випадково приділили таку увагу теоретичним питанням правових підстав загалом та юридичних фактів як

таких зокрема. Як вже зазначалося, юридичним фактом можуть виступати певні умови, з наявністю яких пов'язують виникнення в особи певних прав та/або обов'язків. У контексті підстав набуття правового статусу АЕО питання умов, як одного з різновидів юридичних фактів, набуває неабиякого значення. Статус АЕО може отримати підприємство-резидент. Відповідне підприємство повинно займатися специфічною діяльністю – виконувати яку-небудь конкретну роль у міжнародному ланцюзі постачань товарів. Якщо конкретизувати, то такі підприємства можуть бути:

- виробниками (підприємства, що провадять діяльність із виготовлення товарів, які в подальшому поставляються на експорт);
- експортерами (підприємства, які на основі зовнішньоекономічних договорів (ЗЕД) здійснюють переміщення товарів через митний кордон за межі митної території України);
- імпортерами (підприємства, які на основі ЗЕД здійснюють операції з імпорту (ввезення) товарів в Україну);
- митними представниками (підприємства, що виконують роль посередників в аспекті взаємовідносин за ЗЕД);
- перевізниками (таким є суб'єкти, які провадять діяльність із перевезення товарів через митний кордон України та/або між митними органами всередині країни або ж суб'єкти, що несуть відповідальність за відповідні перевезення);
- експедиторами (підприємства, що за доручення та за рахунок клієнта надають йому транспортно-експедиторські послуги) [74];
- утримувачами складу: підприємства, які мають у користуванні або ж у власності митні склади, об'єкти вільної митної зони, або ж об'єкти складу тимчасового зберігання [39].

Наведений перелік надає вичерпне коло ознак підприємницької діяльності, за наявності яких у суб'єкта такої діяльності потенційно з'являється можливість стати претендентом на набуття статусу АЕО. Це лише формальна передумова для подальших кроків у разі виникнення

рішення у суб'єкта господарської діяльності щодо цього. Тобто автоматично набути статус АЕО такий суб'єкт не може. Існують нормативно визначені підстави, яким повинно відповідати підприємство – претендент на статус АЕО.

Ці підстави набуття статусу АЕО вирізняються комплексністю та складноструктурованістю. Насамперед, зазначимо, що Митний кодекс України не оперує такою терміносполукою, як «підстави набуття статусу АЕО». Така конструкція застосовується нами задля досягнення цілей комплексної структуризації підстав для набуття суб'єктом статусу АЕО.

Складноструктурованість підстав для набуття суб'єктом статусу АЕО вбачається нами у тому, що можна виокремити принаймні два рівні підстав для набуття статусу АЕО, які, в свою чергу структуровані і мають декілька складових:

- перший рівень – критерії набуття статусу АЕО;
- другий рівень – умови набуття статусу АЕО.

Перший рівень правових підстав. Саме критерії набуття правового статусу АЕО формують перший, найбільш узагальнений рівень підстав для набуття відповідного спеціального статусу. Критерії набуття статусу АЕО отримали своє закріплення у положеннях ч. 3 ст. 12 Митного кодексу України. Такими критеріями є:

- 1) дотримання вимог митного та податкового законодавства України, а також відсутність фактів притягнення до кримінальної відповідальності;
- 2) належна система ведення бухгалтерського обліку, комерційної та транспортної документації;
- 3) стійкий фінансовий стан;
- 4) забезпечення практичних стандартів компетенції або професійної кваліфікації відповідальної посадової особи підприємства;
- 5) дотримання стандартів безпеки та надійності [39].

Усі вищезазначені критерії фактично і є підставами для набуття особою статусу АЕО. Для кожного з різновидів АЕО законодавством передбачено

свій набір критеріїв-підстав. Так, для цілей отримання авторизації як АЕО-С суб'єкт повинен відповідати першому, другому, третьому та четвертому критеріям. Що стосується отримання авторизації як АЕО-Б, то тут для суб'єкта важливою є відповідність першому, другому (за виключенням субумови, передбаченої в підпункті «в» пункту 1 ч. 2 ст. 14 Митного кодексу України), третьому та п'ятому критеріям. Саме критерії АЕО являють собою підстави для авторизації конкретного суб'єкта господарювання як АЕО. У зв'язку з цим такі критерії можна позначати як критерії-підстави.

Водночас вищезазначені критерії мають узагальнений характер. Під узагальненістю в даному разі мається на увазі відсутність конкретики з приводу того, як саме повинна встановлюватися така відповідність суб'єкта законодавчо визначеним вимогам. Самостійно критерії АЕО не можуть виступати ефективними підставами для цілей правозастосування. Вони потребують нормативної конкретизації.

Другий рівень правових підстав. Така конкретизація критеріїв-підстав забезпечується за допомогою умов відповідності підприємства критеріям АЕО. Такі умови отримали свою формалізацію у ст. 14 Митного кодексу України [39].

Для кожного з критеріїв АЕО передбачений свій набір умов, які й дозволяють встановити відповідність підприємства таким узагальненим критеріям. Тобто для того, щоб реалізувати правозастосовний потенціал критеріїв АЕО, потрібно звернутися до конкретного набору умов. У свою чергу, окремі умови передбачають своєрідні субумови, які вже конкретизують самі умови. Такі субумови могли б претендувати на третій рівень підстав набуття статусу АЕО.

Таким чином, можемо резюмувати, що підстави набуття суб'єктом статусу АЕО, з концептуально-теоретичної точки зору, і справді є специфічними юридичними фактами. Відповідний підхід обумовлюється тим, що підставами набуття статусу АЕО є спеціальний різновид юридичних фактів – критерії та умови. Останні, у свою чергу, також мають

складноструктурований характер, адже формують цілу систему багатоланкових умов.

2.2. Авторизація АЕО: критерії та умови відповідності

Проблематика, що пов'язана із авторизацією АЕО, має дві складові: процедурну і матеріальну. Процедурна складова визначає порядок набуття суб'єктами господарювання статусу АЕО. Що стосується матеріальної складової, то вона спрямована на визначення критеріїв та умов, що їх конкретизують, яким і повинен відповідати суб'єкт господарювання, щоб отримати правовий статус АЕО.

Перед тим як перейти до безпосереднього аналізу процедурної складової АЕО, важливо окреслити віхи нормативного становлення відповідного інституту. Доволі тривалий час інститут АЕО діяв на підставі положень Закону України «Про внесення змін до Митного кодексу України щодо деяких питань функціонування авторизованих економічних операторів» № 141-IX від 02.10.2019 р. [70]. Протягом трьох років відповідний інститут функціонував у рамках лаконічно закріпленого у главі 2 «Авторизований економічний оператор» Митного кодексу України формату. Суттєві трансформації нормативного регулювання інституту АЕО відбулася з прийняттям Закону України «Про внесення змін до Митного кодексу України та інших законів України щодо деяких питань виконання глави 5 розділу IV Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами – з іншої сторони» 2510-IX від 15.08.2022 р. [69]. Набрали чинності відповідні нормативні новели 01.10.2022 р. З прийняттям вищезазначеного Закону, інститут АЕО зазнав і структурної трансформації. Чинну основу нормативного регулювання АЕО становить глава 2 «Авторизований економічний оператор. Спрощення та переваги» Митного кодексу України [39]. Значна складова процедурного регулювання АЕО була перенесена з означеної глави до глави 3 «Рішення митних органів.

Інформування та консультивання з питань митної справи». Зокрема, з прийняттям Закону 2510-ІХ від 15.08.2022 р. з глави 2 було виключено основні процедурні нормативні положення, а саме ст. ст. 13¹, 15, 16, 17, 18 Митного кодексу України.

Процедурна складова. Основу процедурного регулювання авторизації суб'єкта господарювання як АЕО становлять положення ст. 12 та ст. ст. 19–19¹⁸ Митного кодексу України. Крім цього, необхідні процедурні положення закріплюються в приписах окремих підзаконних актів, зокрема, й у Постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку ведення Єдиного державного реєстру авторизованих економічних операторів» від 27.01.2021 р. № 50 [73]. До останніх нормативних новацій у 2022 році значний масив нормативного регулювання визначався Постановою Кабінету Міністрів України «Деякі питання функціонування авторизованих економічних операторів» від 29.07.2020 р. № 665, яка втратила чинність 01.10.2022 р. на підставі Постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання реалізації положень Митного кодексу України щодо надання авторизацій» від 27 вересня 2022 р. № 1092 [17]). Саме цей нормативний акт разом з положеннями Митного кодексу створили правову основу для функціонування в нашій державі цього важливого для подальшого розвитку міжнародної торгівлі інституту. Разом з тим зауважимо, що головною дійовою особою у процесі застосування такого інструменту є сумлінний, законослухняний, успішний із сучасним економічним мисленням підприємець, який виявив волю отримати на для свого підприємства авторизацію АЕО. Проте не кожен, навіть з такими характеристиками, може набути цей статус. Спочатку потрібно подати до Державної митної служби України заяву про надання авторизації АЕО, а потім крок за кроком виконати всі процедурні умови. Зауважимо, що авторизація надається на безоплатній основі. І ще, що важливо: чинне митне законодавство не передбачає темпоральних рамок для надання авторизації, а отже, вона має безстроковий характер. При цьому потрібно мати на увазі, що Державна митна служба

України може прийняти рішення про зупинення, скасування або ж анулювання авторизації АЕО.

Саме Державна митна служба України є уповноваженим суб'єктом прийняття рішення про надання авторизації АЕО. Це означає, що вищезазначений центральний орган виконавчої влади є суб'єктом, який наділений правом адміністрування всіх питань, пов'язаних із АЕО.

Процедури одержання авторизації АЕО розпочинаються з подачі підприємством таких документів: а) заяви про надання авторизації АЕО; б) анкети самооцінки; в) інші документи (копії таких документів) та/або інформація, що може бути необхідною для прийняття митним органом відповідного рішення.

Суб'єкт господарювання може подати вищезазначені документи/інформацію, за його розсудом, у: 1) паперовій формі; 2) електронній формі.

Що стосується способів подачі документів/інформації, то вони наступні: 1) особиста подача (у разі паперової форми); 2) поштове відправлення з описом вкладення (у разі паперової форми); 3) шляхом застосування систем електронних інформаційних ресурсів митних органів [39].

Після прийняття вищезазначених документів у Державної митної служби України є 30 календарних днів для проведення попереднього розгляду заяви [39]. Протягом цього строку Державна митна служба України повинна провести попередній розгляд поданих заявником документів. За результатами попереднього розгляду документів митний орган може прийняти одне з таких рішень:

а) про розгляд заяви (у разі дотримання заявником всіх необхідних умов); б) про відмову в розгляді заяви (у разі, якщо заявником не було дотримано хоча б однієї із необхідних умов).

Митним кодексом України також передбачено спеціальний гарантійний механізм (ч. 6 ст. 19⁵ Митного кодексу України). Мова йде про

автоматичне прийняття заяви до розгляду, якщо протягом строків попереднього розгляду заявника не було повідомлено про відмову в розгляді заяви. Такий гарантійний механізм спрямований на забезпечення реалізації прав та інтересів особи заявника (приватного суб'єкта) та формування умов дотримання дисципліни митним органом (владним суб'єктом).

Якщо за результатами попереднього розгляду було прийняте позитивне рішення, то у подальшому у владного суб'єкта є 120 днів на проведення оцінки відповідності заявника критеріям АЕО. Загальний строк може бути продовжений на 30 календарних днів (як за ініціативою заявника, так і за рішенням посадових осіб митного органу, який проводить оцінку). Важливо, що рішення про продовження строку повинно бути обґрунтованим та містити формалізовані підстави і чітко визначений строк продовження розгляду заяви суб'єкта господарювання [39].

Права та обов'язки приватного суб'єкта та повноваження і обов'язки владного суб'єкта систематизовані й викладені у положеннях ст. 19⁸ Митного кодексу України. Процедура безпосереднього розгляду заяви суб'єкта господарювання про авторизацію АЕО отримала своє закріплення в ст. 19⁷ Митного кодексу України.

Зауважимо, що у митного органу доволі широкі дискреційні повноваження в частині направлення запитів на отримання тих чи інших документів/інформації. Головне призначення таких широких дискреційних повноважень – забезпечити об'єктивність прийняття виваженого та вивіреного рішення владним суб'єктом. Для запиту таких документів/інформації митним органом має бути прийняте відповідне рішення. При цьому повинні надаватися як пояснення, так і запитовані документи. Повторний запит документів та інформації може бути у таких випадках:

- 1) документи/інформація, що була надана на запит митного органу, має певні розбіжності;

2) документи/інформація, що була надана на запит митного органу, не містить всіх відомостей, що є необхідними для прийняття владним суб'єктом відповідного рішення.

Процедури розгляду заяви про авторизацію АЕО визначають загальне правило, за яким у суб'єкта господарювання є 30 днів для надання документів та/або інформації запитуваної митним органом.

За результатами розгляду заяви про авторизацію АЕО митний орган може прийняти одне із рішень:

– про надання рішення про авторизацію: має місце у тому випадку, коли митним органом підтверджено відповідність критеріям/умовам, які висуваються до АЕО;

– про відмову у наданні рішення про авторизацію: приймається у разі, якщо підприємством не було підтверджено відповідність критеріям/умовам, що необхідні для отримання авторизації АЕО, або якщо заявник не надав митним органам у нормативно визначені строки всіх необхідних для прийняття рішення документів та/або інформації [39].

Якщо заявник не надає запитувану митним органом інформацію, то тоді митний орган може прийняти рішення про відмову в наданні авторизації АЕО.

Якщо ж у процесі проведення відповідної оцінки буде встановлено певну невідповідність критеріям АЕО, то в такому разі підприємство протягом строку проведення оцінки може усунути виявлені недоліки та продовжити процедури оцінки у позитивному спрямуванні.

За результатами проведення такої оцінки члени комісії з оцінки відповідності, які безпосередньо її проводили, складають звіти про результати оцінки. Своєрідним інститутом контрасигнатури у даному разі виступає Державна митна служба України. Якщо проєкт звіту містить негативні висновки з приводу відповідності підприємства нормативно визначеним критеріям, то підприємство може протягом 30 календарних днів подати заперечення на такий звіт. Посадові особи митного органу, які

безпосередньо проводили таку оцінку, повинні протягом 30 днів з дня отримання таких заперечень їх розглянути [39]. Якщо такі заперечення визнаються обґрунтованими, до відповідного звіту вносяться зміни. На підставі цих звітів складається висновок про відповідність підприємства критеріям та/або умовам авторизації [17].

У статті 19⁸ «Права та обов'язки посадових осіб митних органів та посадових осіб підприємства під час розгляду заяви підприємства, оцінки відповідності та моніторингу відповідності» Митного кодексу України надано чітко структурований та систематизований перелік прав та обов'язків головних учасників процедур, що стосуються авторизації АЕО. Безумовно, права та обов'язки учасників процедур з авторизації АЕО не можна розглядати окремо, не апелюючи до положень загальної теорії суб'єктивних прав та юридичних обов'язків як засад розуміння цих ключових категорій юридичної науки.

У цьому контексті на перший план виступає поняття «суб'єктивні права». Як одна з важливих юридичних конструкцій, вона досить глибоко вивчена й осмислена науковцями-теоретиками. Так, П. М. Рабінович визначає, що суб'єктивні права являють собою міру дозволеної поведінки окремо взятого суб'єкта права, що отримує свою формалізацію в юридичних приписах [78, с. 681]. Аналогічної позиції щодо змісту поняття «суб'єктивне право» дотримується й А. М. Шульга [102, с. 48]. Лаконічне формулювання цього поняття пропонують О. А. Музика-Стефанчук, Н. Л. Губерська, Т. М. Ямненко: суб'єктивне право – це належна та дозволена поведінка суб'єкта суспільних відносин [44, с. 185]. Отже, з цього випливає, що суб'єктивне право – це не просто абстрактна, нічим не забезпечена міра свободи поведінки, а така потенційна можливість реалізації певного алгоритму поведінки, що забезпечується юридичним обов'язком іншої особи. У цьому і проявляється діалектична єдність взаємодії уповноваженого суб'єкта та правозобов'язаного суб'єкта суспільних відносин – певною мірою антагоністів через різний по суті інтерес.

Не випадково суб'єктивне право прийнято розглядати як захищений державою інтерес окремо взятих учасників суспільних відносин. Взагалі право та інтерес є тісно пов'язаними правовими категоріями, адже саме інтерес являє собою основу змістовного наповнення будь-якого суб'єктивного права. Фактично, суб'єктивні права, які закріплені на нормативному рівні, можна визначити як специфічні інструменти реалізації особистих інтересів учасників тих чи інших суспільних відносин.

Коли мова йде про суб'єктивне право, то природно виникає поняття «юридичний обов'язок», без якого не можна уявити реалізацію такого права. Іншими словами, без забезпечення суб'єктивних прав правовим механізмом юридичного обов'язку неможливо забезпечити послідовну та належну реалізацію перших. Так, О. Ф. Скакун відмічає, що юридичний обов'язок являє собою міру та вид необхідної та/або належної поведінки учасника суспільних відносин, яка закріплюється нормативними приписами задля забезпечення прав та інтересів уповноваженого або ж управомоченого суб'єкта і у своїй реалізації може спиратися на державний приму [81, с. 352].

Лаконічне визначення терміносполуки «юридичний обов'язок» було запропоновано Р. Б. Тополевським та Н. В. Федіною. Так, науковці зазначають, що юридичні обов'язки – це визначена законом міра та різновид належної поведінки окремо взятої особи, яка забезпечується державним примусом [90, с. 120].

П. М. Рабінович визначає юридичний обов'язок як міру та вид публічно доцільної, корисної, розумної та об'єктивно обумовленої поведінки, що має своїм призначенням забезпечити належний розвиток суспільних відносин та привнести порядок у суспільну взаємодію [76, с. 74]. Реалізація юридичних обов'язків повинна протиставлятися суспільному хаосу та неорганізованості. Без конструкції юридичних обов'язків важко уявити собі послідовне та закономірне суспільне життя.

Т. П. Попович визначає юридичний обов'язок як юридичний припис, який закріплюється державою «в якості необхідної для забезпечення

суспільного порядку моделі поведінки учасника суспільних відносин, що встановлюється задля забезпечення системних основ функціонування соціуму цілісного колективного утворення та забезпечення суб'єктивних інтересів усіх його членів, а у своїй реалізації покладається на сприйняття певної соціальної поведінки як суспільно доцільної та справедливої» [67, с. 46].

Отже, суб'єктивні права та юридичні обов'язки завжди перебувають у діалектичному зв'язку, йдуть, так би мовити, поруч одне з одним. Без юридичних обов'язків неможливо уявити собі дієві у своїй реалізації та забезпеченні юридичні права.

Усі ці загальні положення становлять теоретичне підґрунтя для розуміння процедурних прав та обов'язків учасників процедур із авторизації АЕО. Насамперед, зазначимо, що процедурні права та обов'язки учасників процедур із авторизації АЕО чітко структуровані. Права та обов'язки митних органів визначені у ч. 1–2 ст. 19⁸ Митного кодексу України, тоді як права та обов'язки заявника (приватного суб'єкта) формалізовані у ч. 3–4 ст. 19⁸ Митного кодексу України.

Зміст прав митного органу в рамках процедур авторизації АЕО чітко визначений законодавцем і сформульований у вісьмох пунктах:

1) *контрольні правомочності*: право на здійснення перевірки інформації та документів, які подаються заявником для цілей прийняття рішення по авторизації АЕО;

2) *інформаційні права*: а) право на безоплатне отримання від підприємства-заявника всієї необхідної інформації та документів під час розгляду заяви; б) право направляти інформаційні запити третім особам (як владним, так і приватним суб'єктам); в) використовувати інформацію, яка була отримана від третіх осіб (як владних, так і приватних суб'єктів);

3) *права на експертне забезпечення*: право на використання висновків та/або інших документів, що надаються експертами та фахівцями;

4) *права на доступ до первинних документів*: право на отримання доступу до бухгалтерських та фінансових документів, контрактів, декларацій та звітів тощо;

5) *права доступу до електронно-інформаційних систем*: право отримувати доступ до інформаційно-комунікаційних систем заявника, в тому числі й до систем, які стосуються комерційної діяльності, транспортної документації та бухгалтерського обліку підприємства;

6) *права на доступ до об'єктів заявника*: право на доступ до споруд, будівель, майданчиків (як відкритих, так і закритих) підприємства-заявника;

7) *права на опитування*: право проводити опитування посадових осіб та працівників підприємства-заявника;

8) *інші права*, що визначаються положеннями Митного кодексу України та іншими нормативно-правовими актами.

Разом із зазначеними правами на посадових осіб митного органу в рамках процедур авторизації АЕО покладаються конкретні обов'язки, а саме:

1) *обов'язок телеологічно-орієнтованого використання інформації*: посадові особи повинні використовувати отриману інформацію тільки з метою розгляду відповідної заяви;

2) *обов'язок із нерозголошення конфіденційної інформації*: уповноважені особи митних органів не повинні розголошувати конфіденційну інформацію, яка стала їм відома в рамках процедур авторизації АЕО, забезпечити належне зберігання документів, що були надані підприємством-заявником;

3) *обов'язок належної міри поваги до представників підприємства-заявника*: посадові особи митних органів повинні поважати права та законні інтереси працівників підприємства-заявника, інформувати останніх про належні їм права та обов'язки;

4) *обов'язок із повідомлення про недоліки*: посадові особи митних органів повинні повідомляти підприємство про виявлені невідповідності критеріям/умовам авторизації АЕО;

5) *обов'язок із забезпечення посадових осіб підприємства інформацією*: працівники митних органів, що беруть участь у відповідних процедурах, повинні на вимогу посадових осіб підприємств інформувати останніх про приписи законодавства, що стосуються процедур авторизації АЕО;

6) *обов'язок із продовження процедурних строків*: посадові особи митних органів повинні за наявності законодавчо визначених підстав продовжувати строки розгляду відповідної заяви;

7) *обов'язок узгодження графіків виїзду на об'єкти підприємства заявника*: уповноважені особи митного органу можуть здійснювати виїзд на об'єкти підприємства заявника тільки в час, визначений у попередньо погодженому графіку;

8) *обов'язок не перешкоджати належному порядку роботи підприємства*: посадові особи митного органу повинні утримуватися від дій, які б перешкождали належній операційній діяльності підприємства-заявника;

9) дотримуватися інших обов'язків, визначених чинним законодавством.

Своїм набором прав та обов'язків наділені також посадові особи підприємства-заявника. Так, правами приватного суб'єкта стосовно відносин з авторизації є такі:

1) *право на ідентифікацію посадових осіб митних органів*: посадові особи підприємства-заявника мають право вимагати у посадових осіб митних органів пред'явлення останніми їх службових посвідчень;

2) *право на пред'явлення документів/надання пояснень*: приватний суб'єкт у рамках відповідних процедур має право надавати пояснення, заяви та інші документи, що є необхідними для прийняття митним органом позитивного рішення за результатами реалізації процедур авторизації АЕО;

3) *право на отримання інформації*: посадові особи підприємства мають право запитувати та отримувати інформацію, яка стосується проблематики розгляду заяви;

4) *право вимоги щодо дослідження інформації, яка свідчить на користь приватного суб'єкта*: уповноважені особи підприємства-заявника мають право вимагати перевірки владним суб'єктом інформації, яка свідчить на користь приватного суб'єкта.

5) реалізовувати інші права, що передбачені чинним митним або ж іншим галузевим законодавством.

Водночас із правами на приватного суб'єкта покладено такі обов'язки:

1) *обов'язок не перешкоджати законній діяльності посадових осіб митних органів*: працівники підприємства-заявника повинні утриматися від будь-яких незаконних дій, що можуть перешкоджати діяльності владного суб'єкта в рамках реалізації процедур авторизації АЕО;

2) *обов'язок визначати відповідальних осіб для цілей комунікації з митним органом*: заявник повинен протягом 3-х робочих днів з дня початку процедур розгляду заяви про авторизацію АЕО визначити посадових осіб митного органу, які будуть відповідальні за надання інформації посадовим особами митних органів;

3) *обов'язок із забезпечення посадових осіб митних органів доступом до об'єктів підприємства-заявника*: посадові особи митних органів повинні мати безперешкодний доступ до об'єктів підприємства-заявника відповідно до погодженого графіка;

4) *обов'язок із надання технічного забезпечення*: підприємство-заявник повинно забезпечити уповноважених осіб митного органу комп'ютерною технікою та/або іншою оргтехнікою (за наявності) та робочим місцем.

5) інші обов'язки, передбачені чинним законодавством [39].

З вищезазначеного бачимо, що перелік прав та обов'язків учасників процедур із авторизації АЕО не є вичерпно конкретизованим. Безумовно, це не сприяє максимально можливій правовій визначеності відповідної сфери суспільних відносин. Аналіз прав та обов'язків учасників правовідносин, що виникають з приводу авторизації, дає підстави стверджувати, що такі права та обов'язки характеризуються змістовно-регулятивною кореляцією, адже

правам одного суб'єкта кореспондують обов'язки іншого суб'єкта. І тільки максимально вивіреним механізмом кореляції прав та обов'язків здатний забезпечити послідовний розвиток суспільних відносин.

Специфічним процедурним нововведенням інституту АЕО у 2022 р. стало *право бути почутим*. Потрібно зауважити, що право бути почутим є складно структурованим процедурним правом, яке характеризується системною правореалізацією.

Так, право бути почутим та процедурний механізм його реалізації отримав свою формалізацію в ст. 19⁹ Митного кодексу України. У митному законодавстві це право було нормативно закріплено в Законі України «Про внесення змін до Митного кодексу України та інших законів України щодо деяких питань виконання глави 5 розділу IV Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони» 2510-ІХ від 15.08.2022 р. [69]. І тільки після цього право бути почутим набуло законної сили.

Якщо митний орган збирається прийняти несприятливе для підприємства-заявника рішення, то в такому разі цей орган повинен попередньо направити заявнику повідомлення про свій намір. Зміст зазначеного повідомлення має обов'язково містити:

- 1) зазначення інформації про підстави прийняття несприятливого рішення та його зміст;
- 2) строк на реалізацію приватним суб'єктом свого права бути почутим;
- 3) інформацію про право підприємства-заявника ознайомлюватися із інформацією та документами, необхідними для прийняття рішення.

Відповідне повідомлення оформлюється та скеровується підприємству-заявнику в електронній формі з використанням електронних інформаційних ресурсів владних суб'єктів митних відносин.

У підприємства-заявника після отримання повідомлення митного органу є право подати на таке повідомлення:

- а) заперечення;
- б) додаткові відомості та/або документи.

Для направлення вищезазначених документів у приватного суб'єкта є 30 календарних днів. Своєю чергою, митний орган також має такий самий строк (30 днів після отримання) на розгляд відповідних заперечень приватного суб'єкта. Якщо аргументація підприємства є послідовною та вказує на правоту заявника, то в такому випадку митний орган не може прийняти несприятливе рішення. Однак, якщо митним органом не було отримано протягом 30 днів заперечень від підприємства, то в такому випадку митний орган може прийняти відповідне несприятливе рішення [39]. Зазначимо, що процедура реалізації права бути почутим носить факультативний характер, а її призначення полягає в тому, щоб надати можливість приватному суб'єкту додатково аргументувати власну позицію. Втім, подання самих заперечень з боку підприємства ще не означає, що за результатами розгляду заяви про авторизацію АЕО не буде прийнято несприятливого рішення. Оцінка аргументації підприємства також характеризується підвищеною дискреційністю.

Важливою ознакою процедурної складової авторизації АЕО є її комплексність, яка полягає в тому, що кожен елемент процедури перебуває у нерозривній єдності, а виключення одного з них порушує цілісність всієї процедурної системи, робить її певною мірою недієздатною. Безумовно, виконання процедурних дій має бути бездоганним, проте це в ідеалі, на шляху до досягнення якого слід подолати таку «перешкоду», як баланс інтересів. Це камінь спотикання, через який у правовому полі виникає не одна проблема, адже на практиці найчастіше неможливо віднайти такий баланс між інтересами приватного та владного суб'єкта, щоб він був справедливий для обох сторін. Це повною мірою стосується і авторизованого економічного оператора, адже статус АЕО може одержати тільки суб'єкт господарювання, який і справді відповідає нормативно закріпленим критеріям та умовам, що їх розкривають. Навіть невідповідність одному

критерію є критичною і означає, що заявник не зможе отримати авторизацію АЕО. Разом з тим зауважимо, що для збалансованості на законодавчому рівні закріплені компенсаційні механізми, які можуть нівелювати наслідки негативного розсуду посадових осіб митного органу, які безпосередньо і проводять таку оцінку – можливість оскарження дій владного суб'єкта та процедура права бути почутим.

Втім мусимо відмітити цілу низку оціночних питань, які, безумовно, впливають на ефективність реалізації процедур авторизації АЕО. Зокрема, мова йде про широкі дискреційні повноваження митного органу в частині запитувати будь-які документи/інформацію, що є необхідною для прийняття рішення про надання авторизації АЕО. Коли законодавством передбачені такі «розмиті» формулювання в частині запитуваних документів та/або інформації, це завжди створює передумови для ризиків і, як правило, такі ризики несе саме приватний суб'єкт. Незважаючи на те, що в них і зазначено предметне відношення таких документів та відомостей, однак навіть така телеологічна прив'язка не усуває оціночний компонент. З нашого погляду, позитивним є надання чіткого й максимально окресленого переліку необхідних документів.

Щодо категорій оціночного характеру зазначимо, що в їх трактуванні перевага завжди залишається на боці владного суб'єкта, і це, ми переконані, є виправданим, оскільки така позиція цілком корелюється з головним принципом його діяльності – ставити понад усе державний інтерес.

Матеріальна складова. Якщо мова йде про матеріально-правову складову авторизації АЕО, в першу чергу акцентуємо увагу на критеріях та умовах авторизації АЕО. Для цілей авторизації АЕО застосуванню підлягають критерії АЕО. Всього Митний кодекс України нараховує 5 критеріїв:

1) *критерій дотримання законодавчих вимог*: дотримання вимог законодавства – митного, податкового законодавства та відсутність яких-небудь фактів щодо притягнення до кримінальної відповідальності;

2) *критерій належності бухгалтерського обліку та документування операцій*: забезпечення належної системи ведення бухгалтерського обліку, комерційної та транспортної документації;

3) *критерій стійкого фінансового стану*: стабільна економічна основа функціонування підприємства, яка дає змогу забезпечити виконання ним зобов'язань, в тому числі із сплати митних платежів, відсутність податкового боргу, відповідність показників коефіцієнтам платоспроможності та ліквідності, а також відсутність незабезпечених від'ємних чистих активів;

4) *критерій професійної кваліфікації*: забезпечення практичних стандартів компетенції або професійної кваліфікації відповідальної посадової особи підприємства;

5) *безпековий критерій*: дотримання стандартів безпеки та надійності [39].

Залежно від типу авторизації до заявника застосовується конкретний набір критеріїв. Потенційно можливою для застосування є авторизація двох типів:

а) авторизація АЕО-С – передбачає право на застосування спрощень;

б) авторизація АЕО-Б – забезпечує підтвердження надійності та безпеки.

Авторизація АЕО-С передбачає наступний набір критеріїв: критерій дотримання законодавчих вимог; критерій належності бухгалтерського обліку та документування операцій; критерій стійкого фінансового стану; критерій професійної кваліфікації. Що стосується авторизації АЕО-Б, то для цілей підтвердження відповідності їй застосовується такий набір критеріїв: критерій дотримання законодавчих вимог; критерій належності бухгалтерського обліку та документування операцій з певними особливостями, як вказано вище; критерій стійкого фінансового стану; безпековий критерій.

Проаналізувавши норми Митного кодексу України, приходимо до узагальнення щодо співвідношення типів авторизації АЕО та критеріїв, яке можна візуалізувати як вказано в нижченаведеній таблиці.

Таблиця 1

Співвідношення типів авторизації АЕО та критеріїв

Тип авторизації	Критерії для надання авторизацій				
АЕО-С	1	2	3*	4	
АЕО-Б	1	2 –	3*		5

Умовні позначення

«1» – критерій «дотримання законодавчих вимог»

«2» – критерій «належності бухгалтерського обліку та документування операцій»

«2–» – критерій 2 за винятком необхідності відповідати умові, визначеній підпунктом «в» пункту 1 ч. 2 ст. 14 Митного кодексу України щодо можливості виокремлення відомостей про товари з різним митним статусом системою обліку підприємства;

«3*» – критерій 3 «стійкого фінансового стану» із зниженими значеннями розрахункових коефіцієнтів на період дії воєнного стану та протягом одного року з дня його припинення чи скасування;

«4» – критерій 4 «професійної кваліфікації»;

«5» - критерій 5 «безпековий».

Важливо відмітити, що суб'єкт господарювання, який отримав авторизацію АЕО, повинен безперервно відповідати вищезазначеному набору критеріїв, інакше підприємство може втратити статус АЕО.

Як уже відмічалось раніше, критерії авторизації АЕО мають узагальнений характер та не можуть слугувати у достатній мірі самостійними регулятивними інструментами. Для цілей реалізації процедур авторизації застосуванню підлягають умови відповідності критеріям АЕО, окремі з яких також поділяються на субумови. Такі умови відповідності критеріям АЕО закріплені у положеннях ст. 14 Митного кодексу України. Загалом слід

констатувати, що система умов відповідності критеріям АЕО має складноструктурований характер. Деякі окремо взяті субумови також поділяються на вимоги більш деталізованого характеру. З одної сторони, така конкретизація сприяє правовій визначеності в аспекті відносин, пов'язаних із первинною авторизацією АЕО, тоді як з іншої – може ускладнювати порядок правозастосування через надмірну регламентованість. У подальшому пропонуємо більш детально розглянути систему таких умов/субумов для кожного з критеріїв авторизації АЕО.

1. *Критерій дотримання законодавчих вимог (митного та податкового законодавства).* Вимога по дотриманню законодавчих приписів не носить всеохоплюючий, узагальнений (абстрактний) характер. Відповідна вимога є дотриманою у разі виконання двох умов. По-перше, бенефіціарні власники, посадові особи, уповноважені особи такого суб'єкта господарювання, відомості про яких внесені до облікової картки осіб-учасників відносин з питань митної справи, не мають мати не погашеної або не знятої судимості за:

- контрабанду, предметом якої є наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги чи прекурсори або фальсифіковані лікарські засоби;
- кримінальні правопорушення, що стосуються сфери господарської діяльності;
- кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг [39].

Крім цього, вищезгадані бенефіціарні власники, посадові особи такого підприємства-заявника та митні брокери та/або інші суб'єкти, які брали участь митних формальностях щодо товарів такого підприємства, не повинні бути піддані адміністративним стягненням протягом року, в якому здійснюється оцінка відповідності та протягом будь-якого з попередніх трьох років за серйозні або ж систематичні порушення митних правил [39]. Незважаючи на те, що законодавством України з питань митної справи цілком вичерпно формулюється визначення, на перший погляд, таких

оціночних явищ, ми все ж таки повинні констатувати певного роду непослідовність зазначеної вимоги. Незрозуміло, чому несумлінність поведінки третіх осіб повинна настільки ультимативно впливати на права та інтереси підприємства-заявника. Так, безумовно, такі порушення мають прив'язку до діяльності підприємства-заявника, однак такого роду порушення не обов'язково повинні свідомо вчинятися, виходячи з корисливих інтересів підприємства-заявника. Саме у цьому ми і вбачаємо основні ризики вищезазначеної умови в цілях авторизації АЕО.

Крім того, під систематичними порушеннями митних правил в частині 1 статті 14 Митного кодексу України розуміється п'ять і більше таких порушень, вчинених однією або кількома особами протягом року [39]. Однак, таке, не в повній мірі вдале формулювання, не охоплює суб'єктивну сторону вказаних порушень, концентруючись лише на їх кількості. Це не повною мірою дозволяє реалізувати конституційний принцип індивідуального характеру юридичної відповідальності, оскільки в законі відсутня вказівка на вчинення п'яти і більше порушень митних правил саме тією або тими особами, які раніше вчиняли такі правопорушення.

Втім, слід відмітити той факт, що хоча у назві першого критерію і міститься вказівка на дотримання вимог митного та податкового законодавства, умови відповідності підприємства цьому критерію фактично звужені до ненакладення на визначене законом коло суб'єктів адміністративних стягнень за порушення митних правил, в той час як відсутність серйозного порушення або неодноразових порушень податкового законодавства, так само як і необхідність дотримання вимог податкового законодавства та вимог, встановлених іншим законодавством, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи, не увійшли до переліку умов відповідності цьому критерію. Таким чином, правовий зміст критерію «дотримання вимог митного та податкового законодавства» не в повній мірі розкривається умовами відповідності

підприємства цьому критерію. В той же час, однією з умов відповідності підприємства критерію належності бухгалтерського обліку та документування операцій є покладення на працівників підприємства внутрішніми нормативними актами (посадовими інструкціями, настановами тощо) обов'язку інформувати митні органи про випадки порушення вимог податкового законодавства та законодавства України з питань митної справи. Також, за приписами частини 3 статті 14 Митного кодексу України однією з умов відповідності підприємства критерію стійкого фінансового стану є відсутність у підприємства податкового боргу із сплати митних платежів, а також із сплати інших податків, що не належать до митних платежів протягом календарного року, в якому проводиться оцінка відповідності підприємства цьому критерію, та попередніх трьох календарних років [39]. Отже, можемо констатувати, що певною мірою вимога щодо необхідності дотримання підприємством вимог податкового законодавства опосередковано розкривається в умовах відповідності іншим критеріям, що, проте, не означає, що наведені недоліки нормотворчої техніки (неповна відповідність змісту вказаного критерію деталізованим умовам, за яких він вважається дотриманим) не потрібно виправляти у майбутньому, коли кількість підприємств, яким буде надано авторизацію АЕО істотно зростатиме. Зокрема, доцільно визначити поняття та ознаки серйозних та неодноразових податкових правопорушень, передбачивши можливість підприємства підтвердити свою відповідність цьому критерію через впровадження системи заходів, які б встановлювали на такому підприємстві вимоги щодо контролю за правильністю, повнотою та своєчасністю ведення обліку, сплати податків, зборів, митних платежів, здійснення як самостійного триваючого моніторингу дотримання вимог податкового законодавства, так і проведення з цією метою погоджених аудиторських процедур.

2. Критерій належності бухгалтерського обліку та документування операцій. Узагальненість формулювань відповідного критерію у повній мірі

компенсується деталізацією умов відповідності цьому критерію. Зазначені умови мають системну та комплексну структуру. До таких умов належить:

– система обліку підприємства, що відповідає цілій низці субумов, зокрема, таких, як відповідність основоположним принципам бухгалтерського обліку та фінансової звітності в Україні, що забезпечує хронологічну фіксацію операцій з товарами і дозволяє їх повністю прослідкувати, забезпечує доступ для митних органів до первинних облікових документів тощо;

– організаційно-штатна структура підприємства-заявника та відповідні процедури відповідають змісту і масштабам діяльності такого підприємства;

– підприємство-заявник має процедури контролю за здійсненням передбачених законом заходів тарифного та нетарифного регулювання діяльності зовнішньоекономічного характеру;

– підприємство-заявник вжило необхідних заходів для запобігання несанкціонованому та непомітному корегуванню первинної документації такого підприємства;

– заявником визначено та застосовано систему процедури для забезпечення належного зберігання первинної документації;

– підприємство має посадові інструкції та/або інші подібні за змістом документи, які зобов'язують працівників підприємства інформувати митні органи про порушення митних правил;

– документація підприємства та його комп'ютерні системи є захищеними від несанкціонованого доступу з боку третіх осіб [39].

3. Критерій стійкого фінансового стану. Відповідний критерій має міцну прив'язку до економічних понять та категорій. Даний критерій має своїм завданням забезпечити підтвердження економічно належного та фінансового стійкого стану підприємства. До умов, які конкретизують такий критерій, належать:

– підприємство не перебуває у процедурах санації або ж процедурах банкрутства;

– підприємство протягом календарного року, в якому проводиться оцінка відповідності підприємства цьому критерію та трьох останніх років не повинно мати випадків виникнення податкового боргу із сплати митних платежів та інших податків;

– підтвердження даними бухгалтерського обліку та фінансової звітності перебування підприємства у стійкому фінансовому стані, який дає змогу забезпечити виконання ним зобов'язань, в тому числі із сплати митних платежів, та дозволяє зробити висновок про відповідність розрахункових показників підприємства коефіцієнтам платоспроможності (фінансової стійкості) та ліквідності, а також відсутність у такого підприємства незабезпечених від'ємних чистих активів.

В аспекті досліджуваного критерію принципово важливе значення мають темпоральні рамки. Умови фінансової стійкості застосовуються по відношенню до останніх трьох років до моменту подання заяви на авторизацію АЕО. У разі, якщо підприємству-заявнику менше трьох років, для оцінки береться період фактичного існування такого підприємства (визначається з моменту реєстрації такого підприємства). При цьому, способи забезпечення від'ємних чистих активів, коефіцієнти платоспроможності (фінансової стійкості) та ліквідності підприємства, а також порядок перевірки відповідності підприємства вказаному критерію встановлюються Кабінетом Міністрів України [39].

Таким чином, підприємство може вважатися фінансово стійким та таким, що задовольняє третьому критерію лише у разі, якщо коефіцієнти платоспроможності (фінансової стійкості) та ліквідності, розраховані за даними його фінансової звітності, відповідають нормативним значенням, встановленим Кабінетом Міністрів України, а чисті активи не є від'ємними. Тобто, згідно з вимогами законодавства України фінансова стійкість підприємства визначається за допомогою формального розрахунку

коефіцієнтів та встановлення відсутності податкового боргу без аналізу митними органами України діяльності підприємства при оцінці його відповідності критерію стійкого фінансового стану. Як з'ясувалось на практиці, після встановлення КМУ таких нормативних коефіцієнтів в 2020 році, українські підприємства зіткнулися з викликом підтвердити свою фінансову стійкість, адже їх показники частково не відповідали нормативно визначеним коефіцієнтам. Причиною цього, головним чином, є потреба у залученні фінансування, як у материнських компаній, так і на умовах кредитування - у банківських установ.

В ході дисертаційного дослідження було виявлено наявність окремих відмінностей в нормативному регулюванні та підходах до оцінки фінансової стійкості підприємств для отримання статусу АЕО в Україні та в ЄС, що більш детально висвітлюється в Розділі 3.

В свою чергу такі відмінності, а також високі значення коефіцієнтів, встановлені Кабінетом Міністрів України, і відсутність законодавчої можливості для митного органу при оцінці відповідності критерію стійкого фінансового стану взяти до уваги інші фактори та документи, окрім значень коефіцієнтів, негативним чином впливають на можливість отримання українськими підприємствами статусу АЕО.

На першопочаткових етапах запровадження та становлення в Україні правового інституту АЕО таку логіку законодавця можна було зрозуміти та пояснити, зокрема тим, що в митних органах відсутні фахівці належного рівня у сфері бухгалтерського обліку та аудиту, які здатні глибоко проаналізувати та оцінити фінансову звітність та стан підприємства у сукупності з іншими обставинами та документами. Тому, законодавець вирішив обмежити процес оцінки відповідності підприємства критерію фінансової стійкості формальним розрахунком коефіцієнтів та отриманням підтвердження про відсутність у підприємства податкового боргу. Однак, як показало практичне застосування цих норм законодавства, з 2019 по 2022 рік, за три роки з моменту нормативного закріплення повноцінного інституту

АЕО, авторизація АЕО була надана лише одній компанії, що є недостатнім показником.

Повномасштабне вторгнення російської федерації на територію України 24 лютого 2022 року та розв'язана нею агресивна війна проти України призвели до збільшення тимчасово окупованої території України, пошкодження, а іноді і до повного знищення майна, падіння національної економіки, унеможливлення звичайної зовнішньоекономічної діяльності через заблоковані транспортно-логістичні шляхи, що в свою чергу завдало збитків українським підприємствам та, в загальному, негативно позначилось на їх фінансовому стані. Враховуючи наведені обставини, а також з метою створення стимулів для заохочення українських підприємств до отримання авторизації АЕО, в Митний кодекс України було запроваджено тимчасову норму (на період дії воєнного стану, введеного в Україні Указом Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022 р. № 64/2022, затвердженим Законом України «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022 р. № 2102-ІХ, та протягом одного року з дня його припинення чи скасування), якою встановлено більш м'які вимоги в частині оцінки (повторної оцінки, моніторингу) з метою надання авторизації АЕО відповідності розрахункових показників підприємства та визначено, що протягом вказаного періоду «використовуються такі значення показників (коефіцієнтів) платоспроможності (фінансової стійкості) та ліквідності підприємства: коефіцієнт покриття (Кпокp) $\geq 0,2$; коефіцієнт платоспроможності (автономії) (Кплат) $\geq 0,1$; коефіцієнт фінансування (Кфін) ≤ 9 » [39].

Наведені зміни в Митний кодекс України, на нашу думку, безумовно є позитивними та покликані стимулювати більш широке коло підприємств подавати заяви про надання авторизації АЕО та користуватися спрощеннями та перевагами.

Однак, навіть через півроку після набрання чинності вказаними законодавчими змінами кількість підприємств, яким надано авторизацію АЕО не зросла не тільки через тривалий період підготовки та розгляду документів, необхідних для отримання авторизації, а і у зв'язку з тим, що в Україні встановлено обов'язкову відповідність підприємства-заявника фінансовим коефіцієнтам та відсутність незабезпечених від'ємних чистих активів. Способами забезпечення таких активів в силу приписів Постанови Кабінету Міністрів України від 27 вересня 2022 р. № 1092 «Деякі питання реалізації положень Митного кодексу України щодо надання авторизацій» є фінансовий банківський вексель або гарантії платежу банку, надані кредиторам підприємства, страхування підприємством ризиків невиконання зобов'язань, через які виникли негативні чисті активи, передача майна у заставу [17]. Однак, якщо у підприємства чисті активи за даними фінансової звітності становлять менше нуля, але від'ємне значення чистих активів підприємством забезпечено як описано вище, підприємство все одно не в повній мірі задовольнятиме розглядуваному критерію для отримання авторизації АЕО через те, що при розрахунку коефіцієнту платоспроможності (Кплат) та коефіцієнту фінансування (Кфін) самою формулою не передбачено забезпечення чистих активів.

4. Критерій практичних стандартів компетенції та професійної кваліфікації. Даний критерій має професійно-орієнтований характер, адже тісно пов'язаний із вимогами саме до працівників підприємства заявника. Ще однією відмінною рисою даного критерію, що робить його певною мірою унікальним, є альтернативний характер умов його відповідності. Так, усі інші критерії складаються з набору безальтернативних умов, які повинні застосовуватися у їх сукупності, тоді як безпосередньо цей критерій вимагає відповідності хоча б одній із основних умов. Разом з тим маємо звернути увагу на ще одну рису даного критерію, а саме на те, що він, окрім основних альтернативних умов, передбачає нібито субсидіарні, проте обов'язкові до застосування умови (мова йде про умови та субумови, що закріплені в абз. 4–

9 ч. 4 ст. 14 Митного кодексу України). З конструктивної точки зору це не зовсім послідовний підхід до нормативного конструювання правових приписів, адже він може призвести до різотлумачення змісту даного критерію та спричинити різні підходи до його застосування. Хоча там і є акцент на суб'єктно-професійній орієнтованості обов'язкових безальтернативних до застосування умов, проте їх, з точки зору правил нормотворчої техніки, було б доцільно структурувати трохи в іншому форматі. У будь-якому разі змістовно даний критерій інтегрує в собі наступні умови:

- наявність у підприємства трирічного досвіду у міжнародному ланцюзі постачання товарів та наявність працівника, що відповідає за митні питання;

- наявність працівника, що має досвід здійснення митних формальностей протягом не менше трьох років;

Ці два вищезазначені критерії, з формально-юридичної точки зору, мають альтернативний характер – підприємство повинно забезпечити відповідність одному з них.

У подальшому наводяться фактично обов'язкові до застосування умови (кожна з цих умов повинна бути наявна). У цих умовах та субумовах чітко визначені вимоги, що висуваються до відповідального працівника підприємства-заявника, і полягають вони у такому:

- до сфери обов'язків особи, відповідальної за митні питання на підприємстві, повинні належати: взаємодія з митними органами в частині відповідності критеріям АЕО, здійснення особистого контролю за відповідністю підприємства таким критеріям АЕО, невідкладне інформування митних органів про будь-які відхилення підприємства від законодавчо визначених стандартів АЕО [39].

Таким чином, можемо констатувати, що нормотворцем зроблено посилений акцент саме на самоконтролі підприємства через уповноважених на це працівників в частині дотримання критеріїв АЕО. Більше того,

працівники підприємства, які уповноважені на провадження такого самоконтролю, мають значну міру свободи та незалежності з приводу комунікацій із владним суб'єктом. Фактично такий підхід можна позначити як приклад часткового перенесення публічних функцій на внутрішні одиниці самого приватного суб'єкта. Такий уповноважений працівник підприємства є своєрідним «вартовим», що наділений широким колом повноважень із гарантування стабільності та належності функціонування свого роботодавця у режимі авторизації АЕО. У цьому, зокрема, проявляється комплексність аналізованого критерію авторизації АЕО.

5. Безпековий критерій. Насамперед, зазначимо, що цей критерій є актуальний для цілей саме типу АЕО-Б і, безумовно, має принципово важливе значення. Як зрозуміло з його лаконічного позначення, він стосується саме безпекових вимог, які висуваються до підприємства, що прагне отримати авторизацію АЕО-Б. У структурованому вигляді список вимог такий:

– облаштування об'єктів та їх конструкція (будівлі, споруди майданчики тощо) характеризується таким типом захисту, що є достатнім для унеможливлення протиправного проникнення на такі об'єкти третіх осіб;

– на підприємстві діють процедури та інструкції, що спрямовані на:

а) унеможливлення протиправного доступу до об'єктів підприємства-заявника;

б) унеможливлення несанкціонованого доступу третіх осіб, попередження та виявлення потенційно можливих несанкціонованих дій з комерційним транспортом та/або товарами, які в майбутньому підлягатимуть безпосередньому митному контролю;

в) ідентифікацію контрагентів та застосування договірної практики щодо покладення на таких контрагентів безпекових вимог;

г) забезпечення контролю безпечного доступу на використовуваних заявником об'єкти;

г) перевірку доброчесності та професійних якостей потенційних кандидатів, які прагнуть зайняти посади, що безпосередньо чи дотично стосуються безпеки на підприємстві-заявнику;

д) підвищення кваліфікації працівників підприємства-заявника (на постійній основі);

– наявність на підприємстві спеціального працівника, до посадових обов'язків якого належить взаємодія з митними органами з питань надійності та безпеки.

Підприємство також може підтвердити відповідність безпековому критерію авторизації АЕО за умови наявності у підприємства-заявника міжнародного сертифіката про дотримання стандартів безпеки та надійності [39]. Фактично у підприємства є вибір: підтвердити відповідність безпековим критеріям, виходячи з вимог/субвимог, закріплених у ч. 5 ст. 14 Митного кодексу України, або ж отримати міжнародний сертифікат про дотримання стандартів безпеки та надійності.

2.3. Спрощення та переваги АЕО

Отримання підприємством статусу АЕО не є самоціллю. Отримання статусу АЕО має на меті, в першу чергу, набути авторизацію на застосування передбачених законодавством України з питань митної справи спрощень та переваги. Слід зауважити, що до 01.10.2022 р. для кожного типу авторизації АЕО передбачався свій набір спеціальних спрощень та переваг. Починаючи з 01.10.2022 р. з терміносполуки «спеціальні спрощення» прибрали слово «спеціальні». Також було уніфіковано систему спрощень. Тепер вони не поділяються на окремі системи – для АЕО-Б та АЕО-С. Що, однак, не можна сказати про переваги. Переваги так і залишилися поділені на окремі системи для кожного типу авторизації АЕО. Це не означає, що окремі переваги не можуть дублюватися для обох типів авторизації АЕО. У подальшому пропонуємо більш предметно розглянути спрощення та переваги, якими можуть користуватися підприємства, що отримали авторизацію АЕО.

Питання спрощень та переваг має як матеріально-правову, так і процедурну складову. При цьому потрібно зауважити, що у терміносполуці «спрощення та переваги» процедурна складова отримує свій яскравий вияв саме у частині спрощень. Що ж стосується переваг, то процедурна складова стосовно них виражена меншою мірою.

Коли мова йде про спрощення та переваги АЕО, то вбачається за доречно у першу чергу розглянути матеріально-правову складову, а вже потім аналізувати процедурний складник.

Матеріально-правова складова. Варто відмітити, що матеріально-правова складова досліджуваного явища закріплена у ст. 13 Митного кодексу України («Спрощення та переваги»). У вищенаведеній терміносполуці є дві відносно самостійні складові: 1) спрощення і 2) переваги.

Таким чином, за результатами авторизації АЕО підприємство може розраховувати на набори таких двох позитивних наслідків.

Не зайве повторити, що набір спрощень є уніфікованим як для АЕО-С, так і для АЕО-Б, та інтегрований в єдину систему. Що стосується переваг, то вони прямо залежать від типу авторизації АЕО.

Як уже відмічалось раніше, до 01.10.2022 р. законодавством передбачалися окремі системи спеціальних спрощень та переваг залежно від типу авторизації АЕО. Так, для суб'єктів, які отримали авторизацію АЕО-С, передбачалися наступні спеціальні спрощення: фінансова гарантія загального характеру; можливість самостійного накладення спеціальних пломб; декларування за спрощеною процедурою; випуск товарів за місцезнаходженням [38].

Задля повноти дослідження розглянемо спеціальні спрощення, якими раніше наділялися суб'єкти господарювання, що отримали авторизацію АЕО-Б. До 01.10.2022 р. Митним кодексом України передбачалося, що підприємство, яке отримало авторизацію АЕО-Б, має право на застосування тільки одного спрощення – можливість самостійного накладення спеціальних

пломб. Жодних інших спеціальних спрощень для відповідного типу авторизації законодавством України з питань митної справи не передбачалося

Наразі уніфікована система спрощень для АЕО передбачена в ч. 1 ст. 13 Митного кодексу України. До відповідних спрощень належать:

- загальна гарантія;
- загальна гарантія із зменшенням розміру забезпечення базової суми на 50 відсотків;
- загальна гарантія із зменшенням розміру забезпечення базової суми на 70 відсотків;
- звільнення від гарантії;
- самостійне накладання пломб спеціального типу;
- процедура спрощеного декларування;
- процедура випуску за місцезнаходженням [39].

Як видно, перелік спрощень розширився, однак їх система не є вичерпною, адже підприємство, що отримало авторизацію АЕО, має право на застосування спрощень, що передбачаються і чинними міжнародними договорами України.

Що ж стосується переваг, то підприємство із авторизацією АЕО-С має можливість користуватися такими перевагами (ч. 3 ст. 13 Митного кодексу України):

- митні формальності щодо транспортних засобів комерційного призначення/товарів здійснюється у порядку першочерговості;
- зниження ступеня ризику для визначення переліку митних формальностей автоматизованою системою митного оформлення;
- спеціальна смуга руху для комерційних автомобільних транспортних засобів підприємства із відповідною авторизацією у пункті пропуску через державний кордон (у разі її фактичної наявності на конкретному пункті пропуску);

– можливість використовувати національний логотип АЕО [39].

Що стосується переваг, якими можуть користуватися підприємства із авторизацією АЕО-Б, то їх система є більшою. До них належать:

– направлення митним органом попереднього повідомлення про необхідність проходження митних формальностей ще до моменту переміщення товарів/транспортних засобів комерційного призначення через митний кордон України;

– митні формальності щодо транспортних засобів комерційного призначення/товарів підлягають виконанню у першочерговому порядку;

– автоматизована система митного оформлення знижує ступінь ризику для цілей визначення переліку необхідних для застосування митних формальностей;

– спеціальна смуга руху для комерційних автомобільних транспортних засобів підприємства з відповідною авторизацією у пункті пропуску через державний кордон (у випадку її фактичної наявності на конкретному пункті пропуску);

– можливість використовувати національний логотип АЕО [39].

З-поміж вищезазначених переваг найбільший інтерес викликає попереднє повідомлення митним органом про майбутню реалізацію митних формальностей. З одного боку, це суттєва перевага підприємства АЕО мати можливість правильно оцінювати свої темпорально-організаційні витрати, тоді як з іншого – якщо суб'єкт господарювання керується у своїх діях не зовсім правомірною логікою, то відповідна перевага може стати основою для вчинення правопорушення. Балансу інтересів дотриматися у такому випадку не зовсім просто. У зв'язку із цим законодавцем і було формалізовано своєрідну «компенсаційну» норму, яка і повинна унеможливити такий дисбаланс інтересів. Мова йде про положення, що надає можливість митним органам не робити відповідного повідомлення (абз. 7 ч. 4 ст. 13 Митного кодексу України). Реалізується таке повноваження за дискрецією владного

суб'єкта. Однак ми наголошуємо на об'єктивній необхідності такого положення, адже в інакшому випадку це потенційно може призвести до значних корупційних ризиків та порушення самої логіки функціонування інституту АЕО.

Не можна не звернути увагу на позитивний аспект нормотворення в сфері регулювання діяльності АЕО, тож варто зазначити, що законодавець послідовно дотримується принципу недискримінації та взаємності у частині надання «дзеркальних» переваг підприємствам-нерезидентам на підставі чинних міжнародних договорів (ч. 9 ст. 13 Митного кодексу України).

Як було нами описано вище в дослідженні, на час воєнного стану та протягом одного року від його скасування або припинення законодавцем знижено розрахункові показники підприємства коефіцієнтам платоспроможності (фінансової стійкості) та ліквідності, яким має відповідати підприємство, щоб задовольняти критерію стійкого фінансового стану. Однак, відповідно до частин 2-4 статті 312-1 Митного кодексу України однією із підстав для надання підприємству авторизації на застосування таких спрощень, як загальна гарантія із зменшенням розміру забезпечення базової суми на 50%, із зменшенням такої суми на 70% та звільнення від гарантії, є відповідність такого заявника повному, не пом'якшеному критерію стійкого фінансового стану [39]. Отже, отримання підприємством статусу АЕО-С із застосуванням тимчасових, «знижених» розрахункових коефіцієнтів, не гарантує останньому право на застосування вказаних спрощень. Відповідно, надання підприємству із статусом АЕО, авторизації на їх застосування має здійснюватися в рамках окремої процедури, що передбачає законодавчо визначену необхідність відповідності розрахункових показників підприємства загальним, а не тимчасовим, більш м'яким, коефіцієнтам платоспроможності (фінансової стійкості) та ліквідності. Така модель, на нашу думку, не є вдалою, оскільки спонукає підприємства отримувати авторизації на окремі спрощення, без отримання статусу АЕО

вцілому. Окрім того, слід зазначити про деяку відмінність існуючих в європейській практиці підходів до надання авторизації на спрощення, пов'язані з зменшенням базової суми гарантії чи із звільненням від неї.

Процедурна складова. Основу процедурної складової в аспекті спрощень та переваг становить алгоритм отримання дозволів на застосування спрощень. Процедурну складову авторизації АЕО доцільно розглядати крізь призму «до та після» (мова йде про реформування інституту АЕО, що набрало чинності після 07.10.2022 р., та регулювання інституту АЕО, що діяло до цього моменту). Так, протягом останніх років процедурне регулювання АЕО здійснювалося в редакції двох нормативно-правових актів:

– Закону України «Про внесення змін до Митного кодексу України щодо деяких питань функціонування авторизованих економічних операторів» від № 141-IX від 02.10.2019 р. – був чинний до 01.10.2022 р. [70];

– Закону України «Про внесення змін до Митного кодексу України та інших законів України щодо деяких питань виконання глави 5 розділу IV Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони» № 2510-IX від 15.08.2022 р. – набув чинності 01.10.2022 р. [69].

Варто звернути увагу на те, що до набрання чинності новим законом регулювання процедур отримання спрощень мало суттєві відмінності. Для порівняння і належної оцінки розглянемо процедури отримання спеціальних спрощень, які існували до 01.10.2022 р.

Відповідний алгоритм щодо отримання дозволу на ці преференції регулювався положеннями ст. 13¹ Митного кодексу України. Для різних типів спеціальних спрощень передбачалися свої особливості отримання дозволів, тож на це потрібно було зважати суб'єкту господарювання при подачі заяви на отримання таких спрощень. Уся процедура отримання спеціальних спрощень була закріплена в рамках законодавчо-

систематизованих приписів окремо взятої статті Митного кодексу України. Зауважимо, що процедура надання дозволів на отримання спрощення для АЕО отримує свою формалізацію як в інституційно закріплених нормах для регулювання відносин з АЕО, так і в інших приписах Митного кодексу України (ціла низка положень ст. 19 Митного кодексу України з позначкою прим).

Для застосування будь-якого із спрощень АЕО повинен пройти авторизацію для застосування такого спрощення. Загальні положення про надання відповідної авторизації закріплені у ст. 13 Митного кодексу України, де зазначається, що для отримання авторизації на застосування конкретного спрощення підприємство повинно подати: 1) заяву про надання авторизації на застосування спрощення; та 2) анкету самооцінки.

Для отримання авторизації на застосування кожного окремо взятого спрощення суб'єкту господарювання потрібно пройти відповідну процедуру авторизації. Що стосується такого спрощення, як процедура випуску за місцезнаходженням, то для нього потрібно отримувати окрему авторизацію для кожного об'єкта підприємства заявника (для кожної споруди, будівлі, закритого чи відкритого майданчика тощо).

Розгляд заяви для авторизації на застосування спеціального спрощення проходить два умовні процедурні блоки:

- 1) попередній розгляд заяви – протягом 15 днів (пп. 2 ч. 2 ст. 19⁵ Митного кодексу України);
- 2) власне розгляд заяви – протягом 120 днів (пп. 2 ч. 1 ст. 19⁶ Митного кодексу України) [39].

Проте, законом передбачений скорочений строк розгляду заяви та документів для надання авторизації, якщо підприємство вже має чинну авторизацію та вже пройшло оцінку відповідності усім критеріям та/або умовам, дотримання яких необхідно для надання авторизації, щодо якої подано заяву (абз. 2 ч.1 ст. 19⁶ Митного кодексу України) [39].

Авторизація на застосування будь-яких спрощень надається на безоплатній та безстроковій основі. Рішення про надання авторизації на застосування спрощення закріплюється в наказі Державної митної служби України.

Однак це не означає, що після отримання авторизації на застосування спрощення підприємство не може цю преференцію втратити. Суб'єкт господарювання, що отримав дозвіл на застосування певного спрощення, повинен перманентно підтримувати комунікацію із митними органами. Так, у випадку настання будь-яких обставин та/або подій, що можуть мати безпосередній вплив на застосування певного спрощення, підприємство повинно невідкладно інформувати про такі обставини (події) митні органи.

Отже, резюмуючи, зазначимо, що позитивним вбачається систематизованість та структурованість системи спрощень та переваг залежно від типу авторизації АЕО, а також те, що система спрощень наразі є уніфікованою. При цьому не можна применшувати значення і процедурно-правового регулювання алгоритмів надання дозволів на застосування спрощень.

2.4. Моніторинг відповідності критеріям для надання авторизації. Зупинення, скасування та анулювання рішення про надання авторизації авторизованого економічного оператора

Отримання підприємством авторизації АЕО ще не означає, що такий статус відповідному суб'єкту господарювання гарантований назавжди. Дотримання критеріїв та умов відповідності таким критеріям є перманентним обов'язком суб'єкта господарювання. Контроль за дотриманням таких критеріїв та умов реалізуються митні органи шляхом застосування таких механізмів, як: 1) моніторинг; 2) повторна оцінка. Ці контрольні-процедурні інструменти регламентуються процедурними приписами Митного кодексу України.

Систематичний контроль за відповідністю критеріям АЕО називається моніторингом відповідності. Регулюються процедури моніторингу відповідності положеннями ст. 19¹² Митного кодексу, а його здійснення покладено на Державну митну службу України. При цьому до реалізації моніторингу відповідності можуть залучатися митні органи за місцезнаходженням АЕО. Зауважимо, що цей вид контрольного заходу не варто сприймати як спорадичну несистематизовану процедуру, оскільки його здійснення відбувається за завчасно розробленими планами проведення таких заходів. Реалізація заходів моніторингу має територіально обумовлену прив'язку. Так, реалізація цілої низки контрольних заходів покладається безпосередньо на митницю за місцезнаходженням АЕО. До територіально обумовлених за сферою контрольних повноважень прирівнюються також митниці, у зоні діяльності яких:

- розташовані об'єкти підприємства з авторизацією АЕО;
- суб'єкт господарювання з авторизацією АЕО провадить операції з товарами;
- АЕО зберігає документи, комерційну та транспортну документацію, бухгалтерського обліку (документи, які мають значення для цілей моніторингу відповідності) [39].

Законодавством визначений підхід, відповідно до якого заходи моніторингу проводяться за результатами використання системи управління ризиками, з урахуванням інформації, отриманої під час розгляду заяви, або отриманої від самого підприємства, а також іншої інформації, наприклад з баз даних, отриманої від інших державних органів. Підвищений рівень ризику застосовується до підприємств, що зареєстровані менше 3 років, протягом першого року від надання їм авторизації [39].

Відомості про результати заходів моніторингу фіксуються у єдиній автоматизованій інформаційній системі митних органів. Залежно від характеру наслідків реалізації заходів моніторингу, можливі такі види рішень митного органу:

- про внесення змін до рішення;
- про перегляд рішення (повторна оцінка відповідності);
- про зупинення рішення;
- про скасування рішення;
- про анулювання рішення;
- про залишення рішення без змін [39].

Звичайно, що для підприємства, яке отримало авторизацію АЕО, найбільш неприємними є негативні рішення митного органу, які можуть бути ухвалені за наслідками моніторингу. Щодо останнього, то все залежить від того, наскільки суттєвою є невідповідність підприємства критеріям АЕО. Так, якщо митний орган за наслідками моніторингу виявив, що підприємство об'єктивно не відповідає хоча б одному критерію з усієї їх множинності, то в такому разі митниця направляє конкретне подання про зупинення дії авторизації АЕО. Якщо ж буде виявлено певні окремо взяті обставини, які побічно дають можливість вважати, що підприємство може не відповідати певному критерію, митний орган приймає рішення про необхідність проведення повторної оцінки відповідності такого підприємства.

Після цього заходи моніторингу плавно переходять в інші процедури – процедури повторної оцінки відповідності, шляхом якої і відбувається перегляд рішення. При цьому важливо, що повторна оцінка може стосуватися виключно недоліків, які були виявлені за результатами попередньо реалізованих процедур моніторингу. Процедури повторної оцінки відповідності критеріям та/або умовам авторизації АЕО повинні бути реалізовані протягом 30 днів з моменту прийняття митним органом відповідного рішення. Водночас рішення про авторизацію АЕО на період проведення повторної оцінки відповідності не зупиняється [39].

Підприємство, щодо якого реалізовувався такий контрольний захід (повторна оцінка), повинно бути невідкладно поінформоване про його результати. Так, якщо порушень не було виявлено, то митний орган приймає рішення про залишення первинного рішення (про надання авторизації) без

змін. У разі, якщо порушення мало місце, то тоді митний орган уповноважений прийняти одне з наступних рішень: про зупинення рішення; про скасування рішення; про анулювання рішення [39].

Щодо питання про зупинення авторизації АЕО маємо зауважити, що у процедурному розумінні воно є набагато складнішим та комплексним явищем. Щоб прийняти рішення про зупинення авторизації, потрібно послідовно розглянути підстави, строки та порядок зупинення авторизації АЕО, що регулюються положеннями ст. 19¹⁵ Митного кодексу України («Зупинення рішення митного органу»).

Слід зважати на те, що підставами для зупинення авторизації АЕО є:

1) заява підприємства: приватний суб'єкт сам усвідомлює, що не відповідає критеріям АЕО та подає відповідну заяву про зупинення дії авторизації;

2) реалізація заходів моніторингу відповідності: за результатами моніторингу митний орган визначає невідповідність такого підприємства критеріям авторизації та приймає рішення про зупинення авторизації АЕО;

3) реалізація процедур із перегляду рішення: за результатами проведення процедур перегляду рішення митний орган може виявити невідповідність підприємства одному (і це вже буде достатньою підставою) або декільком критеріям авторизації.

Протягом строку зупинення авторизації АЕО підприємство може привести свою діяльність у відповідність до вимог законодавства України з питань митної справи, про що подає відповідне повідомлення митному органу. Митний орган повинен розглянути вищезазначене повідомлення та прийняти оцінку про застосування вжитих заходів протягом 7-денного строку з моменту отримання такого повідомлення [39].

Підприємство, щодо якого було зупинено дію авторизації АЕО, не може користуватися перевагами та спрощеннями АЕО. Що стосується темпоральних рамок зупинення дії авторизації, то вони залежать від підстав

зупинення такої авторизації. Для цілей зупинення дії авторизації АЕО застосовуються наступні процедурні строки:

– 90-денний строк, якщо мова йде про зупинення на підставі власної заяви підприємства;

– 30-денний строк, якщо підставою для зупинення такої авторизації є дії владного суб'єкта.

Однак це не означає, що протягом дії такого зупинення авторизації підприємство не може виправити ситуацію. У цьому і полягає цільове призначення механізму зупинення авторизації – дати можливість підприємству привести свою діяльність у відповідність до критеріїв та умов відповідності АЕО. Про вжиття заходів щодо приведення діяльності підприємства у відповідність з критеріями АЕО суб'єкт господарювання повинен повідомити митний орган. Владний суб'єкт, у свою чергу, аналізує вжиті суб'єктом господарювання заходів та надає їм оцінку. Процедура вивчення та оцінювання вжитих підприємством заходів може тривати не більше ніж 30 днів. Якщо таких заходів недостатньо для виправлення ситуації, то в такому разі митний орган приймає одне з рішень: а) про скасування рішення; б) про внесення змін до рішення; в) про анулювання рішення.

Є у законодавстві і певні гарантійні механізми, які спрямовані на забезпечення стабільності функціонування інституту АЕО. Так, якщо владний суб'єкт прийняв рішення про зупинення дії авторизації АЕО, то вже розпочаті процедури з проведення митних формальностей повинні завершитися, виходячи із правового режиму функціонування АЕО [39].

Найбільш очевидним негативним наслідком невідповідності підприємства критеріям та/або умовам рішення про надання авторизації АЕО є скасування авторизації АЕО. Законодавець передбачив вичерпний перелік альтернативних підстав для скасування рішення митного органу про надання авторизації. Процедурні положення, що регулюють питання анулювання авторизації АЕО, закріплені у приписах ст. 19¹⁷ «Скасування рішення

митного» Митного кодексу України [39]. Зокрема, скасування авторизації АЕО може відбутися і за добровільною заявою самого підприємства. Адже в ході господарської діяльності можуть виникнути події та обставини, які унеможливають подальше дотримання підприємством визначених рішенням умов, або внаслідок яких підприємство перестало відповідати критеріям відповідності та/або умовам надання рішення, та вжиття заходів для забезпечення відновлення такої відповідності не вбачається можливим. Іншою підставою є встановлення певних фактів за результатами моніторингу відповідності, наприклад, набрання чинності рішенням про скасування іншої авторизації, наявність якої є необхідною умовою. Ще однією підставою для скасування рішення є відсутність реакції підприємства, невжиття ним до завершення строку зупинення рішення заходів, необхідних для забезпечення відновлення відповідності підприємства критеріям та/або умовам надання рішення. Або ж якщо вжиття таких заходів підприємством не задовольнило митний орган, внаслідок чого він підтверджує невідповідність підприємства критеріям та/або умовам надання рішення. Дещо дискусійною виглядає така підстава для скасування рішення, як встановлення митним органом невідповідності ухваленого раніше рішення вимогам законодавства України з питань митної справи, адже орган фактично сам переглядає своє ж рішення, при ухваленні якого з якихось причин не побачив його невідповідності вимогам законодавства, можливо навіть з власної вини допустивши таку невідповідність. Натомість, негативні правові наслідки від цього буде нести підприємство, в той час як для самого митного органу законом не визначено негативних правових наслідків, притягнення до відповідальності його службових осіб.

Окрім того, слід зазначити, що статті 12, 14, 19⁷, 19¹⁷ Митного кодексу України при їх аналізі у сукупності не характеризується термінологічною єдністю, а частина з них містять в собі певні недоліки нормотворчої техніки. Так, зокрема, в частині 3 статті 12 Митного кодексу України вживається конструкція «для надання авторизацій застосовуються такі критерії», що

вказує на те, що саме відповідність підприємства певним критеріям є підставою для надання йому одного або обох типів авторизацій [39]. При цьому, стаття 14 Митного кодексу України, за задумом законодавця, має розкривати критерії надання авторизації через деталізацію умов відповідності критеріям. Водночас, в підпункті «а» пункту 2 частини 4 статті 14 Митного кодексу України вживається конструкція «взаємодія з митними органами з питань відповідності підприємства критеріям та/або умовам авторизації», що вказує на те, що це дві різні категорії, які не співвідносяться як частина і ціле [39]. Крім того, в статті 19⁷ Митного кодексу України, якою передбачена процедура розгляду заяви, зокрема і про надання рішення, використовується терміносполука «відповідність підприємства критеріям та/або умовам надання рішення», а в статті 19¹⁷ «Скасування рішення митного органу» Митного кодексу України вживається ще більш громіздка терміносполука «недотримання підприємством умов, визначених рішенням, або невідповідність підприємства критеріям та/або умовам надання рішення» [39]. Такі недоліки нормотворчої техніки та розширювального використання термінів в одних статтях відносно іншої, так би мовити, основної статті, яка визначає критерії для надання авторизації АЕО, є наслідком обрання законодавцем при вдосконаленні глави 4 Митного кодексу України в частині визначення порядку прийняття рішень митними органами, підходу, за яким норми про порядок та умови прийняття рішень митними органами стосовно діяльності авторизованого економічного оператора та рішень стосовно інших декларантів не розділені. Натомість, для забезпечення правової визначеності та враховуючи специфіку ухвалення рішень митними органами щодо АЕО, що має окремий правовий статус, та інших декларантів, якими можуть бути і фізичні особи, вбачається доцільним розділити ці норми в окремі статті Митного кодексу України: окремо щодо регламентації порядку та умов ухвалення рішень митними органами стосовно діяльності АЕО та окремо щодо регламентації порядку та умов ухвалення рішень митними органами стосовно інших декларантів.

Слід зазначити, що хоча і рішення про скасування авторизації АЕО, і рішення про анулювання такої авторизації ухвалює центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну митну політику – Державна митна служба України, існує законодавчо визначена різниця між цими двома видами рішень, яка полягає у відмінності підстав для ухвалення таких рішень, відмінності щодо часу втрати чинності рішеннями, що скасовуються або анулюються, та відмінності їх правових наслідків.

Про підстави для скасування рішення про авторизацію АЕО зазначено вище. Підставами ж для анулювання рішення про авторизацію АЕО є наявність наступного юридичного складу (повинні бути наявні всі елементи юридичного складу):

1) рішення було прийнято на підставі неповних та/або недостовірних інформаційних даних;

2) підприємству-заявнику мало бути відомо або ж було відомо про те, що інформація, яка лягла в основу прийнято рішення, є неповною та/або недостовірною;

3) митний орган у разі, якщо б інформація мала повний та/або достовірний характер, прийняв би інше рішення [39].

Різниця за ознакою моменту втрати чинності рішенням, що скасовується, та рішенням, що анулюється, полягає в тому, що рішення, що скасовується, втрачає чинність з дня набрання чинності рішенням митного органу про скасування рішення, а рішення, яке анулюється, вважається недійсним з дня набрання ним чинності. Оскільки таке рішення ухвалювалося на підставі завідомо для підприємства неповної та/або недостовірної інформації, правовим наслідком анулювання рішення є не лише його недійсність, а і притягнення підприємства до відповідальності, передбаченої Митним кодексом України та іншими законами України, за негативні наслідки застосування такого рішення з дня його ухвалення, а також неможливість отримати авторизацію протягом трьох років за дати анулювання. Рішення про анулювання реєстрації АЕО не є безапеляційним.

Підприємство має можливість застосувати процедуру права бути почутим та/або оскаржити відповідне рішення митного органу про анулювання рішення про авторизацію АЕО. Анулювання авторизації АЕО унеможливило використання підприємством спрощень та переваг, передбачених для АЕО.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

Підсумком вивчення та аналізу питань, що становлять зміст другого розділу дисертації, стало таке:

1. Обґрунтовано зв'язок фактичних обставин з юридичними фактами. Перехід фактичних обставин у статус юридичних фактів забезпечується за допомогою права. Саме право є визначальним чинником, що трансформує звичайні суспільні відносини у власне правовідносини. Наголошено, що звичайні фактичні обставини, набувши ознак юридичних фактів, трансформуються в юридично значущі обставини.

2. Зазначено, про наявність у Митному кодексі України спеціального гарантійного механізму в частині процедур авторизації АЕО (ч. 6 ст. 195 Митного кодексу України). Мова йде про автоматичне прийняття заяви до розгляду, якщо протягом строків попереднього розгляду заявника не було повідомлено про відмову в розгляді заяви. Цей гарантійний механізм спрямований на забезпечення реалізації прав та інтересів особи заявника (приватного суб'єкта) та формування умов дотримання дисципліни митним органом (владним суб'єктом).

3. Констатовано, що у митного органу доволі широкі дискреційні повноваження в частині направлення запитів на отримання тих чи інших документів/інформації в рамках процедур авторизації АЕО. Головне призначення таких широких дискреційних повноважень – забезпечити об'єктивність прийняття виваженого та вивіреного рішення владним суб'єктом. Для запиту таких документів/інформації митним органом має

бути прийняте відповідне рішення. При цьому повинні надаватися як пояснення, так і запитувані документи. Запит документів та інформації може бути повторним у зазначених випадках: 1) документи/інформація, що була надана на запит митного органу, має певні розбіжності; 2) документи/інформація, що була надана на запит митного органу, не містить всіх відомостей, необхідних для прийняття владним суб'єктом відповідного рішення.

4. Здійснено систематизацію прав та обов'язків учасників процедур із авторизації АЕО. Відмічено чітку структурованість таких прав та обов'язків. Визначено наступні категорії прав митних органів в рамках процедур авторизації АЕО: 1) контрольні правомочності; 2) інформаційні права; 3) права на експертне забезпечення; 4) права на доступ до первинних документів; 5) права доступу до електронно-інформаційних систем; 6) права на доступ до об'єктів заявника; 7) права на опитування; 8) інші права, що визначаються положеннями Митного кодексу України та іншими нормативно-правовими актами. У рамках процедур авторизації АЕО на посадових осіб митного органу покладаються такі обов'язки: 1) обов'язок телеологічно-орієнтованого використання інформації; 2) обов'язок із нерозголошення конфіденційної інформації; 3) обов'язок належної міри поваги до представників підприємства-заявника; 4) обов'язок із повідомлення про недоліки; 5) обов'язок із забезпечення посадових осіб підприємства інформацією; 6) обов'язок із продовження процедурних строків; 7) обов'язок узгодження графіків виїзду на об'єкти підприємства заявника; 8) обов'язок не перешкоджати належному порядку роботи підприємства; 9) дотримуватися інших обов'язків, визначених чинним законодавством. Чітко окресленими правами та обов'язками наділені також посадові особи підприємства-заявника. Так, до прав, що належать приватному суб'єкту відповідних відносин, відносяться: 1) право на ідентифікацію посадових осіб митних органів; 2) право на пред'явлення документів/надання пояснень; 3) право на отримання інформації; 4) право

вимоги щодо дослідження інформації, яка свідчить на користь приватного суб'єкта; 5) інші права, що передбачені чинним митним або ж іншим галузевим законодавством. Що стосується обов'язків приватного суб'єкта, то вони наступні: 1) обов'язок не перешкоджати законній діяльності посадових осіб митних органів; 2) обов'язок визначати відповідальних осіб для цілей комунікації з митним органом; 3) обов'язок із забезпечення посадових осіб митних органів доступом до об'єктів підприємства-заявника; 4) обов'язок із надання технічного забезпечення; 5) інші обов'язки, передбачені чинним законодавством.

5. Зазначено, що специфічним процедурним нововведенням щодо інституту АЕО стало закріплене у 2022 р. право бути почутим. Потрібно зауважити, що це право є складноструктурованим процедурним правом, яке характеризується системною правореалізацією. Так, право бути почутим та процедурний механізм його реалізації отримав свою формалізацію в ст. 19⁹ Митного кодексу України. Фактично процедура реалізації права бути почутим має факультативний характер, а її призначення полягає в тому, щоб надати можливість приватному суб'єкту додатково аргументувати власну позицію. Втім, подання самих заперечень з боку підприємства ще не означає, що за результатами розгляду заяви про авторизацію АЕО не буде прийнято несприятливого рішення. Оцінка аргументації підприємства також характеризується підвищеною дискреційністю.

6. Резюмується, що процедурна складова авторизації АЕО характеризується своєю комплексністю. Тут і справді важко знайти абсолютно вивіреним баланс між інтересами приватного та владного суб'єкта у таких процедурах. Статус АЕО повинен одержати тільки суб'єкт господарювання, який і справді відповідає нормативно-закріпленим критеріям та вимогам. Навіть невідповідність одному критерію є критичною, адже тоді заявник не зможе отримати авторизацію АЕО. Разом з тим на законодавчому рівні закріплені компенсаційні механізми, які можуть нівелювати наслідки негативного розсуду посадових осіб митного органу, які

безпосередньо і проводять таку оцінку – можливість оскарження дій владного суб'єкта та процедура права бути почутим.

7. Констатовано, що набуття підприємством статусу АЕО не є самоціллю; головне – отримання можливості використання під час виробничої діяльності передбачених законодавством України з питань митної справи спрощень та переваг. Слід зауважити, що до 01.10.2022 р. для кожного типу авторизації АЕО передбачався свій набір спеціальних спрощень та переваг. Звернено увагу, що з 01.10.2022 р. з терміносполуки «спеціальні спрощення» законодавець прибрав слово «спеціальні», як зайве, тому що поняття «спрощення» в контексті його вживання у Митному кодексі України самодостатнє і додаткової ознаки не потребує. Також було уніфіковано систему спрощень, тепер вони не поділяються на окремі – для АЕО-Б та АЕО-С. Що, однак, не можна сказати про переваги: вони так і залишилися поділені на окремі системи для кожного типу авторизації АЕО. Проте це не означає, що якась з них не може дублюватися і застосовуватися для обох типів авторизації АЕО.

8. Встановлено, що отримання підприємством авторизації АЕО не означає, що такий статус відповідному суб'єкту господарювання гарантований назавжди. Дотримання відповідності встановленим критеріям та умовам є перманентним обов'язком суб'єкта господарювання із цим статусом. Контроль за дотриманням цих критеріїв та умов покладено на митні органи, які здійснюють його шляхом застосування таких інструментів, як: 1) моніторинг; 2) повторна оцінка. Регламентуються зазначені контрольні-процедурні інструменти процедурними приписами Митного кодексу України.

РОЗДІЛ 3

МІЖНАРОДНИЙ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД НОРМАТИВНОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ АЕО

3.1. Міжнародні підходи до встановлення стандартів діяльності АЕО

Сучасний інститут АЕО є вже доволі розвиненою нормативно-сформованою концепцією. У різних державах, а точніше сказати, в різних регіонах, міжнародних формуваннях, склалися свої підходи до закріплення інституту АЕО. Для більш глибокого розуміння його суті вбачається за доцільне послідовно розглянути в рамках нашого дослідження витoki АЕО як явища, що має насамперед правову природу, визначити основу його юридичного генезису та економічних чинників як каталізаторів виникнення та розвитку.

Концепція «юридичного походження» у західній правовій науці існує з 1990-х років у рамках порівняльних економіко-правових досліджень фінансового розвитку та захисту прав інвесторів, які виявили суттєві відмінності між країнами загального права та цивільного права [50]. Зокрема, були отримані емпіричні дані, що правові норми, які захищають інвесторів, систематично різняться залежно від правових традицій або походження. При цьому законодавство країн загального права, що походить від англійського права, більше захищає іноземних інвесторів, ніж цивільне законодавство, яке базується на системі римського права, зокрема на цивільному законодавстві Франції [115, с. 285–286]. Крім того, велика кількість досліджень у галузі економіки та права свідчить про те, що правова модель країни, відома як її «правове походження», має глибокі довгострокові наслідки для багатьох економічних, політичних і соціальних результатів [115].

Той факт, що конкретні правові норми систематично відрізняються в різних країнах залежно від типології правових систем, зрештою привів до чотирьох основних висновків:

- юридичні норми систематично відрізняються між країнами, і ці відмінності можна виміряти та оцінити кількісно;
- ці відмінності у правових нормах значною мірою пояснюються правовим походженням;
- основне історичне розходження правових традицій (орієнтація романо-германського права на реалізацію державної політики та орієнтація загального права на підтримку ринкових відносин) добре пояснює, чому відповідні правові норми відрізняються;
- виміряні відмінності в правових нормах мають значення для економічних і соціальних результатів [127, с. 326].

У цьому контексті термін «правове походження» вказує на вимірювану матеріальну характеристику конкретного правового явища.

При розгляді особливостей правового статусу АЕО категорія «правове походження» може використовуватися у двох аспектах. По-перше, це питання правового походження відповідних стандартів і правил; по-друге, це вплив національних правових традицій даних країн на особливості впровадження АЕО на національному рівні.

Вищезгадані теорії пов'язують правове походження з фінансовими результатами бізнесу, конкретизуючи останні через політичні та адаптивні особливості відповідної правової системи. У політичному аспекті особливості правових традицій можуть відрізнятися з точки зору пріоритету, який вони надають правам приватної власності порівняно з правами держави, що є важливим для економічного розвитку. В аспекті адаптації правові традиції розрізняються ступенем чутливості до зміни соціально-економічних умов. Тому негнучкі правові традиції породжують розриви між можливостями правового регулювання та потребами ринку, тоді як правові системи, які швидко адаптуються, сприяють економічному розвитку [115]. З огляду на це вважається, що системи континентального цивільного права мають більш несприятливі наслідки для фінансового розвитку, ніж системи загального права.

Концепція АЕО виникла майже одночасно як у країнах загального права, так і в країнах континентального права. З одного боку, можна простежити походження інституту АЕО від експериментів 1980-х років із розробкою програм «довіренних трейдерів» у Швеції та Нідерландах, які мали всі чіткі особливості сучасного статусу АЕО, включаючи добровільне отримання статусу на основі конкретних критеріїв, партнерський підхід, самооцінку, систему валідації, аналіз ризиків, широкі програми пільг, сертифікацію [122]. З іншого боку, основи програми АЕО, затвердженої Всесвітньою митною організацією (ВМО), були утворені у програмах США, ініційованих у відповідь на атаки 11 вересня 2001 р., включаючи Ініціативу безпеки контейнерів (CSI), Міжнародний кодекс безпеки суден і портових засобів (ISPS) та Митно-торговельне партнерство проти тероризму (С-ТРАТ) [131]. Зазначені програми зміщували акцент від протидії контрабанді та податковому шахрайству у бік безпеки ланцюгів поставок для підвищення національної безпеки.

Крім того, вся концепція АЕО, а отже, і стандарти його правового регулювання були щонайменше двічі «змішані» на наднаціональному рівні. По-перше, таке «змішування» відбулося в рамках ВМО, що привело до появи стандартів WCO SAFE 2005 р., які розвивалися в пізніших редакціях. По-друге, це відбулося в рамках Угоди СОТ про спрощення процедур торгівлі 2013 р. Крім того, слід враховувати регіональні особливості, наприклад, законодавство ЄС щодо АЕО.

Загалом, відповідно до інформації, наданої членами СОТ за 2020 р. у Світі нараховується: 97 діючих програм АЕО та 20 програм АЕО у розробці; 33 діючі програми дотримання митного законодавства та 4 програми у стадії розробки; 87 двосторонніх і 4 багатосторонні або регіональні угоди про взаємне визнання (MRA) статусу АЕО та 78 MRA на стадії переговорів [114].

Таким чином, можна говорити про значну кількість відмінних національних правил і критеріїв, що застосовуються до АЕО. Хоча вони мають спільне коріння у міжнародних стандартах, національні особливості

сприйняття таких стандартів часто призводять до істотних спотворень базових ідей. Наприклад, нездатність розробників правил і митних органів сприйняти концепцією «довіреного трейдера» згодом спричиняє різне сприйняття ролі та функцій АЕО у ланцюжку поставок та значних відмінностей у національних законодавствах [124]. Крім того, національні особливості можуть суттєво зменшити переваги та спрощення, які надаються статусом АЕО [50].

У рамках даного підрозділу спочатку розглянемо особливості функціонування інституту АЕО в таких державах, як США, Китай та Індія. Що стосується інституту АЕО в ЄС загалом та окремих державах-членах, то це питання було винесено в окремі підрозділи дослідження.

Одразу зауважимо, що реалізація інституту АЕО у США має свою специфіку. Так, важливим чинником з-поміж інших причин-підстав запровадження інституту АЕО у США стали події 11.09.2001р., а саме серія терактів, після яких активно починає впроваджуватися концепт авторизованих осіб. Однією із визначальних рис інституту АЕО в США є різноаспектність та неоднорідність досліджуваного правового режиму. Так, у цій країні існує декілька проєктів, пов'язаних з інститутом АЕО:

- 1) Customs-Trade Against Terrorism (C-TPAT);
- 2) The Free and Secure Trade (FAST);
- 3) Partners in Protection (PIP).

Вже самі назви, в яких ключовими є такі слова, як «проти тероризму», «безпека», «захист», виражають безпекову спрямованість цих проєктів, кожен з яких, безумовно, становить науковий інтерес.

Так, програма C-TPAT була прийнята ще в 2001 р. Даною програмою передбачалося надання статусу АЕО суб'єктам, які здійснюють імпорт. Мета програми полягала в тому, щоб стимулювати ініціативну діяльність суб'єктів господарювання із добровільного набуття статусу АЕО задля забезпечення безпеки переміщення товарів за допомогою сертифікації відповідної діяльності. Поява сертифікованих учасників таких відносин, які

користуються довірою у митних органів США, дозволяє зосередити більше контрольних заходів за ланцюгом поставки тих суб'єктів, які не отримали відповідної сертифікації.

Не варто забувати, що програма С-ТРАТ з'явилася саме з метою забезпечити протидію терористичній загрозі. Важливо, що за відповідною програмою потенційний ризик терористичної загрози визначається ще до моменту прибуття судна у конкретний порт США. Інформація про судно, відправників товару та про характеристики товару отримується митними органами США ще за 24 години до безпосереднього завантаження на судно.

Специфічною рисою АЕО за програмою С-ТРАТ є те, що правовий статус самого суб'єкта господарювання, якому було надано авторизацію, не поділяється на типи чи які-небудь інші категорії спрощень. Правовий статус такого суб'єкта є уніфікованим. Підприємство-заявник, що прагне стати учасником програми С-ТРАТ, має дотриматися/виконати наступні критерії/вимоги:

- показати історію руху вантажів крізь призму міжнародного ланцюга поставок;
- запровадити та забезпечувати всі необхідні безпекові заходи в рамках ланцюга поставок;
- пройти оцінку критеріїв безпеки, що включає: оцінку контрагентів-партнерів, безпеки контейнерного перевезення, управління доступом та фізичною безпекою; аналіз ризиків, порядку застосування інформаційних безпекових технологій тощо;
- реалізувати інші вимоги, що були висунуті за результатами консультацій із Комерційним комітетом з комерційних операцій.

Авторизація АЕО включає такі блоки:

- сертифікацію інформації та безпеки, яка проводиться протягом 90-ти днів;
- затвердження безпекових планів;

– переатестаційні заходи після спливу 4-х років після проходження первинної атестації.

Суб'єкт, який отримав атестацію за програмою С-ТРАТ користується такими перевагами, як:

- швидке здійснення митного оформлення;
- скорочення потенційно можливої кількості контрольних заходів;
- доступ до бази даних верифікованих партнерів та постачальників, що були перевірені як учасники програми С-ТРАТ;
- отримання імпортерами спеціальної знижки по системі кредитування СВР;
- вищий рівень забезпечення безпеки ланцюга поставок;
- право на отримання доступу до смуг швидкісного руху на мексиканському та канадському кордонах;
- можливість потенційної участі в низці інших програм, які діють у США [7, с. 152–154].

Слід резюмувати, що головне призначення програми С-ТРАТ полягає саме у забезпеченні безпеки від терористичної загрози. Отже, безпекове спрямування – основна іманентна риса відповідної програми авторизації АЕО.

Окремими різновидами програмам для цілей авторизації АЕО в США є програма FAST та програма РІР. Так, FAST – це програма митного оформлення вантажів із низьким ступенем ризику, які надходять до Сполучених Штатів із Канади та Мексики. Вона дозволяє прискорити митне оформлення вантажів для комерційних перевізників, які пройшли перевірку репутації та відповідають спеціально визначеним вимогам. Участь у FAST вимагає, щоб кожна ланка в ланцюзі постачання – від виробника до перевізника, перевізника та імпортера – була сертифікована за програмою С-ТРАТ. У цьому, зокрема, проявляється взаємозв'язок відповідних програм. Митні органи США регулярно проводять виїзні контрольні заходи щодо іноземних підприємств, які беруть участь у даній програмі [117].

Ще однією програмою для АЕО, яка діє між США та Канадою, є програма РІР. Важливо відмітити кроки до гармонізації РІР та С-ТРАТ, які зобов'язалися зробити Агентство прикордонної служби Канади (CBSA) та Митна і прикордонна служба США (CBP).

Щоб відповідати критеріям програми РІР, підприємство повинно:

- володіти або керувати об'єктами в Канаді чи США, які беруть участь у транскордонному переміщенні комерційних товарів;
- мати історію транскордонної торгівлі за останні 12 місяців із принаймні одним переміщенням товарів протягом 90 днів до подачі заявки;
- бути платоспроможним і не мати боргів або ж не перебувати у процедурах банкрутства;
- його керівники не повинні мати судимостей;
- не мати жодних значних порушень митного законодавства та відповідати всім мінімальним вимогам безпеки, викладеним у профілі безпеки РІР, якщо на розсуд митного органу не слід приділити особливу увагу конкретним операціям підприємства чи структурі безпеки;
- здійснювати діяльність принаймні в одному з наступних видів діяльності (мати один із зазначених статусів): комерційний перевізник автомобільним, залізничним, морським та/або повітряним транспортом; імпортер; експортер; експедитор; оператор складів (включаючи оператора морських терміналів); митний брокер; транспортний агент [126].

Отже, можна виявити таку закономірність: українські підходи до регламентування інституту АЕО багато в чому збігаються, що, з нашого погляду, є позитивною ознакою, бо це дозволяє уникнути непорозумінь та складнощів у підприємницькій діяльності носія статусу АЕО.

Не можна обійти увагою досвід Індії у сфері правового регламентування реалізації інституту АЕО. У цій країні, як і в нашій державі, отримання авторизації АЕО має добровільний характер. Тож цю ознаку не можна вважати як таку, що виступає специфікуючою саме індійський інститут АЕО, оскільки останній для суб'єктів господарювання є

добровільним за загальним правилом. Регламентується інститут АЕО в Індії положеннями Циркуляра 03/2016 від 22.07.2016 р. Суттєвих реформувань індійський інститут АЕО зазнав у 2018 р., коли було прийнято Циркуляр 03/2018 від 17.01.2018 р. Основний вектор останніх нормативних змін, які стосувалися АЕО, можна охарактеризувати наступним чином: ще більша лібералізація умов набуття статусу АЕО та подальше спрощення процедур акредитації АЕО для цілей сприяння простоті ведення бізнесу.

Появі інституту АЕО в Індії передувала програма акредитованих клієнтів (АСР), що регламентувалася Циркуляром 42/2005 від 24.11.2005 р. Власне інститут АЕО з'явився в Індії у 2011 р. та регулювався Циркуляром 37/2011 від 23.08.2011 . Основні цілі індійського інституту АЕО:

1) публічно-орієнтована мета – забезпечення безпеки транскордонного переміщення товарів та перевірка такої безпеки по ланцюгу постачання шляхом активних дій з боку приватного (заінтересованого) суб'єкта, який отримав авторизацію АЕО;

2) приватно-орієнтована мета – суб'єкти, які отримали авторизацію АЕО та дотримуються нормативно визначених вимог, користуються, зокрема, наступними перевагами:

- декларації без підтверджувальних документів;
- переваги договорів про взаємне визнання митними органами інших держав;
- автоматична активація опції відстрочки платежу;
- пріоритетне оброблення результатів оцінки/результатів контрольних заходів;
- реалізація контрольних процедур та процедур із вирішення спорів у пришвидшеному порядку тощо.

Наразі в Індії можна виокремити декілька типів авторизації АЕО:

1) АЕО Т1 – статус одержується тільки на підставі перевірки документації;

2) АЕО Т2 – окрім перевірки документів, для одержання відповідного типу авторизації суб'єкт господарювання також підлягає фактичній перевірці;

3) АЕО Т3 – для суб'єктів, які вже мають статус АЕО Т2 та перебувають у відповідному статусі протягом двох останніх років, статус надається тільки на підставі перевірки документів, а що стосується суб'єктів АЕО Т2, які не витримують вимог відповідного темпорального критерію та/або зазнали нещодавніх суттєвих організаційних змін, вони отримують статус АЕО Т3 тільки на підставі результатів фактичної перевірки;

4) АЕО LO – спеціальний рівень авторизації, який доступний тільки для постачальників логістичних послуг, зберігачів або операторів терміналів, брокерів і операторів складів (відповідні суб'єкти не можуть отримувати авторизації інших типів); окрім перевірки документів, для одержання зазначеного типу авторизації такі суб'єкти господарювання також підлягають фактичній перевірці.

Подати заявку на авторизацію АЕО може будь-яка юридична особа, яка є суб'єктом митних відносин, якщо така юридична особа відповідає наступним умовам:

– за останній фінансовий рік такий суб'єкт обробив не менше ніж 25 документів щодо імпорتنих та/або експортних операцій;

– такий суб'єкт провадив господарську діяльність протягом останніх 3-х фінансових років;

– заявник повинен бути фінансово платоспроможним протягом останніх 3-х фінансових років;

– заявник не повинен притягатися до відповідальності щодо шахрайства, підробки документів, контрабанди, вилучення підакцизних товарів або випадків не виконання обов'язку податкового агента по сумах утриманих податків протягом останніх 3-х фінансових років.

Процедурно часові рамки для авторизації АЕО Т1 займають 30 днів, тоді як для авторизації АЕО Т2 та АЕО LO – 90 днів [120].

Отже, специфіку інституту АЕО в Індії становить кількість типів авторизації (фактично 4 типи) та орієнтованість на забезпечення реальної дієвості інституту АЕО, а не ілюзорного формально-юридичного декларування.

Коли ж мова йде про систему авторизації АЕО, яка існує в Китаї, то іманентною рисою такої системи є неусталеність, постійна змінюваність змісту складників і трансформованість її архітекtonіки. Пояснюється це тим, що вона мала багато історичних стадій свого становлення, кожна з яких вирізняється суттєвими реформістськими характеристиками. Вперше інститут АЕО з'явився в Китаї у 2008 р. (запровадження програми Classified Management of Enterprises). Запровадження інституту АЕО дозволило отримати митні спрощення наступним категоріям суб'єктів: експортерам, імпортерам, виробникам товарів та митним брокерам. У 2014 р. інститут АЕО було трансформовано у зв'язку із запровадженням програми Interim Measures on Enterprise Credit Management. Відповідно до приписів цього акта підприємства були класифіковані на три категорії:

- Certified Enterprise;
- General Enterprise;
- Discredited Enterprise.

Саме до першої категорії відносилися суб'єкти господарювання, які прирівнювалися до АЕО [7, с. 157].

Ще одна масштабна реформа китайського інституту АЕО відбулася у 2018 р. Мова йде про запровадження програми Measures for Enterprise Credit Management. Після неї підприємства були класифіковані на чотири категорії:

- Advanced certified enterprises;
- General certified enterprises;
- General credited enterprises;
- Discredited enterprises.

Вищезазначені категорії суб'єктів перебувають у специфічній кредитно-рейтинговій митній системі Китаю. З-поміж них власне АЕО могли

вважатися тільки дві категорії суб'єктів: передові сертифіковані підприємства (Advanced certified enterprises) та загальні сертифіковані підприємства (General certified enterprises).

На цьому реформування інституту АЕО в Китаї не завершилося. Так, у вересні 2021 р. Загальна митна адміністрація Китаю (GAC) оголосила про нові зміни до митної кредитної системи, що набрали чинності 01.11.2021 р. Відповідна реформа мала поляризований характер, адже з одного боку GAC запроваджував механізми, які сприятимуть авторизованим підприємствам у пришвидшеному доступі до державних послуг та зменшуватимуть рівень процедур митного контролю для таких суб'єктів, тоді як до дискредитованих підприємств передбачається застосування більш жорстких контрольних заходів з боку представників митниці. Нові правила передбачають злиття в одну категорію загальних сертифікованих підприємств (General certified enterprises) та загальних кредитних підприємств (General credited enterprises). Відповідне нововведення призведе до того, що загальні сертифіковані підприємства зникнуть як окремий підвид АЕО. Фактично єдиною категорією суб'єктів, які можуть вважатися АЕО, залишилися тільки передові сертифіковані підприємства (Advanced certified enterprises).

Реформа 2021 р. також розширює коло переваг, які застосовуватимуться до власне АЕО (передових сертифікованих підприємств):

– пріоритетний режим щодо рекомендованої реєстрації в митних органах інших юрисдикцій для цілей імпорту сільськогосподарської продукції та продуктів харчування;

– нижчий рівень перевірки походження експортних товарів, де рівень перевірки для АЕО може становити менше 20% від середнього рівня перевірки для всіх інших підприємств.

Строк на перегляд авторизації АЕО був збільшений з 3-х до 5-ти років. Отже, в Китаї авторизація АЕО носить строковий характер та підлягає перманентно-циклічній ревізії. Однак це не означає, що підприємство не

може протягом 5-річного терміну зазнати контрольних заходів, у рамках яких і буде перевірена його відповідність критеріям АЕО [118].

Розглянуте вище дає підстави стверджувати, що інститут АЕО в Китаї перебуває у циклічно повторюваних реформах, які ґрунтуються на максимально можливому дотриманні принципу балансу публічних та приватних інтересів, зокрема, учасників митних відносин.

Однією з найважливіших умов функціонування інституту АЕО є забезпечення митної безпеки держави. Незважаючи на широке коло спрощень, які пропонує правовий режим АЕО, відповідний інститут запроваджує і цілу низку публічно-регулятивних інструментів, які спрямовані на неухильну реалізацію саме публічного інтересу в частині забезпечення усталеної митної безпеки держави.

За сучасних процесів економічної глобалізації, що супроводжуються зростанням об'ємів міжнародної торгівлі та співробітництва, розширенням кола суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та іншими чинниками, перед урядами держав постають нові виклики, пов'язані із пошуком дієвих засобів і методів забезпечення належного рівня митної безпеки у змінюваних умовах. Серед напрямів оптимізації ведення митної справи у XXI столітті важливу роль відіграє імплементація в механізм правового регулювання різноманітних форм партнерських взаємовідносин між митними органами та підприємствами – суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності, провідне місце серед яких належить інституту АЕО. Зарекомендувавши себе на практиці як такий, що має статистично достовірний позитивний вплив на розвиток міжнародної торгівлі та створення сприятливих умов для її полегшення, інститут АЕО вже набув широкого розповсюдження в країнах Європейського співтовариства, Північної Америки, Азії тощо. Від означених тенденцій намагається не відставати і Україна. Так, інститут уповноваженого економічного оператора був запроваджений у вітчизняну систему права ще у 2012 р., однак через відсутність дієвого правового механізму надання авторизації та застосування відповідних спрощень, авторизації суб'єктам

зовнішньоекономічної діяльності не надавалися, а згодом, у 2019 р., наслідком законодавчих ініціатив у рамках євроінтеграційних процесів стало його переформатування на інститут АЕО. Після цього у 2022 р. з метою забезпечення більшої оптимізації і наближення до європейських стандартів національний інститут АЕО було повторно модернізовано.

Безумовно, новизна і актуальність відносно молодого для вітчизняної науки і законодавства інституту АЕО привертає увагу багатьох дослідників, що підтверджується збільшенням за останні роки кількості публікацій, науково-практичних конференцій та круглих столів, присвячених проблематиці, пов'язаній з різними аспектами діяльності цього інституту. Окремі питання у сфері митної безпеки та функціонування АЕО висвітлювалися у працях В. Б. Авер'янова, Ю. П. Битяка, І. Г. Бережнюка, В. М. Гаращука, Є. В. Гармаша, І. П. Голосниченка, М. О. Губи, Є. В. Додіна, Н. М. Дукової, С. В. Ківалова, Т. О. Коломоєць, В. К. Колпакова, Б. А. Кормича, Т. А. Латковської, А. В. Мазура, І. В. Міщенко, П. В. Пашка, С. С. Терещенка, В. П. Тимощука, І. О. Федотової та ін. Переважна більшість наукових доробок стосується передусім аналізу відповідності міжнародним стандартам та праву ЄС законодавчих положень про інститут АЕО в Україні, напрямкам вдосконалення системи спрощень і переваг, визначенню критеріїв і порядку отримання статусу АЕО й іншим предметним питанням. Проте проблематиці визначення місця і ролі АЕО в системі інструментів забезпечення митної безпеки в науковому просторі уваги приділяється значно менше. Навряд чи хтось буде сперечатись, що чітке усвідомлення загальнотеоретичних питань є запорукою успішного розв'язання проблем практичного (конкретного) характеру. Інститут АЕО не знаходиться у вакуумі. Він є елементом, частиною складного механізму державного управління, якість якого залежить від ефективного функціонування і взаємного доповнення всіх його відносно самостійних складових, кожна з яких характеризується власними завданнями і особливостями. Зважаючи, що інститут АЕО був запроваджений у національну систему нещодавно,

переконані, що його розгляд з урахуванням та у системі інших інструментів забезпечення митної безпеки є питанням актуальним і своєчасним. Більше того, такий аналіз потрібно робити саме крізь призму європейського досвіду.

Окрім зазначеного, актуальність дослідження посилюється і практичною цінністю. Незважаючи на визнання не тільки на доктринальному рівні, а й на рівні міжнародних і національних актів, доцільність запровадження інституту АЕО і його позитивний вплив не лише на сприяння міжнародній торгівлі, а й на діяльність митних органів, та, зокрема, виконання ними таких завдань, як створення сприятливих умов для полегшення торгівлі, а також певний позитивний ефект щодо зменшення корупції в митних органах, практика останніх років показує, що серед представників органів державної влади та навіть серед кола деяких суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності все ще спостерігається відсутність позитивного ставлення до збільшення кількості АЕО. Таке ставлення уповільнює процес модернізації як самого інституту АЕО, так і у цілому реформування системи митних органів України. Все це вказує на необхідність подальшої розробки теоретичних напрацювань щодо висвітлення питань значення і ролі АЕО в системі заходів забезпечення митної безпеки.

Для чіткого розуміння АЕО і його місця в системі інструментів забезпечення митної безпеки в Україні необхідно визначитись з трактуванням поняття «митна безпека» та охарактеризувати систему заходів її забезпечення.

Традиційним можна вважати тлумачення митної безпеки через митний інтерес. Саме такий підхід знайшов своє відображення у чинному законодавстві. Так, згідно з положеннями Митного кодексу України, митна безпека – це стан захищеності митних інтересів України, а митні інтереси України – це національні інтереси України, забезпечення та реалізація яких досягається шляхом здійснення митної справи (ст. 6 Митного кодексу України) [39]. Однак цей підхід є занадто вузьким і більше підходить для

цілей юридичної техніки, ніж для розкриття сутності митної безпеки на доктринальному рівні.

Зазначимо, що між фахівцями у галузі права щодо визначення поняття «митна безпека» одностайної думки не існує, хоча кожен з них оперує поняттям «інтерес» як ключовим.

Зокрема, М. М. Левко трактує митну безпеку як сукупність ефективних економічних, правових, політичних та інших механізмів, спрямованих на захист інтересів суб'єктів господарювання та держави в зовнішньоекономічній сфері і, зокрема, у митній сфері [29]. Більш розгорнуте визначення пропонує М. О. Губа, наголошуючи, що митною безпекою є стан захищеності митних інтересів України, який забезпечується завдяки ефективній реалізації державної митної політики, характеризується надійним функціонуванням митної системи, безпечністю митного простору країни, відкритістю національної економіки та прийнятним рівнем експортно-імпоротної залежності держави і ґрунтується на врахуванні фіскально-регуляторних пріоритетів країни та інтересів платників митних платежів [15, с. 80–81].

Чимала кількість дослідників при розкритті категорії «митна безпека» справедливо акцентує увагу на взаємозв'язку безпеки із «загрозами» та «ризиками». Так, В. В. Вітлінський зауважує, що митна безпека – це стан, у якому ризик (небезпека) є несуттєвим, тобто рівень загрози системі (об'єктові) є прийнятним. При цьому вчений підкреслює, що досягнення відповідного стану є активним, тобто здійснюється через управління ризиками за допомогою вжиття заходів щодо його подолання [10, с. 326]. Як зазначає Л. Л. Палій, управління ризиків у сфері митних відносин здійснюється шляхом застосування спеціальних методів адміністративної діяльності щодо забезпечення митної безпеки [59, с. 158].

Під забезпеченням митної безпеки у теорії права зазвичай розуміють впровадження у митну справу сукупності засобів, здатних протидіяти загрозам та викликам зовнішнього або внутрішнього характеру в сфері

митних відносин, а також забезпечення можливості досягти необхідного рівня захищеності, надійності та усталеності митної служби шляхом створення ефективного регуляторного організаційно-економічного механізму [62].

Із змісту ст. 7 «Митна справа» Митного кодексу України вбачається, що законодавець визначає перелік основних засобів забезпечення митної справи наступним чином:

- встановлення порядку і умов переміщення товарів через митний кордон України;
- митний контроль та митне оформлення товарів (настільки комплексне, що може бути виділене в окремий комплексний інститут митного права [6]), що проходять митний кордон;
- застосування механізмів тарифного і нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності; справляння митних платежів;
- ведення митної статистики; обмін митною інформацією;
- ведення Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності;
- здійснення відповідно до закону державного контролю нехарчової продукції при її ввезенні на митну територію України;
- запобігання та протидія контрабанді;
- боротьба з порушеннями митних правил;
- організація і забезпечення діяльності митних органів;
- інші заходи, спрямовані на реалізацію державної митної політики [39].

Варто зауважити, що обсяги і перелік засобів (інструментів) забезпечення митної безпеки залежно від обраних для класифікації критеріїв може варіюватися. У контексті нашого дослідження вважаємо за доцільне умовно диференціювати за напрямками інструментарій забезпечення митної безпеки на такі блоки:

1. Створення нормативно-правової бази регулювання ведення митної справи (нормотворча діяльність ВРУ, КМУ й інших органів державної влади з метою встановлення порядку та умов переміщення товарів через митний кордон України, їх митного контролю та митного оформлення, застосування передбачених законом механізмів регулювання зовнішньоекономічної діяльності, справляння митних платежів тощо);

2. Інструменти, що застосовуються в межах безпосереднього адміністрування митної справи (різноманітні форми реалізації владно-розпорядчої та контрольної діяльності в митній сфері посадовими та службовими особами органів владних повноважень). Наприклад, проведення верифікації (перевірки достовірності) сертифікатів про походження товару з України, особистого огляду тощо;

3. Організаційно-кадрове, матеріально-технічне та інформаційне забезпечення діяльності митних органів, на які безпосередньо покладається здійснення митної справи (збирання та обробка статистичної інформації щодо зовнішньої торгівлі, впровадження та експлуатація авторизованих програм, забезпечення функціонування документообігу, забезпечення конфіденційності інформації щодо суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності в митних органах та ін.);

4. Економічні важелі регулювання зовнішньоторговельних митних відносин, що знайшли своє відображення в національному законодавстві. До них відносяться: інструменти тарифного регулювання (встановлення розмірів митних платежів, зборів, податків, методів визначення митної вартості, валютного контролю та ін.); інструменти нетарифного регулювання (ембарго, заборона ввезення або вивезення товарів, встановлення обмежень на ввіз та вивіз товарів: різні ліцензії, квоти, сертифікація та ін.);

5. Міжнародне співробітництво в митній сфері (наприклад, формування спільних транзитних процедур шляхом приєднання до багатосторонніх міжнародних договорів);

6. Інструменти, пов'язані із гарантуванням реалізації і захисту прав, свобод і законних інтересів фізичних і юридичних осіб – учасників митних правовідносин (забезпечення порядку оскарження дій або бездіяльності митних органів, захист електронної інформації, різні засоби щодо поліпшення здійснення зовнішньоекономічної діяльності на митниці тощо).

Зауважимо, запропонований підхід щодо класифікації інструментів забезпечення митної безпеки є вельми умовним. Як вже зазначалось раніше, функціонування складових елементів механізму забезпечення митної безпеки неможливе окремо один від одного. При цьому слід наголосити, що запровадження у національну правову систему інституту АЕО як форми реалізації партнерських взаємовідносин між митними органами та підприємствами виступає окремим відносно самостійним структурним елементом забезпечення митної безпеки, інструментом поліпшення процедури ведення митної справи та захисту реалізації економічних інтересів підприємств і водночас сам порядок функціонування АЕО пов'язаний і реалізується за допомогою інших засобів забезпечення митної безпеки, таких як державний контроль, організація діяльності митних органів та ін. А тому для врахування особливостей інституту АЕО в механізмі забезпечення митної безпеки вважаємо за доцільне розглядати його в системі координат інструментів забезпечення митної безпеки крізь призму функціональної спрямованості.

Зважаючи на зазначене вище узагальнення, роль АЕО в механізмі державного забезпечення митної безпеки має, як вбачається, дуалістичний характер, який виявляється в єдності двох напрямів:

1) реалізації політики режиму сприяння міжнародній торгівлі та підвищенню конкурентоспроможності підприємств з високим ступенем довіри з одночасним забезпеченням безпеки ланцюга постачання товарів;

2) безпосередньої оптимізації процедур здійснення митної справи.

Так, забезпечення комерційної конкурентоспроможності на міжнародній арені – невід'ємний атрибут успішності функціонування і

економічного зростання підприємств-суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. А тому не є дивним, що сьогодні митними адміністраціями більшості країн світу широко розробляються заходи та відповідний інструментарій щодо мінімізації втручання митних органів в операційну діяльність учасників зовнішньоекономічної діяльності, провідне місце серед яких і займає інститут АЕО. Майбутнє визнання митними органами країн ЄС статусу українських АЕО, що передбачено ст. 80 Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, забезпечить їх участь у формуванні більш безпечних ланцюгів постачання товарів та підвищить їх конкурентоспроможність як на зовнішньому, так і на внутрішньому ринках. Конкурентоспроможність у межах інституту АЕО забезпечується шляхом надання суб'єктам господарювання з відповідним статусом спеціальних спрощень і переваг в ході здійснення митних операцій. Зауважимо, вітчизняне митне законодавство не розкриває зміст категорій «спрощення» та «перевага», обмежуючись конкретизацією їх видів.

Розглянувши статті Академічного тлумачного словника, присвячені слову «перевага», знаходимо одне з найбільш прийнятних і точних, з огляду нашого контексту, пояснень: «виключне, особливе право на що-небудь, привілей», а слово «спрощення» як похідне від «спростити» (робити легшим для здійснення, використання та ін.; полегшувати) означає полегшення для здійснення або використання чого-небудь [84, с. 132; 85, с. 607]. Тож в розумінні зазначених понять, які характеризують статус АЕО, будемо керуватися наведеним тлумаченням.

Необхідно відзначити, спрощення і переваги, що надаються суб'єктам господарювання із статусом АЕО в аспекті забезпечення митної безпеки здебільшого мають опосередкований характер. Сама ідея створення спеціального «пільгового порядку» участі підприємств з високим ступенем довіри в митних правовідносинах полягає більше у зміцненні рівня загальної економічної безпеки держави, ніж безпеки митної [46; 61]. Зв'язок із митною безпекою простежується при формуванні законодавчо визначених умов і

особливостей отримання статусу АЕО, порядку реалізації і характеру спрощень і переваг [49, с. 107].

Зокрема, запровадження спрощень і переваг, що передбачають зменшення обсягів контролю з боку митних органів стосовно АЕО, об'єктивно підвищують вірогідність загроз митної безпеки. За загальним правилом, там, де контроль є меншим – ризик порушень встановленого порядку збільшується. А отже, основне завдання АЕО, як інструменту забезпечення національної митної безпеки в контексті реалізації політики сприяння міжнародній торгівлі та підвищення конкурентоспроможності підприємств з високим ступенем довіри, що одночасно забезпечує безпеку ланцюга постачання товарів, полягає у пошуку оптимального балансу інтересів, при якому захист конкурентоспроможності суб'єктів господарювання буде достатнім і при цьому залишиться збереженим належний рівень митної безпеки. Приклад такої збалансованості знаходить своє відображення у встановленні на законодавчому рівні чітких критеріїв та порядку отримання статусу АЕО. Фактично мінімізація контрольних наглядних дій стосовно суб'єктів, які в установленому порядку отримали авторизацію АЕО та набули статусу АЕО, компенсується (обґрунтовується) шляхом проведення центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну митну політику, із залученням посадових осіб відповідних митниць щодо таких суб'єктів оцінки відповідності підприємства критеріям АЕО за встановленою Митним кодексом України процедурою (фактично – перевірки), яка передує прийняттю рішення про надання авторизації АЕО, з подальшим проведенням митними органами моніторингу відповідності підприємства критеріям АЕО та повторної оцінки відповідності у визначених законом випадках.

Сьогодні чинне законодавство передбачає широкий спектр контрольних наглядних інструментів щодо оцінки відповідності підприємств критеріям АЕО. Окрім того, національним законодавством передбачена процедура

проведення моніторингових заходів, заходів повторної оцінки відповідності підприємства критеріям АЕО та ін.

Розглядаючи роль АЕО в контексті оптимізації процедур ведення митної справи, слід зауважити, що реалізація публічного інтересу в межах забезпечення безпеки ланцюга поставок товарів і полегшення потоку міжнародної торгівлі передбачає впровадження форм взаємного партнерства між митними органами і підприємствами. Передбачається, що ризики, з якими стикаються митні служби, зменшується в тій мірі, в якій митні служби можуть покладатися на заходи, що вживаються їхніми партнерами-підприємствами з підтвердженим високим ступенем довіри, які залучені до міжнародної торгівлі, з метою оцінки і мінімізації загроз для забезпечення безпеки ланцюга постачання товарів. Завдяки цьому митна безпека забезпечується шляхом часткового перенесення контролю на більш ранню стадію (на період оцінки відповідності підприємства встановленим критеріям набуття статусу АЕО), що дозволяє звільнити кадрові та організаційні ресурси митних органів для виконання їх завдань при здійсненні митної справи у «загальному порядку» (за участі суб'єктів митних правовідносин, які не мають статусу АЕО).

Таким чином, контроль за суб'єктами, що отримали статус АЕО, здійснюється на основі підвищення його ефективності на більш ранній стадії та шляхом зменшення обсягів робіт у поточній діяльності. Крім зазначеного, як справедливо відмічає О. В. Годованець, підтверджена довіра держави до суб'єкта господарювання в одній із країн відкриває йому зелене світло в інших країнах, що приєдналися до співпраці УЕО та домовилися про взаємну акредитацію [12, с. 60], що також виступає важливим атрибутом забезпечення митної безпеки.

Безумовно, з метою досягнення оптимального балансу між довірою і контролем у сфері функціонування АЕО управлінські процедури, пов'язані з оцінкою відповідності підприємств – претендентів на отримання авторизації АЕО, потребують постійного коригування і вдосконалення. Головною

тенденцією стандартизації таких процедур у системі інструментів забезпечення митної безпеки вбачається забезпечення ефективного управління митною справою в Україні при створенні умов реального полегшення ведення зовнішньоекономічної діяльності та міжнародної торгівлі добросовісними суб'єктами господарювання.

Таким чином, можна резюмувати, що в системі засобів забезпечення митної безпеки інститут АЕО є відносно самостійним елементом, який одночасно виступає як інструмент поліпшення процедури здійснення митної справи та як інструмент захисту реалізації економічних інтересів підприємств. Як випливає із розглянутого, роль АЕО в механізмі державного забезпечення митної безпеки характеризується дуалістичною природою, яка виражена через два сутнісні прояви: 1) з боку реалізації політики сприяння міжнародної торгівлі та підвищення конкурентоспроможності підприємств з високим ступенем довіри, що одночасно забезпечує безпеку ланцюга постачання товарів; та 2) з боку безпосередньої оптимізації процедур здійснення митної справи.

Встановлено, що запровадження спеціальних спрощень і переваг, які передбачають суттєві полегшення митних формальностей для підприємств з високим ступенем довіри щодо товарів, які переміщуються такими підприємствами, та, відповідно, зменшення обсягів контролю до АЕО з боку митних органів, потенційно хоча і створюють вірогідність загроз митної безпеки, однак подібна мінімізація обсягів контрольно-наглядових дій за суб'єктами, що отримали у встановленому законом порядку авторизацію АЕО та набули статус АЕО, компенсується шляхом проведення центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну митну політику, із залученням посадових осіб відповідних митниць оцінки таких суб'єктів з точки зору їх відповідності критеріям АЕО, яка за своєю правовою суттю є перевіркою. Окрім цього, забезпечення належного рівня митної безпеки досягається шляхом перенесення контролю на більш ранню стадію (на період оцінки відповідності підприємства встановленим критеріям набуття статусу

АЕО), що дозволяє вивільнити кадрові, організаційні та інші ресурси митних органів для виконання їх інших завдань при здійсненні митної справи [51].

3.2. Регулювання інституту АЕО на рівні актів вторинного права ЄС

Незважаючи на намагання оптимізувати та прискорити митне оформлення міжнародної торгівлі практично з часів виникнення і функціонування самої митниці, витоки міжнародного регулювання спрощення митних процедур в їх сучасному розумінні беруть свій початок з ХХ ст. Так, у 1923 р. Лігою Націй була прийнята Міжнародна конвенція про спрощення митних формальностей [121], яка була покликана спростити (полегшити) переміщення товарних потоків через митні кордони держав-учасниць, скоротити бюрократичні та інші формальності, з якими стикаються експортери та імпортери при виконанні митних процедур. Також положення про спрощення процедур торгівлі закріплювались в Генеральній угоді про тарифи і торгівлю (1947 р.), зокрема, передбачались принципи регулювання транзитних перевезень (ст. V); порядок здійснення імпортно-експортних угод та сплати пов'язаного з ними мита (ст. VIII); зобов'язання щодо забезпечення прозорості торговельних операцій (ст. X) та ін. [11]. Однак варто зауважити, за тих часів розбудова партнерських взаємовідносини між митними органами та суб'єктами господарювання – користувачами митних послуг, як дієвий інструмент спрощення митного контролю у міжнародному співтоваристві не передбачалася. Основний акцент тогочасної оптимізації функціонування митниць був зроблений на перегляд механізмів адміністрування митних процедур та співпраці між митними адміністраціями держав.

Важливість ролі партнерства між митними службами та підприємствами у контексті спрощення митних процедур почали активно обговорювати в європейському науковому просторі лише в останній чверті ХХ ст. Технологічні досягнення та нові тенденції зростання об'ємів

міжнародної торгівлі, викликані процесами глобалізації підштовхували міжнародну спільноту до суттєвої трансформації підходів в системі митних формальностей, технологій та контролю. Хвиля нових ідей зайшла своє відображення в редакції Брюссельського протоколу 1999 р. Міжнародної конвенції про спрощення і гармонізацію митних процедур (Кіотська конвенція) від 18.05.1973 р. У вказаному міжнародному документі, окрім іншого, серед новел був запроваджений термін «уповноважена особа», визначались критерії отримання статусу уповноваженої особи, передбачались спеціальні процедури для уповноважених осіб. Серед спеціальних спрощень (спеціальні процедури) Конвенцією передбачалось: випуск товарів з представленням мінімуму даних, що є необхідним для ідентифікації товарів та який у подальшому дозволить заповнити остаточну декларацію на товари; оформлення товарів на об'єктах декларанта або в іншому місці, дозволеному митною службою; дозвіл на подання єдиної декларації на товари при їх ввозі або вивозі за період часу, протягом якого товари неодноразово ввозяться або вивозяться однією особою; використання такими уповноваженими особами даних їхньої комерційної документації для самостійного нарахування мит та податків, які підлягають сплаті цими особами, а також, у деяких випадках, для забезпечення дотримання інших вимог митної служби; дозвіл на подання декларації на товари у формі внесення даних у комерційну документацію уповноваженої особи з наступним поданням додаткової декларації на товари [41]. Вважається, що саме Кіотська конвенція в редакції 1999 р. створила правові основи і стала відправною точкою відліку розвитку у подальшому інституту уповноваженого економічного оператора (читай авторизованого економічного оператора) в європейському праві.

Якісно новий виток отримав розвиток форм партнерства між митними службами та підприємствами у зв'язку з трагедією 11 вересня 2001 р. у США. Терористичний акт виявив вразливість існуючої системи адміністрування логістичною інфраструктурою і послужив стимулом до розширення

міжнародного співробітництва в цілях підвищення безпеки, що значно збільшило залежність митних адміністрацій різних країн одна від одної у питаннях контролю за ланцюгами постачання. Ініційована США Програма митно-торгового партнерства по боротьбі з тероризмом С-ТРАТ (Customs-Trade Partnership Against Terrorism) наголошувала на необхідності акцентування заходів контролю на учасниках зовнішньоекономічної діяльності, чия діяльність не сертифікована, а отже, не може викликати довіри. Також одним із головних напрямів забезпечення безпеки переміщення товарів через кордон за Програмою визнавалась добровільна ініціатива всіх учасників ланцюга постачання сприяти безпеці сертифікації своєї діяльності [129].

Як еквівалент американській системі, в Європейському співтоваристві з ініціативи Всесвітньої митної організації був запроваджений інститут «авторизованого економічного оператора» – Authorised Economic Operator (AEO). Зокрема, 23 червня 2005 р. Всесвітньою митною організацією приймаються Рамкові стандарти безпеки та полегшення світової торгівлі (SAFE), положеннями яких запроваджуються принципи, що створюють умови для підвищення безпеки міжнародної торгівлі та сприяють безперервному руху товарів упродовж усього безпечного міжнародного ланцюга поставок з метою досягнення більшої визначеності та передбачуваності; забезпечення комплексного управління ланцюгами поставок для всіх видів транспорту; підвищення ролі, функцій та можливостей митних органів для вирішення проблем і можливостей XXI століття; укріплення співпраці між митними адміністраціями та розширення їх можливостей по виявленню поставок підвищеного ризику; зміцнення митної/ділової співпраці; сприяння безперервному переміщенню товарів через безпечні міжнародні ланцюги постачання товарів [79]. Рамкові стандарти безпеки та полегшення світової торгівлі (SAFE) однією з головних опор визначали партнерство між митними адміністраціями і комерційними організаціями. Основний акцент в рамках даної «опори» був зроблений на

створенні міжнародної системи визначення тих приватних компаній, які забезпечують високий ступінь гарантій безпеки в ланцюзі постачань товарів. Встановлювалось, що такі бізнес-партнери мають отримувати відчутні вигоди від партнерства в формі прискорення оформлення та інших заходів [79].

Рамкові стандарти безпеки та полегшення світової торгівлі (SAFE) ознаменували початок застосування нового «наскрізного» режиму управління світової торгівлі, початку формування якісно нових взаємовідносин в системі «митниця-підприємство».

У 2006 р. був прийнятий Регламент (ЄС) № 1875/2006, яким внесено необхідні зміни в Регламент Комісії (ЄС) № 2454/93 від 2 липня 1993 р., що встановлював положення про реалізацію Регламенту Ради (ЄЕС) № 2913/92 про створення Митного кодексу Співтовариства, а у 2007 р. прийнято рішення про створення єдиної Системи управління ризиками в ЄС [123]. Також 2007 р. ухвалено нову редакцію Рамкових стандартів безпеки міжнародної торгівлі (SAFE), доповнену нормами про умови та вимоги отримання статусу АЕО, що були спочатку розроблені як окремий документ. Окрім вказаного, у новій редакції документа окреслено перелік спеціальних спрощень і переваг від отримання авторизації. Застосований підхід формування положень щодо регламентації діяльності, пов'язаної із АЕО, на базі єдиного акту одразу показав позитивні результати на практиці [113].

Слід зауважити, що, незважаючи на значні очікування від інституту авторизованого економічного оператора в Європейському співтоваристві, початкові роки впровадження нової моделі взаємовідносин митної адміністрації з підприємствами доволі часто призводили до розчарувань. Відзначимо, що в ЄС ще до ухвалення у 2005 р. Рамкових стандартів безпеки та полегшення світової торгівлі (SAFE) і подальшої деталізації положень про АЕО в 2007 р. вже існувало досить багато спрощень для суб'єктів митних відносин, що, на переконання окремих європейських дослідників, думку яких ми поділяємо, сприяло сприйняттю підприємствами переваг від отримання

статусу АЕО, як мінімальних [129]. Така тенденція, в свою чергу, вимагала постійної актуалізації стимулів отримання статусу АЕО з боку держав. Окрім того, сама концепція партнерства, заснованого на «довірі» між митною адміністрацією (що є органом публічного управління та діє в межах і рамках, визначених законом), з однієї сторони, та їх комерційними «партнерами» – з іншої (із власними приватними інтересами), не була органічною, а «довіра» фактично мала характер «довіри організованої», за якої митні служби продовжували здійснювати загальні процедури контролю відносно авторизованих економічних операторів. І хоча це прямо не було передбачено митним законодавством ЄС, митні адміністрації, як правило, пов'язували нові партнерські відносини з очікуванням активних повідомлень про факти порушення, що часто не відповідало комерційним інтересам авторизованих економічних операторів.

Ще однією перепорою на шляху розвитку інституту АЕО стала відмінність у методології, що застосовувалась різними митними адміністраціями для оцінки заявників АЕО. Це, безперечно, ускладнювало процес для економічних операторів з бізнес-одиницями, розкиданими по всьому ЄС. Торгове співтовариство на шляху до авторизації також стикнулося з різними процедурами подачі заявок на отримання статусу АЕО в кожній з держав-членів при дотриманні індивідуальних вимог. Хоча Європейська комісія передбачила в 2010 р. гармонізований перелік питань для самооцінки (SAQ), який буде використовуватися для забезпечення однакового підходу в усьому ЄС, на той час все ще існували держави-члени, правила і вимоги яких різнились. Наприклад, у Нідерландах заявка на отримання статусу авторизованого економічного оператора була складена із короткої форми самооцінки, проведеної заявником за допомогою балів від 0 до 5, без передбачення вимоги запиту будь-якої документації на підтвердження обґрунтованості встановленого балу. Занадто легке отримання статусу у подальшому призвело до проведення повторних оцінок авторизованих економічних операторів, які хотіли зберегти свій статус [129].

Взагалі з часів прийняття Рамкових стандартів безпеки та полегшення світової торгівлі (SAFE) з метою вдосконалення регулювання авторизованих економічних операторів у 2000-ні рр. в ЄС було прийнято чималу кількість документів, що регламентували різні аспекти функціонування досліджуваного інституту. Наприклад, Регламент № 197/2010 від 9 березня 2010 р. встановлював нові строки видачі сертифікатів АЕО. З метою однакового тлумачення і застосування приписів, пов'язаних з концепцією АЕО, Генеральною дирекцією з питань оподаткування та митного союзу (TAXUD) у були розроблені Керівні принципи (рекомендації) щодо практичних аспектів набуття статусу АЕО, в яких серед іншого також було узагальнено переваги, як зокрема, легше отримання спрощення в митницях, попереднє повідомлення, менше фізичних і документальних контролів, пріоритетне оброблення вантажів у випадку вибору для контролю, вибір місця проведення контролю, непрямі переваги, такі як більша прозорість і видимість ланцюга постачання, покращені відносини з митними органами, покращені відносини та визнання іншими державними органами [119, с. 59-60]. Дані Рекомендації, хоча і не мали обов'язкової юридичної сили, а носили роз'яснювальний характер, стали важливим допоміжним інструментом для учасників зовнішньоекономічної діяльності в процесі отримання статусу АЕО.

Кульмінаційний етап розвитку інституту авторизованого економічного оператора в ЄС розпочався із прийняттям нового Митного кодексу Союзу від 9 жовтня 2013 р., що набрав чинності 1 травня 2016 р. і об'єднав положення більшості прийнятих раніше актів, які стосувались питань регулювання АЕО. В той же час положення Митного кодексу Союзу привнесли деякі зміни у функціонуванні досліджуваного інституту, особливо у напрямі розширення критеріїв надання статусу АЕО. Зокрема, серед критеріїв було передбачено відсутність порушень митного і податкового законодавства, високий рівень контролю своїх операцій та потоку товарів компанії і підтвердження фінансової платоспроможності [128]. Фактично була проведена робота над

помилками, які виявила практика впровадження інституту АЕО за минулі роки, що знаходила своє відображення і в збільшенні заінтересованості в отриманні статусу АЕО суб'єктами господарювання. Так, станом на 1 травня 2016 р. статус АЕО в Європейському союзі отримали 14042 суб'єкти господарювання. При цьому майже 42% всіх свідоцтв АЕО було видано митною адміністрацією Німеччини, в той час як на Нідерланди та Францію, що займають друге і третє місце за кількістю виданих сертифікатів відповідно, разом припадає лише 20% від загального числа АЕО [109].

Із масштабним поширенням авторизованих економічних операторів в країнах ЄС, значно актуалізувалась проблема укладання угод про взаємне визнання статусів АЕО на двосторонньому і регіональному рівнях. Виділяючи загальні тенденції в практиці взаємного визнання АЕО Євросоюзу з іншими країнами, в першу чергу, необхідно підкреслити, що ЄС прагне укласти договори з усіма своїми стратегічними партнерами, що забезпечить конкурентні переваги національним суб'єктам господарювання. За останнє десятиліття угоди про спільне визнання статусу АЕО вже укладені з Норвегією (2009 р.), Швейцарією (2009 р.), Японією (2010 р.), Андоррою і Сполученими Штатами (2012 р.) та іншими країнами [123]. Цей процес триває і дотепер, а положення Митного кодексу Союзу із змінами та доповненнями становлять правову основу регулювання відносин, пов'язаних із функціонуванням інституту авторизованого економічного оператора в ЄС і до сьогодні [56].

Однією з основних переваг інституту АЕО на теренах ЄС є висока ступінь уніфікації відповідного інституту. Так, на рівні законодавства ЄС приписи про АЕО систематизовані в рамках кодифікованого акту Співтовариства – Митного кодексу Союзу. В ЄС для авторизованих економічних операторів (надалі – АЕО в аспекті досліджуваного інституту в ЄС) передбачено два типи авторизації: 1) авторизований економічний оператор у сфері митних спрощень (АЕО-С); 2) авторизований економічний оператор у сфері надійності та безпеки (АЕО-Б).

Кожен із вищезазначених категорій АЕО характеризується власним набором своїх переваг.

Критерії для авторизації АЕО в ЄС можна умовно розділити на: а) загальні критерії; б) спеціальні критерії.

Загальні критерії висуваються до будь-якого суб'єкта господарської діяльності, який прагне отримати авторизацію АЕО. До таких загальних критеріїв відносяться:

- обов'язкове дотримання підприємством митного законодавства і правил оподаткування, включаючи вимогу про відсутність кримінальних правопорушень, які пов'язані з економічною діяльністю підприємства;

- демонстрація високого рівня контролю своїх операцій і потоку товарів за допомогою системи управління торговими та/або транспортними записами, що дозволяє здійснювати відповідний митний контроль;

- підтверджений рівень фінансової платоспроможності.

Спеціальні критерії висуваються до конкретних типів авторизації АЕО. Так, для авторизації АЕО-С застосовується наступна група спеціальних критеріїв: практичні стандарти компетенції або професійної кваліфікації, що відносяться безпосередньо до діяльності, яка здійснюється. Що стосується авторизації АЕО-Б, то для відповідних підприємств передбачена група спеціальних критеріїв: відповідні стандарти надійності та безпеки. Фактично нами було названо узагальнені формулювання спеціально-обумовлених критеріїв видової диференціації АЕО залежно від їх типу.

Авторизація АЕО-С є актуальною для суб'єктів господарювання, що зареєстровані в ЄС та які б хотіли користуватися привілеями різноманітних спрощень. До критеріїв, які висувають до АЕО-С, належать:

- відсутність будь-яких вагомих або повторних порушень митного законодавства і правил оподаткування, включаючи відсутність судимості за серйозні кримінальні злочини, що пов'язані з економічною діяльністю заявника (критерій 1);

– демонстрування заявником високого рівня контролю своїх операцій і потоку товарів за допомогою системи управління комерційною і, коли це доцільно, транспортною документацією, що дозволяє здійснювати відповідний митний контроль (критерій 2);

– підтверджена платоспроможність (критерій 3);

– практичні стандарти компетенції або професійної кваліфікації, що відносяться безпосередньо до діяльності, яка здійснюється підприємством-заявником (критерій 4).

При цьому АЕО-С, які отримували авторизацію в ЄС, наділені правами:

– мати переваги у вигляді певних спрощень на підставі визнання АЕО-С, за умови виконання вимог митного законодавства стосовно конкретного типу спрощень;

– отримувати більш сприятливе поводження, ніж інші суб'єкти економічної діяльності, в тому, що стосується митних перевірок, включаючи меншу кількість фізичного і документального митного контролю, за винятком контролю, що пов'язаний із заходами надійності та безпеки;

– бути попередньо поінформованим у разі вибору для проведення митного контролю;

– отримувати пріоритетний підхід під час контролю, у разі його проведення;

– отримувати можливість клопотати про конкретне місце проведення такого контролю.

Авторизація АЕО-Б є актуальною для суб'єктів господарювання, що зареєстровані в ЄС та які б хотіли користуватися певними перевагами при митному оформленні в сфері надійності та безпеки у випадках, коли товари ввозяться або вивозяться з території ЄС. До критеріїв, яким має відповідати АЕО-Б в ЄС, належать критерій 1, критерій 2, критерій 3, а також до них додається критерій 5 - дотримання відповідних стандартів надійності та безпеки. Йдеться в першу чергу про заходи безпеки щодо складу, де

зберігаються товари (унеможливлення незаконного проникнення в будівлі сторонніх осіб, запобігання підміні товарів, а також захист даних та первинної документації тощо); про заходи безпеки щодо вантажів та забезпечення їх цілісності; про заходи безпеки щодо працівників підприємства заявника та зовнішніми постачальниками послуг. При цьому, АЕО-Б, які отримували авторизацію в ЄС, мають наступні права:

- отримувати сприяння стосовно попередніх декларацій;
- отримувати більш сприятливе поводження, ніж інші суб'єкти економічної діяльності, в тому, що стосується митних перевірок, включаючи меншу кількість фізичного і документального митного контролю, який пов'язаний із заходами надійності та безпеки;
- бути попередньо поінформованим у випадку відбору для митного контролю;
- отримувати пріоритетний підхід під час контролю, у разі вибору для його проведення;
- отримувати можливість клопотати про визначене місце проведення такого контролю.

Однією з основних переваг авторизації АЕО в ЄС є визнання відповідної авторизації всіма державами-членами ЄС. Це означає, що, отримавши авторизацію АЕО в одній державі ЄС, така авторизація буде визнаватися в інших державах ЄС.

Важливо, що підприємство може одночасно отримати обидва статуси – як статус АЕО-С, так і статус АЕО-Б. У такому разі суб'єкт господарської діяльності, який одночасно відповідає критеріям для АЕО-С та АЕО-Б, буде отримувати переваги обох статусів. За відповідної ситуації уповноважений митний органи видає один комбінований дозвіл [110, с. 9–11].

Окрім прямих переваг суб'єкти, які отримали авторизацію АЕО, користуються також фактичними опосередкованими перевагами, до яких прийнято відносити: зменшення кількості крадіжок і втрат; менше затримок з доставками; покращення планування; підвищення рівня надання митних

послуг; підвищення лояльності стосовно клієнтів; покращення управління матеріально-технічним постачанням; підвищення заінтересованості працівників; зменшення кількості інцидентів, пов'язаних із надійністю та безпекою; зменшення витрат постачальників на інспектування і розширення співробітництва; зниження рівня злочинності і вандалізму; підвищення безпеки і покращення зв'язку між партнерами по ланцюжку постачання [110, с. 26].

Слід зауважити, що інститут АЕО не є замкнутою системою, що відмежована від інших сфер життя та інших владних інституцій. Так, митні органи держав – членів ЄС активно співпрацюють на міжвідомчому рівні з іншими владними інституціями задля забезпечення безпеки ланцюгів поставок.

3.3. Правове регулювання інституту АЕО в країнах ЄС

Аналіз положень законодавства, що регулюють інститут АЕО в ЄС, виявив високий ступінь їх уніфікованості, що не дозволяє говорити про яку-небудь специфіку даного інституту на рівні національних законодавств держав-членів ЄС. Така ситуація обумовлюється тим, що на наднаціональному рівні (рівні ЄС) передбачається не тільки визначення законодавчих приписів, що в рамковому порядку регламентують інститут АЕО, але й наявні положення роз'яснювального характеру (керівництва), які покликані забезпечувати уніфіковані підходи до тлумачення тих чи інших регламентаційних положень інституту АЕО. Таке регулювання на національному рівні може вирізнятися специфікою правового статусу владних суб'єктів, які беруть участь у відповідних митних процедурах, окремими технічними аспектами процедури авторизації АЕО тощо.

У подальшому пропонуємо розглянути положення щодо регулювання інституту АЕО в окремих державах-членах ЄС.

Так, інститут АЕО ефективно функціонує в Нідерландах. Компанії, які відповідають вимогам нідерландського митного законодавства (повністю уніфіковане із законодавством ЄС), можуть подати заявку на отримання авторизації АЕО. Статус АЕО надає компаніям переваги в міжнародній торгівлі. Ступінь, до якого компанії будуть надані засоби контролю, залежатиме від типу авторизації. У Нідерландах передбачені наступні типи авторизації АЕО:

- 1) АЕО-С;
- 2) АЕО-Б;
- 3) комбінований тип (поєднання АЕО-С та АЕО-Б).

З моменту запровадження авторизації АЕО нідерландська митниця визнає два потоки товарів: товари від сертифікованих компаній; і товари від несертифікованих компаній.

Переваги, що пов'язані зі статусом АЕО, полягають, зокрема, у наступному:

- менше заходів із фактичного та документального митного контролю;
- пріоритет в частині реалізації контрольних заходів;
- суб'єкт, що отримав авторизацію, може попросити проведення контролю в певному місці тощо.

Для отримання авторизації АЕО підприємство-заявник подає такі документи:

- заяву на отримання авторизації АЕО через митний торговельний портал ЄС;
- анкету для самооцінки АЕО;
- заява із визначенням конкретних типів авторизації та спрощень, які прагне застосовувати заявник.

Подати заяву можна і в електронній формі через спеціальний портал ЄС. Якщо заявка неповна та/або відсутні необхідні для проведення оцінки відповідності АЕО дані, то в такому разі митний орган Нідерландів може

протягом 30 днів з моменту отримання заявки подати запит на уточнення та/або доповнення даних такої заявки.

Процедурні строки, які застосовуються митними органами Нідерландів:

– 7 днів на повідомлення про подання відповідної заяви всіх інших потенційно заінтересованих органів держав–членів ЄС;

– загальний строк розгляду заяви 120 днів, який може бути продовжено ще на 60 днів [111].

Наслідуює моделі регулювання, що закріплені на рівні ЄС також інститут АЕО, що отримав свою формалізацію в Ірландії. В Ірландії також діє загальновизнаний принцип добровільності авторизації як АЕО (факультативний характер відповідного правового статусу та правового режиму). Отримати статус АЕО в Ірландії може суб'єкт господарювання, що заснований у ЄС та:

- 1) є частиною міжнародного ланцюга постачання;
- 2) бере участь у митній діяльності.

Отримати статус АЕО можна незалежно від розмірів підприємства та обсягів діяльності. Виробники, експортери, експедитори, утримувачі складів, агенти з митного оформлення, перевізники та імпортери можуть подати заявку на отримання статусу АЕО.

Для отримання авторизації АЕО суб'єкт господарювання повинен:

- 1) заповнити анкету самооцінки;
- 2) подати заяву на отримання авторизації АЕО.

Оцінку відповідності критеріям АЕО в Ірландії проводять працівники податкової служби. Якщо заявник у своїй заяві вказує приміщення (об'єкти), які використовуватимуться в рамках провадження спеціальних різновидів діяльності на які отримується авторизації АЕО, представники податкових органів Ірландії, що здійснюють оцінку відповідності критеріям АЕО виїжджають на такі об'єкти [107].

У Хорватії матеріально-правова складова інституту АЕО ідентична матеріально-правовому регулюванню відповідного інституту, що функціонує в інших державах. У процедурному плані також ніяких новацій не спостерігається. Законодавство Хорватії передбачає, що рішення щодо статусу АЕО має бути прийняте протягом 120 календарних днів. Якщо митниця не може прийняти рішення щодо запиту протягом зазначеного терміну, його можна продовжити не більше ніж на 60 календарних днів. У разі, якщо підприємство-заявник вносить корективи для виконання умов авторизації, термін може бути продовжено на підставі письмового повідомлення заявника, визначеного самим заявником і який йому потрібен для впровадження відповідних коригувань [116].

Мальтійський митний департамент (Malta Customs Department) при ідентичності вищезазначеному регулюванню робить акцент на впливі розміру підприємства на процедури його авторизації. Наголошується на необхідності дотримання антидискримінаційних заходів. Так, у рамках процедур авторизації АЕО митні органи повинні належним чином враховувати особливості суб'єктів господарювання, зокрема малих і середніх за розміром компаній. Умови та критерії авторизації АЕО щодо кожної категорії бізнесу повинні застосовуватися до всіх підприємств незалежно від їх розміру. Однак конкретні засоби досягнення відповідності відрізнятимуться та безпосередньо залежатимуть від розміру та складності бізнесу, типу товарів, що виробляються тощо (індивідуалізаційний аспект) [108].

Отже, у всіх державах-членах ЄС механізм авторизації АЕО є ідентичним в силу наднаціональної нормативної уніфікації відповідного інституту. Уніфікованими в цих державах є як матеріально-правова складова даного інституту (добровільність авторизації, типи авторизації, перелік переваг тощо), так і його процедурна складова (строки реалізації процедур із авторизації, порядок реалізації тих чи інших процедурних стадій тощо).

3.4. Компаративний аналіз нормативного регулювання інституту АЕО в ЄС та Україні

Сучасні тенденції трансформації міжнародної торгівлі, викликані глобалізацією, інформатизацією, технологізацією та іншими процесами об'єктивним чином вимагають адаптації існуючого арсеналу інструментів забезпечення безпеки ланцюгу поставок з боку митної адміністрації. При цьому на передній план у світі ринкової економіки, окрім забезпечення внутрішньої безпеки, безперервного і плавного потоку товарів митницею, вже вийшли питання надання національним суб'єктам господарювання додаткових переваг конкурентної боротьби. Тому, з огляду на сказане, неабиякої актуальності набувають проблеми, пов'язані з розвитком інституту АЕО в Україні.

Особливо означені питання актуалізуються в реаліях сьогодення, коли більшість економічно розвинених країн вже інтегрували інститут АЕО в національну модель митного контролю, в той час як в Україні дана проблематика є відносно новою. Нагадаємо, законодавство, що визначає правовий статус АЕО та створює правові передумови для функціонування даного інституту, було ухвалено лише в 2019–2020 рр., а 18 березня 2021 р. ПАТ «Джей Ті Інтернешнл Україна» стало першим в Україні підприємством, яке набуло статусу АЕО та отримало авторизацію АЕО відповідно до практики та стандартів ЄС [63].

Однак, вбачається правильним, що компаративному аналізу підходів до формалізації інституту АЕО в ЄС та Україні має передувати розгляд цієї проблеми крізь призму історичної ретроспективи. З огляду на євроінтеграційні прагнення в Україні практика надання митними органами суб'єктам господарювання спрощень при здійсненні митного контролю була започаткована ще наприкінці 90-х рр. ХХ ст. Зокрема, з метою сприяння зовнішньоекономічної діяльності відповідно до Указу Президента України

«Про усунення обмежень, що стримують розвиток підприємницької діяльності» від 03.02.1998 р. № 79/98 була прийнята Постанова Кабінету Міністрів України «Про сприяння зовнішньоекономічній діяльності» від 14.04.1999 р. № 593, яка надала право Державній митній службі не застосовувати до окремо визначених підприємств – суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності заходів нетарифного регулювання та інших обмежень, встановлених окремими законодавчими актами Кабінету Міністрів України, під час здійснення митного контролю та митного оформлення. На виконання постанови Кабінету Міністрів України № 593 спочатку (1999 р.) було прийнято наказ ДМСУ, Мінекономіки, ДПАУ «Про затвердження критеріїв оцінки та порядку визначення підприємств-резидентів України, під час провадження якими зовнішньоекономічної діяльності застосовується режим сприяння» від 07.07.1999 р. № 411/488/357, пізніше (2004 р.) – наказ ДМСУ, Мінекономіки, ДПАУ «Про затвердження критеріїв оцінки підприємств-резидентів щодо товарів, до яких може застосовуватися спрощений порядок застосування процедур митного оформлення» від 11.08.2004 р. № 590/296/468 та наказ ДМСУ «Про затвердження порядку визначення підприємств-резидентів, щодо товарів яких може встановлюватися спрощений порядок застосування процедур митного оформлення» від 19.08.2004 р. № 607 [33].

Однак еволюція розвитку безпосередньо інституту АЕО в Україні бере свій початок із введенням нового для українського законодавства суб'єкта правовідносин – «уповноваженого економічного оператора» (далі – УЕО) в редакції Митного кодексу України, прийнятого 13.03.2012 р. Зокрема, ст. ст. 12–18 (глава 2 «Уповноважений економічний оператор») був визначений правовий статус УЕО, порядок отримання, зупинення дії і анулювання сертифіката УЕО, передбачався перелік спеціальних спрощень, якими може користуватись підприємство, що отримало статус УЕО у встановленому законом порядку. Також Кодекс передбачав створення Єдиного реєстру уповноважених економічних операторів [34]. Але як

правильно з цього приводу зауважує Б. А. Кормич, на практиці положення про УЕО не отримували безпосереднього застосування [21, с. 385–386].

Митний кодекс України в редакції від 13.03.2012 р. визначав уповноваженого економічного оператора як «підприємство, створене відповідно до законодавства України, яке відповідає умовам, встановленим ст. 14 цього Кодексу, та має право користуватися спеціальними спрощеннями відповідно до ст. 15 цього Кодексу» [34]. Забігаючи наперед, зауважимо, що застосування законодавцем подібної конструкції отримало справедливую критику як з боку вітчизняних вчених-правників, так і з боку західних партнерів. Так, західноєвропейська модель традиційно передбачала більш деталізований підхід до визначення кола суб'єктів господарювання, яким надається право на отримання статусу уповноваженого економічного оператора. Окрім того, слід вказати на відсутність акценту на ролі підприємств – потенційних набувачів статусу УЕО в міжнародному ланцюзі постачання товарів, відсутність визначення правового статусу суб'єктів господарювання, які за законом мали право претендувати на отримання сертифікату УЕО, що фактично пов'язало умови отримання спрощень із здійсненням будь-якої зовнішньоекономічної діяльності і виконання п. ст. ст. 14 та 15 Кодексу.

Однак окреслена нами проблема була лише однією з багатьох на початковому етапі впровадження досліджуваного інституту в національну систему митного регулювання. Низький рівень заінтересованості суб'єктів господарювання в отриманні спрощень та переваг, запропонованих законодавцем у Митному кодексі України в редакції 2012 р., неготовність органів публічної влади зразка тих років активно сприяти впровадженню інституту УЕО та чимала кількість помилок і прогалин юридичної техніки, допущених при формуванні порядку отримання статусу і реалізації самих спрощень і переваг, унеможлилювали практичну реалізацію реформи. Фактично на той час інститут уповноваженого економічного оператора набув статусу «законсервованого» та більше походив на ідею, ніж на реальну

трансформацію взаємовідносин митної адміністрації із підприємствами в Україні.

Намаганням покращити наявну ситуацію стала розробка проекту Закону України № 4777 («Законопроект щодо УЕО»), який був зареєстрований ще 2016 р. Однак його було повернуто на доопрацювання з огляду на те, що між змістом положень законопроекту і змістом відповідних норм чинних актів митного законодавства ЄС виявилось багато розбіжностей (у тому числі через зміну окремих норм законодавства ЄС) [71]. Реформаційний процес вдалося відновити 2 жовтня 2019 р. у зв'язку з прийняттям Закону України «Про внесення змін до Митного кодексу України щодо деяких питань функціонування авторизованих економічних операторів», який повністю перезавантажив вітчизняний інститут уповноваженого економічного оператора [70].

Введені зміни стосувались майже всіх аспектів правового регулювання АЕО – від самої зміни найменування інституту до порядку отримання статусу АЕО та переваг і спрощень. Замість застарілого підходу до визначення категорії «уповноваженого економічного оператора» був запропонований підхід диференційований. Зокрема, п. 1 ст. 12 Митного кодексу України встановлювалось: «Підприємство-резидент, що виконує будь-яку роль в міжнародному ланцюзі постачання товарів (виробник, експортер, імпортер, митний представник, перевізник, експедитор, утримувач складу) та отримало авторизацію відповідно до вимог цієї глави, набуває статус авторизованого економічного оператора (АЕО). Для цілей визначення ролі підприємства в міжнародному ланцюзі постачання товарів терміни вживаються у такому значенні: 1) виробник – підприємство, яке безпосередньо виготовляє товари, призначені для експорту; 2) експортер (імпортер) – підприємство, яке на підставі укладених ним безпосередньо або через посередника (комісіонера, агента, консигнатора тощо) зовнішньоекономічних договорів (контрактів) здійснює експорт (імпорт) товарів з переміщенням їх через митний кордон України, незалежно від

митного режиму, в який поміщуються такі товари; 3) митний представник – підприємство, яке виступає посередником (митним брокером, комісіонером, агентом, консигнатором тощо) під час виконання зовнішньоекономічного договору (контракту); 4) перевізник – у значенні, наведеному в цьому Кодексі; 5) експедитор – у значенні, наведеному в Законі України «Про транспортно-експедиторську діяльність»; 6) утримувач складу – підприємство, у власності чи користуванні якого перебуває митний склад, об'єкти складу тимчасового зберігання, об'єкти вільної митної зони» [36].

На відміну від «попередника», законодавчими положеннями нового Закону деталізувались критерії набуття статусу АЕО, механізм проведення перевірок контролюючими органами на предмет відповідності суб'єктів господарювання таким критеріям, розширювався перелік спеціальних спрощень і переваг, передбачених для підприємства, яке отримало один із видів авторизації АЕО тощо. Не перераховуючи усіх особливостей і відмінностей інституту авторизованого економічного оператора як спадкоємця інституту уповноваженого економічного оператора, відзначимо, що, незважаючи на наявні окремі протиріччя із законодавством ЄС, котрі вже сьогодні стали предметом дискусій у науковому просторі, за нашим переконанням, новий виток розвитку інституту АЕО є безумовно позитивним кроком на шляху розбудови ефективно діючого правового регулювання партнерства між митною адміністрацією і підприємствами.

Вихід інституту АЕО на якісно новий рівень слід пов'язувати із прийняттям Закону України «Про внесення змін до Митного кодексу України та інших законів України щодо деяких питань виконання глави 5 розділу IV Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони» 2510-IX від 15.08.2022 р. [69], який мав своїм завданням забезпечити ще більший ступінь уніфікації національного українського законодавства в аспекті наближення регулювання інституту АЕО до правових норм ЄС. Фактично відповідний

Закон України мав своїм призначенням «доопрацювати» національний інститут АЕО, ще більше наблизивши його до стандартів ЄС.

З огляду на такі чітко означені тенденції варто в першу чергу розглянути спільні риси відповідних нормативних утворень.

В Україні, так само як і в ЄС, набуття підприємством статусу АЕО має факультативний, добровільний характер. Тобто, підприємство може не отримувати даного статусу та проходити всі митні формальності у загальному порядку. Проте підприємство, отримавши авторизацію АЕО, може користуватися цілою низкою спрощень та переваг у частині проходження митних формальностей. Втім, тут, певно, варто наголосити, що це загалом загальносвітова практика визначення інституту АЕО як добровільного статусу, який суб'єкти господарювання набувають факультативно.

Безоплатність одержання авторизації АЕО в ЄС та Україні також можна позначити як спільну рису відповідного наднаціонального (ЄС) та національного (Україна) інституту АЕО.

Ще однією спільною рисою інституту АЕО в Україні та ЄС є самі типи авторизації АЕО. Як в Україні, так і в ЄС, АЕО може мати два типи авторизації: АЕО-С; АЕО-Б.

Спільною є також можливість дуального характеру авторизації АЕО. Мова йде про те, що один суб'єкт господарювання може одночасно мати як статус АЕО-С, так і статус АЕО-Б. При цьому підприємство повинно відповідати як критеріям/вимогам, що висувуються до АЕО-С, так і критеріям/вимогам, що висувуються до АЕО-Б.

Загальна структура та зміст процедур одержання підприємством авторизації АЕО в Україні також є наближеним до процедурного регулювання, що закріплюється в законодавстві ЄС. Однак, в ході дисертаційного дослідження було виявлено наявність окремих відмінностей в нормативному регулюванні та підходах до оцінки фінансової стійкості підприємств для отримання статусу АЕО в Україні та в ЄС. Зокрема, йдеться

про те, що в Україні відповідність підприємства критерію фінансової стійкості оцінюється через формальний розрахунок коефіцієнтів, а також підтвердження заявником відсутності податкового боргу та непереребування в процедурі санації, відсутність провадження у справі про банкрутство. В законодавстві України відсутні підстави для врахування митними органами сектору економіки, в якому працює підприємство, видів його економічної діяльності, структури власності, бізнес моделі, змісту та обсягу операцій підприємства при оцінці його відповідності цьому критерію. А отже, не передбачена і можливість подання підприємством-заявником та взяття до уваги митним органом і додаткової інформації та документів, зокрема аудиторського висновку, додаткових фінансових документів, таких як звіт про прибутки та збитки або про рух грошових коштів, банківських документів, висновків, наданих фінансовими або науково-дослідними установами, як це передбачено розробленими Генеральною дирекцією з питань оподаткування та митного союзу (TAXUD) Керівними принципами ЄС щодо АЕО [110, с.43].

Відповідно до статті 39 Регламенту Європейського парламенту і Ради (ЄС) № 952/2013 від 9.10.2013 р. про встановлення Митного кодексу Союзу одним з критеріїв надання статусу АЕО є платоспроможність, яка вважається підтвердженою, якщо заявник має гарний фінансовий стан, що дозволяє йому виконувати свої зобов'язання, з урахуванням особливостей виду відповідної комерційної діяльності [128].

Також, в п.2.III.2.3 Керівних принципів ЄС щодо АЕО зазначено, що заявник може продемонструвати достатню фінансову стійкість, щоб відповідати вимогам та виконувати свої зобов'язання. В свою чергу, митними органами може бути встановлено, чи виконував заявник належним чином свої зобов'язання перед третіми особами, перевірявши повний набір фінансової звітності заявника за останні три роки і взявши до уваги, зокрема, вчасність виставлення рахунків, висновки аудиторської перевірки, додаткові фінансові документи, такі як відомість прибутків та витрат, звіт про рух

коштів, будь-який аналіз співвідношення, якщо такий є у наявності (наприклад, коефіцієнт поточної ліквідності), який може виміряти спроможність компанії виконувати поточні зобов'язання за рахунок ліквідних активів, будь-які інші висновки, що надані фінансовими або науково-дослідними установами, інші показники, які можуть бути цікавими для оцінки, наприклад, чи перебувала компанія у кризовому стані, чи втрачала компанія основні проекти, у яких вона брала участь, чи втрачала компанія великих та ключових постачальників [110, с.43].

Як впливає з зазначеного вище, на законодавчому рівні в ЄС відсутні нормативні значення коефіцієнтів платоспроможності та ліквідності, а також певні коефіцієнти можуть братися митним органом до уваги, як один з, але не єдиний фактор, при оцінці достатності фінансового стану заявника. Окрім того, митні органи в ЄС можуть керуватись різними джерелами інформації для оцінки відповідності підприємства цьому критерію. Натомість, митні органи України не проводять аналіз та не мають підстав брати до уваги чинники, через які виникло, наприклад, негативне значення чистих активів, зокрема, такі як: ліквідність, інформація про сплату митних платежів за 3 роки, фінансові звіти, баланси, прогнози прибутку, збитків, що вказують на фінансовий стан підприємства.

Таким чином, критерій стійкого фінансового стану в Митному кодексі України не в повній мірі відповідає такому ж критерію в законодавстві ЄС. Наведені відмінності та прогалини законодавчого регулювання пропонується вирішити шляхом внесення відповідних змін в Митний кодекс України та вилучення звідти норми про необхідність відповідності розрахункових показників підприємства коефіцієнтам платоспроможності та ліквідності, а також в комплексі з цим внесення відповідних змін до Постанови Кабінету Міністрів України від 27 вересня 2022 р. № 1092 «Деякі питання реалізації положень Митного кодексу України щодо надання авторизацій» [17]. Зокрема, в Митний кодекс України пропонується внести наступні зміни:

1. Абзац перший пункту 3 частини третьої статті 14 викласти у такій редакції:

«3) протягом календарного року, в якому проводиться оцінка відповідності підприємства зазначеному критерію, та попередніх трьох календарних років дані бухгалтерського обліку та фінансової звітності підприємства підтверджують, що фінансовий стан цього підприємства достатній для виконання його зобов'язань з урахуванням виду та обсягу комерційної діяльності, а також відсутність від'ємних чистих активів, крім випадків, коли такі від'ємні чисті активи можуть бути забезпечені».

2. Абзац другий пункту 3 частини третьої статті 14 викласти у такій редакції:

«Кабінетом Міністрів України визначаються способи забезпечення від'ємних чистих активів, а також порядок перевірки відповідності підприємства критерію, визначеному **пунктом 3** частини третьої статті 12 цього Кодексу, у тому числі залежно від авторизації, щодо надання якої подано заяву.»

Разом з означеними змінами для забезпечення більш системного підходу до питання оцінки відповідності вказаному критерію вбачається за доцільне імплементувати в законодавство України додаткові інструменти для оцінки стійкого фінансового стану підприємств та створення відповідних підрозділів в митних органах з укомплектуванням їх кадрового складу фахівцями у галузі бухгалтерського обліку та аудиту, щоб уможливити встановлення митними органами належного фінансового стану підприємства на підставі більш широкого кола документів та інформації у їх сукупності.

Наближеним за своїм змістом є набір спрощень та переваг, якими користуються АЕО в ЄС та Україні. Втім, у рамках розглядуваного аспекту можна виокремити і деякі відмінності. Так, в Україні існує такий вид переваги, як використання спеціально визначеної смуги руху. Даним видом переваги можуть користуватися як підприємства із авторизацією АЕО-С, так

і підприємства із авторизацією типу АЕО-Б. Однак така перевага відсутня в інституті АЕО, що функціонує в ЄС.

За своїм змістом така перевага, як використання логотипу АЕО, є спільною для України та ЄС. При цьому слід уточнити, зазначивши, що існує певна відмінність – в Україні суб'єкти, що отримали авторизацію АЕО, користуються національним логотипом АЕО, тоді як АЕО в ЄС використовують уніфікований для всього ЄС логотип, що захищається авторським правом ЄС.

Важливо наголосити, що зараз, після останніх реформ національного досліджуваного інституту, АЕО в Україні та ЄС має ще менше концептуальних та змістовних відмінностей.

Отже, право Європейського співтовариства пройшло досить тривалий шлях розвитку – від моменту формування перших ідей та витоків партнерських взаємовідносин між митними органами і суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності, до розгалуженої системи міжнародних актів щодо регулювання функціонування авторизованих економічних операторів на всій його території, включаючи активне співробітництво із партнерами поза його межами. В той же час Україна порівняно нещодавно почала робити перші кроки у відповідному напрямку.

На основі аналізу генезису інституту авторизованого економічного оператора в праві Європейського Союзу та України відповідно нами встановлено, що кожен із цих інститутів у своєму розвитку пройшов чотири етапи, умовно окреслені на підставі появи нових змін, а отже, і набуття цими інститутами нових якостей. Тож пропонуємо наступну періодизацію та її коротку характеристику.

У становленні інституту авторизованого економічного оператора в праві Європейського Союзу окреслюються чотири часові періоди, в рамках яких відбуваються якісно нові трансформаційні етапи розвитку АЕО. Перший етап (перша половина ХХ ст.) – формування концепції необхідності спрощення митних процедур. За часів, охоплених даним етапом, розбудова

партнерських взаємовідносин між митними органами та суб'єктами господарювання – користувачами митних послуг ще не розглядається як дієвий інструмент спрощення митного контролю. Основний акцент тогочасної оптимізації функціонування митниць був зроблений на перегляді механізмів адміністрування митних процедур та співпраці між митними адміністраціями держав. Однак усвідомлення необхідності розбудови якісно нових підходів і пошук нових інструментів митного контролю в змінюваних світових обставинах стали передумовою виникнення ідей партнерства між митними службами та підприємствами в їх сучасному розумінні.

Другий етап (остання чверть ХХ ст. – 2005 р.). – розвиток партнерства між митними службами та підприємствами в контексті спрощення митних процедур в сучасному розумінні. Створення доктринальних, а згодом і правових основ для подальшого розвитку інституту авторизованого економічного оператора в ЄС Важливою подією у межах визначеного етапу стало прийняття Брюссельського протоколу 1999 р. Міжнародної конвенції про спрощення і гармонізацію митних процедур (Кіотська конвенція), яка окрім іншого була присвячена питанням міжнародної регламентації надання суб'єктам господарювання спрощень в ході митних процедур. Розвиток спрощень і переваг, отримання митних послуг суб'єктами господарювання на рівні національного законодавства держав–членів ЄС.

Третій етап (2005–2016 рр.) – бурхливий розвиток ідей партнерства між митними службами та підприємствами, безпосереднє запровадження інституту авторизованого економічного оператора в правовий простір ЄС. Прийняття Рамкових стандартів безпеки та полегшення світової торгівлі (SAFE), а також інших документів, присвячених питанням регулювання функціонування авторизованих економічних операторів. Активне впровадження інституту авторизованого економічного оператора на території ЄС, розвиток міжнародно-правового регулювання та міжнародного партнерства у відповідній царині суспільних відносин.

Четвертий етап (2016 р. – і до сьогодні) – оптимізація законодавчої бази міжнародно-правового регулювання інституту авторизованого економічного оператора в ЄС. Даний етап взяв початок із вступом в дію нового Митного кодексу Союзу з 01.05.2016 р., який об'єднав положення більшості прийнятих раніше актів, що стосувались питань регулювання АЕО. Відбулася актуалізація проблеми укладання двосторонніх і регіональних договорів щодо діяльності АЕО.

Становлення інституту авторизованого економічного оператора в Україні, так само як і в ЄС, можливо умовно поділити на 4 етапи: перший етап (1999–2012 рр.) – введення в Україні практики надання митними органами спрощень при здійсненні митного контролю суб'єктам господарювання; другий етап (2012–2019 рр.) – виникнення і функціонування інституту уповноваженого економічного оператора як основи партнерства митних органів із підприємствами; третій етап (2019–2022 рр.) – заміщення УЕО інститутом авторизованого економічного оператора в рамках наближення митного законодавства України до стандартів Європейського Союзу [56]; четвертий етап (починаючи з 2022 р.) – останні заходи щодо уніфікації національного інституту АЕО з інститутом АЕО в ЄС (підготовка митного законодавства України до так званого «митного безвізу»).

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

Дослідивши основні тенденції розвитку інституту АЕО в ЄС, США, Індії, Китаї та проаналізувавши особливості його нормативного регулювання в цих країнах, можемо зробити наступні висновки:

1. Встановлено, що при розгляді особливостей правового статусу АЕО категорія «правове походження» може використовуватися у двох аспектах. По-перше, це питання правового походження відповідних стандартів і правил; по-друге, це вплив національних правових традицій даних країн на особливості впровадження АЕО на національному рівні. Вищезгадані теорії

пов'язують правове походження з фінансовими результатами бізнесу, конкретизуючи останні через політичні та адаптивні особливості конкретної правової системи.

2. Зазначено, що однією із причин-підстав запровадження інституту АЕО у США стали події 11.09.2001 р., а саме серія терактів. Після цього у США починає діяти концепт авторизованих осіб. Однією із визначальних рис інституту АЕО в США є різноаспектність та неоднорідність досліджуваного правового режиму. Так, у США існує декілька проєктів, пов'язаних з інститутом АЕО: 1) Customs-Trade Against Terrorism (С-ТРАТ); 2) The Free and Secure Trade (FAST); 3) Partners in Protection (PIP).

3. На основі аналізу інституту АЕО в Індії з'ясовано специфіку його функціонування. Регламентується інститут АЕО в Індії положеннями Циркуляра 03/2016 від 22.07.2016 р. Суттєвих реформувань індійський інститут АЕО зазнав у 2018 р., коли було прийнято Циркуляр 03/2018 від 17.01.2018 р. Основний вектор останніх нормативних змін до інституту індійського АЕО можна охарактеризувати наступним чином: ще більша лібералізація умов набуття статусу АЕО та подальше спрощення процедур акредитації АЕО для цілей сприяння простоті ведення бізнесу. Власне інституту АЕО в Індії передувала програма акредитованих клієнтів (АСР), що регламентувалася Циркуляром 42/2005 від 24.11.2005 р. Власне інститут АЕО з'явився в Індії у 2011 р. та регулювався Циркуляром 37/2011 від 23.08.2011 р. Зазначено, що сьогодні в Індії існують такі категорії авторизації АЕО: 1) АЕО Т1 – статус одержується тільки на підставі перевірки документації; 2) АЕО Т2 – окрім перевірки документів, для одержання відповідного типу авторизації суб'єкт господарювання також підлягає фактичній перевірці; 3) АЕО Т3 – для суб'єктів, які вже мають статус АЕО Т2 та перебувають у відповідному статусі протягом двох останніх років, статус надається тільки на підставі перевірки документів, а що стосується суб'єктів АЕО Т2, які не витримують вимог відповідного темпорального критерію та/або зазнали нещодавніх суттєвих організаційних змін, то вони

отримують статус АЕО ТЗ тільки на підставі фактичної перевірки; 4) АЕО LO – спеціальний рівень авторизації, який доступний тільки для постачальників логістичних послуг, зберігачів або операторів терміналів, брокерів і операторів складів (відповідні суб'єкти не можуть отримувати авторизації інших типів) – окрім перевірки документів, для одержання відповідного типу авторизації вищезазначені суб'єкти господарювання також підлягають фактичній перевірці.

4. Констатовано, що інститут АЕО в Китаї перебуває у циклічно повторюваних реформах, які мають своїм призначенням забезпечити вивірений баланс публічних та приватних інтересів учасників митних відносин. Уперше інститут АЕО з'явився в Китаї у 2008 р. (від початку дії програми Classified Management of Enterprises). Запровадження інституту АЕО дозволило отримати митні спрощення наступним категоріям суб'єктів: експортерам, імпортерам, виробникам товарів та митним брокерам. У 2014 р. інститут АЕО було трансформовано у зв'язку з переходом на нову програму Interim Measures on Enterprise Credit Management. Відповідно до приписів цього акта підприємства були класифіковані на три категорії: 1) Certified Enterprise; 2) General Enterprise; 3) Discredited Enterprise. Ще одна масштабна реформа китайського інституту АЕО відбулася у 2018 р. Мова йде про запровадження програми Measures for Enterprise Credit Management. Після неї підприємства були класифіковані на наступні чотири категорії: 1) Advanced certified enterprises; 2) General certified enterprises; 3) General credited enterprises; 4) Discredited enterprises.

Разом із тим зазначимо, що на цьому реформування інституту АЕО в Китаї не завершилися. Так, у вересні 2021 р. Загальна митна адміністрація Китаю (GAC) оголосила про нові зміни до митної кредитної системи, що набрали чинності 01.11.2021 р.

5. Встановлено, що інститут уповноваженого економічного оператора був запроваджений у вітчизняну систему права ще у 2012 р., однак через відсутність дієвого правового механізму надання авторизації та відповідних

спрощень останні суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності не надавалися, а згодом, у 2019 р., наслідком законодавчих ініціатив у рамках євроінтеграційних процесів стало його переформатування на інститут АЕО. Після цього у 2022 р. для цілей забезпечення більшої оптимізації національного інституту АЕО до європейських стандартів було повторно модернізовано.

6. Констатовано, що майбутнє визнання митними органами країн ЄС статусу українських АЕО, що передбачено ст. 80 Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, забезпечить їх участь у формуванні більш безпечних ланцюгів постачання товарів та підвищить їх конкурентоспроможність як на зовнішньому, так і на внутрішньому ринках. Конкурентоспроможність у межах інституту АЕО забезпечується шляхом надання суб'єктам господарювання із відповідним статусом спрощень і переваг під час здійснення митних операцій. Зауважимо, вітчизняне митне законодавство не розкриває зміст категорій «спрощення» та «перевага», обмежуючись конкретизацією їх видів.

7. Зазначено, що запровадження спрощень і переваг, які передбачають суттєві полегшення митних формальностей для підприємств з високим ступенем довіри щодо товарів, які переміщуються такими підприємствами та, відповідно, зменшення обсягів контролю до АЕО з боку митних органів, потенційно хоча і створюють вірогідність загроз митної безпеки, однак подібна мінімізація обсягів контрольних дій за суб'єктами, що отримали в установленому законом порядку авторизацію АЕО та набули статус АЕО, компенсується шляхом проведення центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну митну політику, із залученням посадових осіб відповідних митниць стосовно таких суб'єктів оцінки відповідності підприємства критеріям АЕО, яка за своєю правовою суттю є перевіркою. Окрім цього, забезпечення належного рівня митної безпеки досягається шляхом перенесення контролю на більш ранню стадію (на період оцінки відповідності підприємства встановленим критеріям набуття статусу

АЕО), що дозволяє вивільнити кадрові, організаційні та інші ресурси митних органів для виконання ними інших завдань при здійсненні митної справи.

8. Встановлено наявність окремих відмінностей в нормативному регулюванні та підходах до оцінки фінансової стійкості підприємств для отримання статусу АЕО в Україні та в ЄС. Наведені недоліки пропонується вирішити шляхом внесення запропонованих в роботі змін в законодавство України з питань митної справи та більш комплексного аналізу фінансового стану підприємства-заявника митними органами.

9. Встановлено, що кульмінаційний етап розвитку інституту авторизованого економічного оператора в ЄС розпочався із прийняттям нового Митного кодексу Союзу від 09.10.2013 р., що набрав чинності 01.05.2016 р. і об'єднав положення більшості прийнятих раніше актів, які стосувалися питань регулювання АЕО. Наголошено, що положення Митного кодексу Союзу привнесли деякі зміни у функціонуванні досліджуваного інституту, особливо у напрямку розширення критеріїв надання статусу АЕО. Зокрема, серед критеріїв було передбачено відсутність порушень митного і податкового законодавства, високий рівень контролю операцій і потоку товарів компанії і підтвердження фінансової платоспроможності. Фактично була проведена робота над помилками, які виявила практика впровадження інституту АЕО за минулі роки, що знаходила своє відображення і в збільшенні заінтересованості отримання статусу АЕО суб'єктами господарювання. При цьому зауважено, що із значним розширенням кола авторизованих економічних операторів в країнах ЄС, неабияк посилилась актуалізація вирішення проблеми укладання угод про взаємне визнання статусів АЕО на двосторонньому і регіональному рівнях. Виділяючи загальні тенденції у практиці взаємного визнання АЕО Євросоюзу з іншими країнами, в першу чергу, необхідно підкреслити, що ЄС прагне укласти договори з усіма своїми стратегічними партнерами, що забезпечить конкурентні переваги національним суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності.

ВИСНОВКИ

У дисертації зроблено спробу вирішення наукового завдання, що полягає у визначенні особливостей функціонування інституту АЕО. За результатами дисертації було сформульовано такі основні висновки:

1. Обґрунтовано положення про комплексний характер правового інституту АЕО. Зазначено, що нормативне регулювання інституту АЕО одночасно перебуває в полі фінансово-правового та адміністративно-правового регулювання. Правовий інститут АЕО не можна назвати таким, що стосується виключно однієї галузі права. Він має відношення, як до галузі фінансового права, так і до галузі адміністративного права. При цьому адміністративно-правовий характер АЕО проявляється саме в митному праві. Відповідні галузі права: 1) подібні за методом правового регулювання; 2) предмет правового регулювання хоча і не є тотожним, однак має спільні характеристики.

2. Встановлено, що комплексний інститут АЕО також характеризується превалюючо-імперативним методом правового регулювання. Правила набуття статусу АЕО, необхідність перманентної відповідності таким критеріям чітко та безальтернативно встановлюється в законі. Водночас інститут АЕО певною мірою характеризується й окремими елементами диспозитивності. Так, суб'єкт господарювання самостійно приймає рішення щодо необхідності йому спрощень та переваг, які надаються АЕО. Тобто, щоб імпортувати чи експортувати товар, підприємство-резидент не повинно в обов'язковому порядку отримувати авторизацію АЕО-С чи АЕО-Б. Однак саме такий спеціальний статус, як АЕО, забезпечує певні спрощення та переваги для такого підприємства. Відповідно суб'єкт господарювання об'єктивно зацікавлений у такому спеціальному статусі і тому має право його набуття за власним розсудом (елемент диспозитивності). Однак набуття такого статусу здійснюватиметься за чітко визначеною правовою процедурою та у випадку відповідності законодавчо встановленим умовам (імперативність). У той же час такого роду елемент диспозитивності

повністю реалізується в рамках загального імперативного регулювання. Все це у своїй сукупності вказує на те, що елементи диспозитивності в комплексному інституті АЕО реалізуються на умовах та в порядку імперативного правового регулювання. Це дозволяє сформулювати наступну характеризуючу максиму: «диспозитивність на умовах імперативності».

3. Запропоновано поняття правового статусу АЕО, під яким пропонується розуміти сукупність основних прав, обов'язків, законних інтересів у поєднанні з правосуб'єктністю, юридичною відповідальністю, правовими гарантіями та засадами функціонування підприємства-резидента, що виконує будь-яку роль в міжнародному ланцюзі постачання товарів (виробник, експортер, імпортер, митний представник, перевізник, експедитор, утримувач складу) та відповідно до вимог митного законодавства отримало авторизацію одного або обох типів і набуло статус АЕО.

4. Обґрунтовано, що категорія «правовий статус АЕО» має збірний, універсальний характер, який виражається в такому: поглинає правові статуси учасників зовнішньоекономічної діяльності; відображає особливості юридичної особи та її становища у системі митних правовідносин; права АЕО не можуть бути реалізовані без інших його компонентів: кореспондуючих обов'язків органів державної влади, юридичної відповідальності, правових гарантій, без правосуб'єктності (правоздатності та дієздатності) юридичної особи, громадянина-підприємця тощо.

5. Констатовано, що тест на АЕО, синтезований з низки критеріїв-вимог до підприємства – претендента на статус АЕО, перелік яких містить Митний кодекс України, слугує індикатором відповідності/невідповідності конкретного суб'єкта господарювання для отримання відповідного статусу. Тест на АЕО в силу складноструктурованості інституту АЕО має комплексний, багаторівневий та різноаспектний характер. Так, для надання підприємству авторизації АЕО застосовуються наступні критерії:

- 1) дотримання вимог митного та податкового законодавства України, а також

відсутність фактів притягнення до кримінальної відповідальності (критерій 1); 2) належна система ведення бухгалтерського обліку, комерційної та транспортної документації (критерій 2); 3) стійкий фінансовий стан (критерій 3); 4) забезпечення практичних стандартів компетенції або професійної кваліфікації відповідальної посадової особи підприємства (критерій 4); 5) дотримання стандартів безпеки та надійності (критерій 5). Головна риса вищезазначених критеріїв – підвищена міра узагальненості. Разом з тим такого роду узагальненість відповідних критеріїв певною мірою нівелюється приписами конкретизаційного характеру, що закріплені у ст. 14 Митного кодексу України. Саме ці підкритерії (деталізовані умови) привносять правову визначеність у процедури авторизації АЕО. Без відповідних конкретизаційних підкритеріїв (умов) уявити ефективно діючий тест на АЕО не вбачається за можливе.

5. Встановлено два типи тестів (залежно від типів авторизації) на АЕО. Виходячи із різних типів авторизації, було виокремлено: 1) тест на авторизацію АЕО-С – про надання права на застосування суб'єктом спрощень, передбачених ст. 13 Митного кодексу України; 2) тест на авторизацію АЕО-Б – про підтвердження безпеки та надійності. Кожен із вищезазначених типів авторизації передбачає окремий тест, який складається з відповідного набору критеріїв та деталізуючих підкритеріїв (умов). Так, тест на АЕО-С у формульному вираженні має такий вигляд: $A+B+C+D=F$, де А – критерій 1 (вимога по дотриманню законодавства); В – критерій 2 (вимога належності бухгалтерського обліку); С – критерій 3 (економічна вимога); D – критерій 4 (вимога професійної кваліфікації); F – авторизація за типом АЕО-С. Саме відповідність підприємства всім вищезазначеним критеріям дозволяє йому отримати авторизацію за типом АЕО-С.

Так само на основі чотирьох відповідних первинних критеріїв сформовано тест на АЕО-Б: який у формульному вираженні можна представити так: $A+B^*+C+E=G$, де А – критерій 1 (вимога по дотриманню законодавства); В* – критерій 2 (вимога належності бухгалтерського обліку

за виключенням субумови, передбаченої в підпункті «в» пункту 1 ч. 2 ст. 14 Митного кодексу України); С – критерій 3 (економічна вимога); Е – критерій 5 (вимога безпеки та надійності); G – авторизація за типом АЕО-Б. Як і у випадку з АЕО-С, суб'єкт господарювання для отримання авторизації АЕО-Б повинен відповідати всім вищенаведеним критеріям.

6. Зазначено, що антикорупційними запобіжниками у правовідносинах, пов'язаних з АЕО, в першу чергу, виступають спрощення та переваги, які отримує АЕО завдяки своєму спеціальному статусу. Надання можливості застосування спрощень та використання переваг обумовлюються особливою довірою до АЕО, яка визначається специфікою його правового статусу та фактичними характеристиками, якими наділений АЕО. До спрощень, які впливають на рівень корупційних ризиків, відноситься процедура випуску за місцезнаходженням. Перевагами, що дозволяють сприяти мінімізації потенційно можливих корупційних проявів, є такі: 1) виконання митних формальностей у першочерговому порядку; 2) зниження автоматизованою системою митного оформлення ступеня ризику для визначення переліку митних формальностей.

7. Встановлено, що підстави набуття статусу АЕО вирізняються комплексністю та складноструктурованістю і мають два рівні: 1) перший рівень – критерії набуття статусу АЕО; 2) другий рівень – умови набуття статусу АЕО. Критерії фактично і є підставами для набуття особою статусу АЕО. Для кожного з різновидів АЕО законодавством передбачено свій набір критеріїв, які мають узагальнений характер та являють собою підстави для авторизації конкретного суб'єкта господарювання як АЕО. Самостійно критерії АЕО не можуть виступати ефективними для цілей правозастосування підставами та потребують нормативної конкретизації. Для кожного з критеріїв АЕО передбачений свій набір умов, які дозволяють встановити відповідність підприємства таким узагальненим критеріям. Тобто, щоб реалізувати правозастосовний потенціал критеріїв АЕО, потрібно звернутися до конкретного набору умов. Своєю чергою, окремі умови

передбачають своєрідні субумови, які вже конкретизують самі умови. Такі субумови можуть претендувати на третій рівень підстав набуття статусу АЕО.

8. Виявлено, що правовий зміст критерію «дотримання вимог митного та податкового законодавства» не в повній мірі розкривається умовами відповідності підприємства цьому критерію, які фактично звужені до ненакладення на визначене законом коло суб'єктів адміністративних стягнень за порушення митних правил, в той час як відсутність серйозного порушення або неодноразових порушень податкового законодавства, так само як і необхідність дотримання вимог податкового законодавства та вимог, встановлених іншим законодавством, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи, не увійшли до переліку умов відповідності цьому критерію. Констатовано, що певною мірою вимога щодо необхідності дотримання підприємством вимог податкового законодавства опосередковано розкривається в умовах відповідності іншим критеріям. Однак така виявлена неповна відповідність змісту вказаного критерію деталізованим умовам, за яких він вважається дотриманим, потребує виправлення у майбутньому, коли кількість АЕО істотно зросте. Запропоновано визначити в Митному кодексі дефініцію серйозних та неодноразових податкових порушень для цілей оцінки відповідності першому критерію, а також надати можливість підтверджувати свою відповідність цій умові через запроваджені на підприємстві заходи контролю.

9. Встановлено наявність окремих відмінностей в нормативному регулюванні та підходах до оцінки фінансової стійкості підприємств для отримання статусу АЕО в Україні та в ЄС: в Україні відповідність підприємства критерію фінансової стійкості оцінюється через формальний розрахунок коефіцієнтів, а також підтвердження заявником відсутності податкового боргу та перебування в процедурі санації, відсутність провадження у справі про банкрутство, в той час як в ЄС на законодавчому рівні відсутні нормативні значення коефіцієнтів платоспроможності та

ліквідності, а також певні коефіцієнти можуть братися митним органом до уваги, як один з, але не єдиний фактор, при оцінці достатності фінансового стану заявника. Окрім того, митні органи в ЄС можуть керуватись різними джерелами інформації для оцінки відповідності підприємства цьому критерію, а митні органи України не проводять аналіз та не мають підстав брати до уваги чинники, через які виникло, наприклад, негативне значення чистих активів. В свою чергу така розбіжність, а також доволі високі значення коефіцієнтів, встановлені Кабінетом Міністрів України, і відсутність законодавчої можливості для митного органу при оцінці відповідності критерію стійкого фінансового стану взяти до уваги інші фактори, окрім значень коефіцієнтів, негативним чином впливають на можливість отримання українськими підприємствами статусу АЕО. Так, протягом 2022 та 1 кварталу 2023 року не було авторизовано жодного підприємства, а кількість АЕО в Україні становила 1 підприємство. Наведені недоліки пропонується вирішити шляхом внесення запропонованих в роботі змін в законодавство з питань митної справи та більш комплексного аналізу фінансового стану підприємства-заявника митними органами.

10. Констатовано, що концепція АЕО виникла майже одночасно як у країнах загального права, так і в країнах континентального права. З одного боку, ми можемо простежити походження інституту АЕО від експериментів 1980-х рр. із розробкою програм «довіrenих трейдерів» у Швеції та Нідерландах, які мали всі чіткі особливості сучасного статусу АЕО, включаючи добровільне отримання статусу на основі конкретних критеріїв, партнерський підхід, самооцінку, систему валідації, аналіз ризиків, широкі програми пільг, сертифікацію. З іншого боку, основи програми АЕО, затвердженої Всесвітньою митною організацією (ВМО), були утворені у програмах США, ініційованих у відповідь на атаки 11 вересня 2001 р., включаючи Ініціативу безпеки контейнерів (CSI), Міжнародний кодекс безпеки суден і портових засобів (ISPS) та Митно-торговельне партнерство проти тероризму (С-ТРАТ). Зазначені програми зміщували акцент від

протидії контрабанді та податковому шахрайству у бік безпеки ланцюгів поставок для підвищення національної безпеки. Крім того, вся концепція АЕО, а отже, і стандарти його правового регулювання були щонайменше двічі «змішані» на наднаціональному рівні: 1) рамках ВМО, що привело до стандартів WCO SAFE 2005 р.; 2) в рамках Угоди СОТ про спрощення процедур торгівлі 2013 р. Крім того, слід враховувати регіональні особливості, наприклад, законодавство ЄС щодо АЕО.

11. Встановлено, що кульмінаційний етап розвитку інституту АЕО в ЄС розпочався із прийняттям нового Митного кодексу Союзу, що набрав чинності 01.05.2016 р. і об'єднав положення більшості прийнятих раніше актів, які стосувалися питань регулювання АЕО. Наголошено, що положення Митного кодексу Союзу запроваджено зміни у функціонуванні досліджуваного інституту, особливо у напрямку розширення критеріїв надання статусу АЕО, де було передбачено відсутність порушень митного і податкового законодавства, високий рівень контролю своїх операцій і потоку товарів компанії і підтвердження фінансової платоспроможності.

12. Визначено, що однією із основних переваг інституту АЕО на теренах ЄС є високий ступінь уніфікації відповідного інституту. Так, на рівні законодавства ЄС приписи про АЕО систематизовані в рамках кодифікованого акту Співтовариства – Митного кодексу Союзу. В ЄС для авторизованих економічних операторів передбачено два типи авторизації: 1) авторизований економічний оператор у сфері митних спрощень (АЕО-С); 2) авторизований економічний оператор у сфері надійності та безпеки (АЕО-Б). Кожен із вищезазначених категорій АЕО характеризується власним набором своїх переваг. Критерії для авторизації АЕО в ЄС можна умовно розділити на: а) загальні критерії та б) спеціальні критерії. Загальні критерії висуваються до будь-якого суб'єкта господарської діяльності, який прагне отримати авторизацію АЕО. Перелік загальних критеріїв такий: підприємство повинно дотримуватися митного законодавства і правил оподаткування, включаючи вимогу про відсутність кримінальних правопорушень, які

пов'язані з економічною діяльністю підприємства; демонстрація високого рівня контролю своїх операцій і потоку товарів за допомогою системи управління комерційною та, у відповідних випадках, транспортною документацією, що дозволяє здійснювати відповідний митний контроль; підтверджений рівень фінансової платоспроможності. Спеціальні критерії висуваються до конкретних типів авторизації АЕО. Так, для авторизації АЕО-С застосовуються спеціальні критерії: практичні стандарти компетенції або професійної кваліфікації, що відносяться безпосередньо до діяльності, яка здійснюється. Задля авторизації АЕО-Б передбачений інший спеціальний критерій, а саме відповідні стандарти надійності та безпеки. Отже, зазначене є узагальненням спеціально-обумовлених критеріїв видової диференціації АЕО залежно від їх типу.

13. Резюмовано, що отримання статусу АЕО та застосування спрощень і переваг під час здійснення митних операцій, а також взаємне визнання з боку митних органів ЄС підвищить конкурентоспроможність українських АЕО як на зовнішньому, так і на внутрішньому ринках. Зауважено, що вітчизняне законодавство з питань митної справи не розкриває зміст категорій «спрощення» та «перевага», обмежуючись конкретизацією їх видів.

14. Встановлено, що в генезисі інституту авторизованого економічного оператора в праві ЄС можна умовно виокремити чотири етапи: починаючи з формування концепції необхідності спрощення митних процедур у першій половині ХХ ст. до четвертого етапу (2016 р. – до сьогодні), під час якого відбувається оптимізація законодавчої бази міжнародно-правового регулювання інституту АЕО в ЄС. Становлення інституту АЕО в Україні було також умовно поділено на 4 етапи, останній з яких, починаючи з 2022 р. передбачає останні заходи щодо уніфікації національного інституту АЕО з інститутом АЕО в ЄС (підготовка законодавства України з питань митної справи до так званого «митного безвізу»).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авер'янов В. Б. Дискреція. *Юридична енциклопедія* : в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голов. редкол.) [та ін.]. Київ : Укр. енцикл., 1998. Т. 2: Д–Й. С. 195.
2. Адміністративне право України : підручник / за заг. ред. Т. О. Коломoeць. 2-ге вид., змін. і допов. Київ : Істина, 2012. 528 с.
3. Андронова В. А. Юридичні факти у трудовому праві: поняття, ознаки та властивості. *Актуальні проблеми держави і права* : зб. наук. пр. Одеса, 2011. С. 149–154.
4. Барабаш Ю. Г. Дискреційні повноваження вищих органів влади: правова природа та умови ефективного застосування. *Університетські наукові записки*. 2007. № 4. С. 49–54. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2007_4_9 (дата звернення: 20.03.2023)
5. Басай О. В. Поняття юридичних фактів: теоретичний аспект. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2014. Вип. 3. С. 8–16.
6. Берлач А. І., Лісогор Ю. Б. Правова природа та принципи митного оформлення в Україні. *Сучасний стан та перспективи розвитку митних правовідносин в Україні* : колективна монографія / за заг. ред. Д. В. Приймаченка. Дніпро : Гельветика, 2018. С. 188–206. URL: <http://biblio.umsf.dp.ua/jspui/bitstream/123456789/3148/1/pdfjoiner.pdf> (дата звернення: 20.03.2023)
7. Білоус-Осінь Т. І. Концепція уповноваженого економічного оператора в митному законодавстві : дис. ... канд. юрид. наук за спец. 12.00.07. Одеса, 2015. 192 с.
8. Бліхар М. М. Фінансово-правова природа відносин, що виникають у процесі здійснення інвестиційної діяльності. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 11. С. 201–206.
9. Брояков С. В. Податкові консультації в механізмі податкового адміністрування : дис. ... д-ра філос. наук за спец. 081 «Право». Харків, 2021. 216 с.

10. Вітлінський В. В., Наконечний С. І. Ризик у менеджменті. Київ : Брисфен-М, 1996. 336 с.
11. Генеральна угода з тарифів і торгівлі (ГАТТ 1947) : Документ 995_264 (ред. від 30.10.1947 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_264/ed19471030#Text. (дата звернення: 20.03.2023)
12. Годованець О. В. Уповноважений економічний оператор: очікування та механізми контролю. *Розвиток інституту уповноваженого економічного оператора в контексті імплементації Рамкових стандартів безпеки та полегшення міжнародної торгівлі ВМО* : матеріали наук.-практ. Інтернет-конф. (м. Хмельницький, 2016 р.) / НДЦ митної справи НДІ фіскальної політики УДФСУ. Хмельницький, 2016. С. 59–61.
13. Гетманцев Д. О., Коваль Ю. А. До питання про дотримання принципу стабільності податкового законодавства під час встановлення та скасування податкових пільг в умовах воєнного стану. *Право і суспільство*. 2022. Вип. 4. С. 343–344. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2022.4.49>
14. Гетманцев Д. О. До питання щодо імплементації інституту cooperative compliance в Україні. *Право і суспільство*. 2018. Вип 4. С. 206–212.
15. Губа М. Фактори підвищення ефективності здійснення державної митної справи в Україні. *Дослідження теоретичних аспектів та розробка системи оцінювання ефективності митних процедур* : матеріали наук.-практ. конф. (м. Хмельницький, 25 верес. 2014 р.). Хмельницький, 2014. С. 80–81.
16. Губська О. Дискреція та її межі: що говорить про це національне та міжнародне законодавство. *Судебно-юридическая газета*. 2020. 14 груд. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/zmi/1050270/> (дата звернення: 20.03.2023)
17. Деякі питання реалізації положень Митного кодексу України щодо надання авторизацій : постанова Кабінету Міністрів України від 27.09.2022 р.

№ 1092. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1092-2022-%D0%BF#Text>
(дата звернення: 20.03.2023)

18. Загальна теорія держави і права : підручник / за ред. В. В. Копейчикова. Київ : Юрінком Інтер, 1997. 320 с.

19. Загальна теорія права : підручник / [О. В. Петришин, В. Д. Лук'янов, С. І. Максимов, В. С. Смородинський та ін.]; за ред. О. В. Петришина. Харків : Право, 2020. 568 с.

20. Заморська Л. І. Інститут права як вираження правової нормативності та його властивості. *Правове життя сучасної України* : матеріали міжнар. наук. конф. проф.-викл. та аспірант. складу (м. Одеса, 16–17 трав. 2013 р.) : у 2 т. / НУ «ОЮА», Півд. регіон. Центр НАПрН України. Одеса, 2013. Т. 1. С. 79–81.

21. Кормич Б. А. Впровадження АЕО в Україні: формальна та практична гармонізація законодавства. *Наука та суспільне життя України в епоху глобальних викликів людства у цифрову еру (з нагоди 30-річчя проголошення незалежності України та 25-річчя прийняття Конституції України)* : у 2 т. : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 21 трав. 2021 р.) / за заг. С. В. Ківалова. Одеса, 2021. Т. 1. С. 385–388.

22. Кормич Б. А. Митні режими або митні процедури: європейські стандарти термінології та класифікації. *Lex Portus*. 2017. № 2. С. 142–153.

23. Кунєв Ю. Д., Баязітов Л. Р. Визначення сутності та змісту основних митно-правових понять «митні формальності». *Вісник Академії митної служби України. Серія «Право»*. 2014. № 1. С. 7–19.

24. Курінний Є. В. Предмет і об'єкт адміністративного права України : монографія. Дніпропетровськ : Ліра ЛТД, 2004. 340 с.

25. Кучерявенко М. П. Доктринальні засади фінансово-правового регулювання. *Право України*. 2022. № 2. С. 52–63.

26. Кучерявенко М. П. Особливості розсуду в податково-правовому регулюванні. *ScienceRise: Juridical Science*. 2017. № 1. С. 37–41.
27. Левицька Н. О. Міжгалузеві нормативно-правові інститути: деякі теоретичні питання. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція* : зб. наук. пр. Одеса, 2015 № 14. Т. 1. С. 22–24.
28. Левицька Н. О. Нормативно-правовий інститут: розмежування з суміжними поняттями. *Часопис Академії адвокатури України*. 2012. № 4. С. 1–5.
29. Левко М. Системний підхід до визначення ролі та місця митної безпеки у забезпеченні економічної безпеки держави. *Науковий вісник НЛТУ України* : зб. наук. пр. Львів, 2016. Т. 26, № 2. С. 95–103.
30. Лемеха Р. І. Реалізація антикорупційної стратегії в процесі функціонування митних режимів в Україні. *Право та державне управління* : зб. наук. пр. Запоріжжя, 2020. № 4. С. 85–92. DOI <https://doi.org/10.32840/pdu.2020.4.12>
31. Лукашев О. А. Щодо проблеми виокремлення Загальної частини у фінансово-правовій галузі. *Право і суспільство*. 2013. № 4. С. 28–33.
32. Манько Д. Г. Міжгалузевість, комплексність, інтегративність як характеристики сучасного права. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2022. № 4. С. 8–12. DOI: <https://doi.org/10.32782/3922112>
33. Медвідь Ю. О. Практика надання спрощень при здійсненні митного контролю до запровадження інституту уповноваженого економічного оператора в Україні. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки*. 2016. Вип. 29. С. 87–94.
34. Митний кодекс України : прийнятий 13.03.2012 р. № 4495-VI (перша ред.). *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 44–45, № 46–47, № 48. Ст. 552. (дата звернення: 20.12.2022)

35. Митний кодекс України: прийнятий 13.03.2012 р. № 4495-VI в ред. від 28.03.2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text> (дата звернення: 20.03.2023)

36. Митний кодекс України : прийнятий 13.03.2012 р. № 4495-VI в ред. від 20.06.2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text> (дата звернення: 20.03.2023)

37. Митний кодекс України : прийнятий 13.03.2012 р. № 4495-VI в ред. від 21.11.2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text> (дата звернення: 20.03.2023)

38. Митний кодекс України : прийнятий 13.03.2012 р. № 4495-VI в ред. від 16.04.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17/ed20220416> (дата звернення: 20.03.2023)

39. Митний кодекс України : прийнятий 13.03.2012 р. № 4495-VI в ред. від 01.10.2022 р. № 2510-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17/ed20221001#Text> (дата звернення: 20.03.2023)

40. Митні питання та сприяння торгівлі / Євроінтеграційний портал Україна-Європа / Євроінтеграційний портал. URL: <https://eu-ua.kmu.gov.ua/evrointehratsiia/mytni-pytannia-ta-spryiannia-torhivli> (дата звернення: 20.03.2023)

41. Міжнародна конвенція про спрощення і гармонізацію митних процедур (Кіотська конвенція) : документ 995_643 (ред. станом на 26 черв. 1999 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_643#Text (дата звернення: 20.03.2023)

42. Монаєнко А. О. Фінансово-правовий статус митних органів України та їх участь у вирішенні деяких категорій публічно-правових спорів. *Сучасний стан та перспективи розвитку митних правовідносин в Україні* : [колективна монографія] / за заг. ред. Д. В. Приймаченка. Дніпро : Гельветика, 2018. С. 167–187. URL: <http://biblio.umsf.dp.ua/jspui/bitstream/123456789/3148/1/pdfjoiner.pdf> (дата звернення: 20.03.2023)

43. Музика-Стефанчук О. А. Від фінансового права до правового регулювання публічних фінансів (національний, зарубіжний та міжнародний аспект). *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. Вип. 6. С. 261–265. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-6/61>

44. Музика-Стефанчук О., Губерська Н., Ямненко Т. Розуміння прав, правомірної та неправомірної поведінки суб'єктів фінансових правовідносин. *Право України*. 2017. Вип. 9. С. 184–191.

45. Науковий висновок щодо меж дискреційного повноваження суб'єкта владних повноважень та судового контролю за його реалізацією / Касаційний адміністративний суд у складі Верховного Суду. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pro_sud/naukovi_visnovki/nauk_visnovok_01_03_2018 (дата звернення: 20.03.2023)

46. Новосад І. Роль митної безпеки в захисті національних інтересів держави. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Міжнародні відносини*. 2014. № 14. С. 20–25.

47. Оніщук М. В. Проблемні питання здійснення судового контролю за дискрецією суб'єкта владних повноважень. *Слово Національної школи суддів України*. 2021. № 2. С. 6–15. DOI 10.37566/2707-6849-2021-2(35)-1

48. Орлюк О. П. Фінансове право. Академічний курс : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2010. 808 с.

49. Острікова Т. Г. Авторизований економічний оператор як атрибут системи митної безпеки. *Український правовий вимір: пошук відповідей на глобальні міжнародні виклики* : матеріали III міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 14 трав. 2021 р.) / Ун-т мит. справи та фінансів. Дніпро, 2021. С. 106–109.

50. Острікова Т. Г. Концепція правового походження та статус авторизованого економічного оператора (АЕО). *Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи*

права) : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 черв. 2022 р.) : у 2 т. / НУ «ОЮА». Одеса, 2022. Т. 2. С. 166–169.

51. Острікова Т. Г. Місце і роль авторизованого економічного оператора в системі інструментів забезпечення митної безпеки. *Право України*. 2021. № 3. С. 157–168.

52. Острікова Т. Г. Окремі підходи до визначення правового статусу авторизованого економічного оператора. *Модернізація інститутів держави і права під впливом глобалізація* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 25 листоп. 2021 р.). URL: https://www.legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2231%3A27102119&catid=283%3A2-112021&Itemid=349&lang=ru (дата звернення: 20.03.2023)

53. Острікова Т. Г. Окремі проблеми правового статусу авторизованих економічних операторів в Україні. *Юридична наука України: історія, сучасність, майбутнє* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 5–6 листоп. 2021 р.) / Східноукр. наук. юрид. організація. Харків, 2021. С. 83–86.

54. Острікова Т. Г. Особливості функціонування інституту АЕО у США. *Сучасні проблеми правової системи та державотворення в Україні* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 25–26 лют. 2022 р.) / Запорізька міська громадська організація «Істина». Запріжжя, 2022. С. 52–55.

55. Острікова Т. Г. Правовий статус авторизованого економічного оператора в Україні. *Право України*. 2021. № 9. С. 182–192.

56. Острікова Т. Г. Становлення інституту авторизованого економічного оператора в праві Європейського Союзу та України. *Часопис Київського університету права*. 2021. № 1. С. 148–154.

57. Острікова Т. Г. Тест на АЕО. *Український правовий вимір: пошук відповідей на глобальні міжнародні виклики* : матеріали IV міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 27 трав. 2022 р.) / Ун-т мит. справи та фінансів. Дніпро, 2022. С. 78–84.

58. Острікова Т. Г. Уніфікація інституту АЕО на рівні ЄС. *Реформування національного та міжнародного права: перспективи та пріоритети* : матеріали міжнар. нак.-практ. конф. (м. Одеса, 21–22 січ. 2022 р.) / Причорномор. фундація права. Одеса, 2022. С. 43–46.

59. Палій Л. Л. *Форми і методи адміністративної діяльності щодо забезпечення митної безпеки в Україні* : дис. ... д-ра філос. наук за спец. 081. Запоріжжя, 2020. 219 с.

60. Пархоменко Н. М. *Джерела права: проблеми теорії та методології* : монографія. Київ : Юрид. думка, 2008. 336 с.

61. Пашко П. В. *Митна безпека* : монографія. Одеса : Пласке, 2009. 628 с.

62. Пашко П. В. *Організаційно-економічний механізм забезпечення митної безпеки України* : автореф. дис. ... д-ра екон. наук за спец.: 08.00.03. Львів, 2009. 39 с.

63. Питання функціонування авторизованих економічних операторів. Інформація з офіційного сайту Державної митної служби України. URL: <https://customs.gov.ua/deiaki-pitannia-funktsionuvannia-avtorizovanikh-ekonomichnikh-operatoriv> (дата звернення: 20.03.2023)

64. Плетньова А. Є. Митні формальності: міжнародний та національний досвід. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. № 4. С. 166–169. DOI <https://doi.org/10.15421/391936>

65. *Податкове право* : підручник / за ред. Д. О. Гетманцева та М. П. Кучерявенка ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2023. 464 с.

66. *Податкове право (схеми)* / за ред. Д. О. Гетманцева, М. П. Кучерявенка. Харків : Право, 2023. 285 с.

67. Попович Т. П. Юридичний обов'язок як правова цінність. *Часопис Київського університету права*. 2020. № 2. С. 43–47. DOI: 10.36695/2219-5521.2.2020.06.

68. Пришва Н. Ю. Податкове право : навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2010. 368 с.

69. Про внесення змін до Митного кодексу України та інших законів України щодо деяких питань виконання глави 5 розділу IV Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Закон України від 15.08.2022 р. 2510-IX. *Офіційний вісник України*. 2022. № 71. Ст. 4290. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2510-20#Text> (дата звернення: 20.03.2023)

70. Про внесення змін до Митного кодексу України щодо деяких питань функціонування авторизованих економічних операторів : Закон України від 02.10.2019 р. № 141-IX. *Відомості Верховної Ради*. 2019. № 49. Ст. 328.

71. Про внесення змін до Митного кодексу України щодо уповноваженого економічного оператора та спрощень митних формальностей : проєкт Закону України №4777 від 03.06.2016 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=59320 (дата звернення: 20.03.2023)

72. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення: 20.12.2022)

73. Про затвердження Порядку ведення Єдиного державного реєстру авторизованих економічних операторів : Постанова Кабінету Міністрів України від 27.01.2021 р. № 50. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/50-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення: 20.03.2023)

74. Про транспортно-експедиторську діяльність : Закон України від 01.07.2004 р. № 1955-IV в редакції від 01.01.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1955-15#Text> (дата звернення: 20.12.2022)

75. Пуделька Й. Адміністративний розсуд: поняття та розмежування із судовим розсудом. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 6. С. 197–199.

URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/528852.pdf>
(дата звернення: 20.03.2023)

76. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави : навч. посіб. 5-те вид., зі змін. Київ : Атіка, 2001. 174 с.

77. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави : навч. посіб. Вид. 9-е, зі змінами. Львів : Край, 2007. 192 с.

78. Рабінович П. М. Суб'єктивне право. *Юридична енциклопедія* : в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голов. редкол.) [та ін.] ; Київ : Укр. енцикл., 1998. Т. 5: П–С. 2003. С. 681.

79. Рамкові стандарти безпеки та полегшення всесвітньої торгівлі Всесвітньої митної організації : Резолюція, Програма від 01.06.2005 р. https://ips.ligazakon.net/document/view/mu05120?an=16&ed=2005_06_01 (дата звернення: 20.03.2023)

80. Саміло Г. О. Теорія держави і права : навч. посіб. Запоріжжя : Просвіта, 2010. 348 с.

81. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підручник. Харків : Консум, 2001. 656 с.

82. Скакун О. Ф. Теорія права і держави : підручник. Київ : Алерта, 2009. 520 с.

83. Скакун О. Ф. Теорія права і держави: підручник. 4-ге вид. Київ : Алерта, 2017. 528 с.

84. Словник української мови: академічний тлумачний словник : в 11 т. / АН УРСР. Ін-т мовознавства ; за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наук. думка. 1975. Т. 6. 832 с.

85. Словник української мови: академічний тлумачний словник : в 11 т. / АН УРСР. Ін-т мовознавства ; за ред. І. К. Білодіда. Київ : Наук. думка. 1978. Т. 9. 916 с.

86. Спасибо-Фатеева И. В. Кондикционный иск. *Харьковская цивилистическая школа: защита субъективных гражданских прав* :

монографія / под общ. ред. И. В. Спасибо-Фатеевой. Харьков : Право, 2014. С. 293–307.

87. Теорія держави і права. Академічний курс : підручник / О. В. Зайчук, В. С. Журавський, О. Л. Копиленко [та ін.]; за ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенка. Київ : Юрінком Інтер, 2006. 688 с.

88. Теорія держави та права : навч. посіб. / [Є. В. Білозьоров, В. П. Власенко та ін.]; за заг. ред. С. Д. Гусарєва, О. Д. Тихомирова. Київ : НАВС, Освіта України, 2017. 320 с.

89. Тлумачний словник. Портал української мови та культури. URL: <https://slovnyk.ua/index.php?swrd=удосконалення> (дата звернення: 20.03.2023)

90. Тополевський Р. Б., Федіна Н. В. Теорія держави і права : навч. посіб. Львів : ЛДУВС, 2020. 268 с.

91. Федотова І. О. Теоретичні аспекти визначення змісту та елементів правового статусу суб'єктів митних правовідносин. *Вісник Академії митної служби України. Серія: Право*. 2012. № 1. С. 7–12.

92. Фінансове право : підручник / М. П. Кучерявенко, О. О. Дмитрик, О. А. Лукашев [та ін.]; за ред. М. П. Кучерявенка. Харків : Право, 2016. 440 с.

93. Фінансове право : навч. посіб. / [Л. К. Воронова, Н. Ю. Пришва, Р. Я. Якимчук та ін.]; за заг. ред. Н. Ю. Пришви. Київ : Ліра-К, 2018. 375 с.

94. Фінансове право : підручник / О. М. Бандурка, О. П. Гетманець, Ю. М. Жорнокуй [та ін.]; за заг. ред. О. П. Гетманець. Харків : Вид-во Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2017. 392 с.

95. Ханова Н. О. До питання визначення меж дискреційних повноважень контролюючих органів у сфері оподаткування. *Науковий вісник публічного та приватного права* : зб. наук. пр. Київ, 2018. Вип. 6, т. 2. С. 162–167. URL: http://www.nvppp.in.ua/vip/2018/6/tom_2/34.pdf (дата звернення: 20.03.2023)

96. Харенко О. В. Адміністративний розсуд у діяльності суб'єктів публічного адміністрування. *Часопис Київського університету права*. 2018. № 3. С. 113–116.
97. Харитоновна О. І. Правовідносини інтелектуальної власності, що виникають внаслідок створення результатів творчої діяльності (концептуальні засади) : монографія. Одеса : Фенікс, 2011. 346 с.
98. Целлер Е., Куйбіда Р., Мельник Р. Дискреція адміністративних органів і судовий контроль за її реалізацією : звіт / за ред. К. Красовського та І. Черногоренка. 2021. 54 с. URL: <https://www.pravojustice.eu/storage/app/uploads/public/602/a7b/15b/602a7b15b362e496299034.pdf> (дата звернення: 20.03.2023)
99. Цуркан-Сайфуліна Ю. В. Міжгалузеві зв'язки компонентів системи права. *Правова позиція*. 2022. № 2. С. 86–89. DOI <https://doi.org/10.32782/2521-6473.2022-2.16>
100. Чернадчук Т. О. Концепція юридичних фактів в інформаційній сфері банківської діяльності. *Правовий вісник Української академії банківської справи*. 2011. № 2. С. 77–80.
101. Чувакова Г. М. Дефектність фактичних складів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук за спец. : 12.00.01. Одеса, 2004. 19 с.
102. Шульга А. М. Загальнотеоретичні аспекти правомірної поведінки особи : монографія. Харків : Майдан, 2013. 408 с.
103. Юридична енциклопедія : у 6 т. / ред. Ю. С. Шемшученко. Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» імені М. П. Бажана, 1999. Т. 2. 741 с.
104. Якимчук Н. Я. Поняття «правовий статус», «правове положення», «правовий модус» та «правовий режим»: теоретико-правовий аналіз. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2013. № 3. С. 11–18.
105. Якимчук Н. Я. Структура правового статусу розпорядників бюджетних коштів. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2010. № 1. С. 54–63. URL: http://www.visnyknapu.gov.ua/files/issues-2010/Visnyk-NAPU_1_2010.pdf#page=54 (дата звернення: 20.03.2023)

106. Appendix to Recommendation № R (80)2 of the Committee of Ministers of Council of Europe Concerning the Exercise of Discretionary Powers by Administrative Authorities from 11 of March 1980. URL: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016804f22ae (дата звернення: 20.03.2023)

107. Authorised Economic Operator (AEO) / Official web-site of Irish Tax and Customs. URL: <https://www.revenue.ie/en/customs/businesses/authorised-economic-operators/index.aspx> (дата звернення: 20.03.2023)

108. Authorised Economic Operator (AEO) / Official web-site of Malta Customs Department. URL: [https://customs.gov.mt/bus/economic-operators/authorised-economic-operators-\(aeos\)](https://customs.gov.mt/bus/economic-operators/authorised-economic-operators-(aeos)) (дата звернення: 20.03.2023)

109. Authorised Economic Operators – Query page / European Commission. URL: http://ec.europa.eu/taxation_customs/ (дата звернення: 20.03.2023)

110. Authorized Economic Operators (AEO) Guidelines : Approved by the CCC-GEN (AEO subsection) on 11 March 2016. URL: https://taxation-customs.ec.europa.eu/system/files/2017-03/aeo_guidelines_en.pdf (дата звернення: 20.03.2023)

111. Authorised Economic Operator / Official web-site of the Tax and Customs Administration (Netherlands). URL: https://www.belastingdienst.nl/wps/wcm/connect/bldcontentnl/belastingdienst/douane_voor_bedrijven/naslagwerken_en_overige_informatie/authorised_economic_operator_aeo/aeo (дата звернення: 20.03.2023)

112. Bryane M., Popov M. Do Customs Trade Facilitation Programmes Help Reduce Customs-Related Corruption? *Leibniz-Informationszentrum Wirtschaft*. Kiel und Hamburg, 2012. URL: <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/109021/1/Abu%20Dhabi%20Combined.pdf> (дата звернення: 20.03.2023)

113. Carsten W. Zwei Jahre Zugelassener Wirtschaftsbeteiligter (AEO), Außenwirtschaftliche Praxis. *Zeitschrift für Außenwirtschaft in Recht und Praxis*. 2010. Is. 4. P. 130–132.
114. Compendium of Authorized Economic Operator Programmes / World Customs Organisation. 2020. URL: <https://www.wcoomd.org/-/media/wco/public/global/pdf/topics/facilitation/instruments-and-tools/tools/safe-package/aeo-compendium.pdf?db=web> (дата звернення: 20.03.2023)
115. Do Legal Origins Predict Legal Substance? / A. Bradford, Y. Chang, A. Chilton, N. Garoupa. *The Journal of Law and Economics*. 2021. Vol. 64, is. 2. P. 285–332. URL: https://scholar.harvard.edu/files/shleifer/files/consequences_jel_final.pdf (дата звернення: 20.03.2023)
116. EO – Ovlašteni gospodarski subjekti / Republic of Croatia Ministry of Finance, Customs Administraton. URL: <https://carina.gov.hr/pristup-informacijama/propisi-i-sporazumi/carinsko-zakonodavstvo/upute-3514/sigurnost-i-zastita/aeo-ovlasteni-gospodarski-subjekti/2491> (дата звернення: 20.03.2023)
117. FAST: Free and Secure Trade for Commercial Vehicles / Official web-siteofthe U.S. Customs and Border Protection. URL: <https://www.cbp.gov/travel/trusted-traveler-programs/fast> (дата звернення: 20.03.2023)
118. General Customs Administration updates authorized economic operator system. Information from web-site of Deloitte. URL: <https://www.taxathand.com/article/20274/China/2021/General-Customs-Administration-updates-authorized-economic-operator-system> (дата звернення: 20.03.2023)
119. Hans-Joachim Schramm. Who benefits most from AEO certification? An Austrian perspective. *World Customs Journal*. 2015. Vol. 9, № 1. P. 59–68. URL: [https://worldcustomsjournal.org/Archives/Volume%209%2C%20Number%201%20\(Mar-Apr%202015\)/WCJ_V9N1%20Schramm.pdf](https://worldcustomsjournal.org/Archives/Volume%209%2C%20Number%201%20(Mar-Apr%202015)/WCJ_V9N1%20Schramm.pdf) (дата звернення: 20.03.2023)

120. Indian Customs AEO. Authorized Economic Operator Programme «Bringing Ease in Doing Business». Central Board of Indirect Taxes & Customs. URL: <https://www.cbic.gov.in/resources/htdocs-cbec/AEO-fact-sheet-2.pdf> (дата звернення: 20.03.2023)

121. International Convention relating to the Simplification of Customs Formalities : Geneva, 3 November 1923. URL: https://treaties.un.org/pages/LONViewDetails.aspx?src=LON&id=569&chapter=30&clang=_en (дата звернення: 20.03.2023)

122. Karlsson L. Back to the future of Customs: A new AEO paradigm will transform the global supply chain for the better. *World Customs Journal*. 2017. Vol. 11, № 1. P. 23–33. URL: [https://worldcustomsjournal.org/Archives/Volume%2011%2C%20Number%201%20\(Mar%202017\)/1827%2001%20WCJ%20v11n1%20Karlsson.pdf](https://worldcustomsjournal.org/Archives/Volume%2011%2C%20Number%201%20(Mar%202017)/1827%2001%20WCJ%20v11n1%20Karlsson.pdf) (дата звернення: 20.03.2023)

123. Laszuk M., Ryciuk U. The Importance of Authorized Economic Operator Institution for the Security of Supply Chain in the International Goods Turnover of Polish Enterprises. *Eurasian Journal of Business and Management*. 2016. Vol. 4, is. 1. P. 32–41.

124. Ostrikova T. AEOs' Institution Development in the EU and Ukraine: Common Standards in Different Perceptions. *Lex Portus*. 2021. Vol. 7, is. 5. P. 69–87. DOI: <https://doi.org/10.26886/2524-101X.7.5.2021.4>

125. Ostrikova T. Legal Origins and Intersectoral Regulation of AEO Institution. *Lex Portus*. 2022. Vol. 8, is. 1. P. 49–65. DOI: <https://doi.org/10.26886/2524-101X.8.1.2022.3>

126. Partners in Protection / Officialweb-siteofthe Canada Border Services Agency. URL: <https://www.cbsa-asfc.gc.ca/security-securete/pip-pep/about-appropos-eng.html#a5> (дата звернення: 20.03.2023)

127. Porta R., Lopez-de-Silanes F., Shleifer A. The Economic Consequences of Legal Origins. *Journal of Economic Literature*. 2008. Vol. 46, is. 2. P. 285–332. DOI: <https://doi.org/10.1257/jel.46.2.285>

128. Regulation (EU) № 952/2013 of the European Parliament and of the Council of 9 October 2013 laying down the Union Customs Code (recast). URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2013/952/oj> (дата звернення: 20.03.2023)

129. The Authorised Economic Operator (AEO) concept. Blessing or curse? *Netherlands Customs & Global Trade*. 2013. Vol. 1, № 4. URL: <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/nl/Documents/tax/deloitte-nl-the-aeo-blessing-or-curse.pdf>. (дата звернення: 20.03.2023)

130. The impacts of trade facilitation measures on international trade flows / S. Porto, C. Paulo, C. Otaviano, Cr. Morini ; Policy Research working paper. World Bank Group. 2015. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/22451> (дата звернення: 20.03.2023)

131. Veenstra A. W. International Trade, Global Supply Chains and Compliance. *Operations, Logistics and Supply Chain Management : Lecture Notes in Logistics* / eds. H. Zijm, M. Klumpp, A. Regattieri, S. Heragu. 2019. P. 131–161. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-319-92447-2_7 (дата звернення: 20.03.2023)

132. Wilson J., Mann C., Otsuki T. Assessing the Benefits of Trade Facilitation: A Global Perspective. *The World Economy*. 2005. Vol. 28, is. 6. P. 841–871. URL: https://artnet.unescap.org/tid/artnet/mtg/gravity10_reading2.pdf (дата звернення: 20.03.2023)

ДОДАТКИ

Додаток А

Список опублікованих праць за темою дисертації

Статті у наукових фахових виданнях України: (включених на дату опублікування до переліку наукових фахових видань України):

1. Острікова Т. Г. Місце і роль авторизованого економічного оператора в системі інструментів забезпечення митної безпеки. *Право України*. 2021. № 3. С. 157–168.
2. Острікова Т. Г. Правовий статус авторизованого економічного оператора в Україні. *Право України*. 2021. № 9. С. 182–192.
3. Острікова Т. Г. Становлення інституту авторизованого економічного оператора в праві Європейського Союзу та України. *Часопис Київського університету права*. 2021. № 1. С. 148–154.

Статті в іноземних виданнях:

(статті у періодичних наукових виданнях, проіндексованих у базах даних Web of Science Core та/або Scopus (крім видань держави, визнаної Верховною Радою України державою агресором))

4. Ostriкова T. AEO's Institution Development in the EU and Ukraine: Common Standards in Different Perceptions. *Lex Portus*. 2021. Vol. 7, is. 5. P. 69–87. DOI: <https://doi.org/10.26886/2524-101X.7.5.2021.4>
5. Ostriкова T. Legal Origins and Intersectoral Regulation of AEO Institution. *Lex Portus*. 2022. Vol. 8, is. 1. P. 49–65. DOI: <https://doi.org/10.26886/2524-101X.8.1.2022.3>

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Острікова Т. Г. Авторизований економічний оператор, як атрибут системи митної безпеки. *Український правовий вимір: пошук відповідей на глобальні міжнародні виклики* : матеріали III міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 14 трав. 2021 р.) / Ун-т мит. справи та фінансів. Дніпро, 2021. С. 106–109.
7. Острікова Т. Г. Окремі підходи до визначення правового статусу авторизованого економічного оператора. *Модернізація інститутів держави і права під впливом глобалізація* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 25 листоп. 2021 р.). URL: https://www.legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2231%3A27102119&catid=283%3A2-112021&Itemid=349&lang=ru
8. Острікова Т. Г. Окремі проблеми правового статусу авторизованих економічних операторів в Україні. *Юридична наука України: історія, сучасність, майбутнє* : міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 5–6 листоп. 2021 р.) / Східноукр. наук. юрид. організація. Харків, 2021. С. 83–86.
9. Острікова Т. Г. Концепція правового походження та статус авторизованого економічного оператора (АЕО). *Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття* (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права) : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 черв. 2022 р.) : у 2 т. / НУ «ОЮА». Одеса, 2022. Т. 2. С. 166–169.
10. Острікова Т. Г. Особливості функціонування інституту АЕО у США. *Сучасні проблеми правової системи та державотворення в Україні* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 25–26 лют. 2022 р.) / Запорізька міська громадська організація «Істина», С. 52–55.
11. Острікова Т. Г. Тест на АЕО. *Український правовий вимір: пошук відповідей на глобальні міжнародні виклики* : матеріали IV міжнар. наук.-

практ. конф. (м. Дніпро, 27 трав. 2022 р.) / Ун-т мит. справи та фінансів. Дніпро, 2022. С. 78–84.

12. Острікова Т. Г. Уніфікація інституту АЕО на рівні ЄС. *Реформування національного та міжнародного права: перспективи та пріоритети*: матеріали міжнар. нак.-практ. конф. (м. Одеса, 21–22 січ. 2022 р.) / Причорномор. фундація права. Одеса, 2022. С. 43–46.

Додаток Б

Довідка про впровадження результатів дисертаційного дослідження Острікової Тетяни Георгіївни на тему «Правове регулювання інституту авторизованого економічного оператора за законодавством України та Європейського Союзу», поданого на здобуття ступеню доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право», видана 05.06.2023 р. Першим заступником Голови Комітету з питань фінансів, податкової та митної політики Верховної Ради України Я. Железняком – копія на 1 аркуші.